

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ନଜରଳ ଇମ୍ରାମ

ଡଃ. ଏମ. ଲାଇସ୍‌ରୀ
୪୨ମୁଁ କର୍ଣ୍ଣାଲିଶ ଟ୍ରୈଟ୍,
କଲିକାତା—୬

প্রকাশক কর্তৃক সর্বসম্মত সংরক্ষিত
দুই টাকা মাত্র

ত্রীগোপালদাস মঙ্গুমদার কর্তৃক ডি. এম, লাইভেরী ৪২, কর্ণওয়ালিশ
প্লট, কলিকাতা ৬ হইতে প্রকাশিত ও বাণী-বৰী প্রেস ৮৩-বি
বিবেকানন্দ রোড, কলিকাতা ৬ ত্রীমুকুমার চৌধুরী কর্তৃক মুদ্রিত।

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

(କ)

—ବୈରଭୂମ ।—

ଆଃ ! ଏକି ଅଭାବନୀୟ ନତୁନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲୁମ ଆଜ ?

ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ମଞ୍ଚଲେର ଜଣେ ସେ-କୋନ୍-ଅଦେଖା ଦେଶେର ଆଶ୍ରମେ
ପ୍ରାଗ୍ ଆହତି ଦିତେ ଏକି ଅଗାଧ-ଅସୀମ ଉତ୍ସାହ ନିଯ୍ୟେ ଛୁଟେଛେ ତର୍କଣ
ବାଣୀରା,—ଆମାର ଭାଇରା ! ଥାକି ପୋଷାକେର ମ୍ଲାନ ଆବରଣେ ଏ
କୋନ୍ ଆଶ୍ରମଭରା ପ୍ରାଗ୍ ଛାପା ରଖେଛେ !—ତାଦେର ଗଲାଯ ଲାଖୋ ହାଜାର
ଫୁଲେର ମାଳା ଦୋଲ ଥାଇଁ, ଓ ଗୁଲୋ ଆମାଦେର ମାସେର-ଦେଓଯା ଭାବୀ-
ବିଜୟେର ଆଶୀର୍ବାଦାଳ୍ୟ,—ବୋନେର-ଦେଓଯା ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ବିଜ୍ଞିତ ଅଞ୍ଚଳ
ଗୌରବୋଜ୍ଜଳ-କମହାର !

ଫୁଲଗୁଲୋ କତ ଆର୍ଦ୍ର-ସମୁଜ୍ଜଳ ! କି ବେଦନା-ରାଙ୍ଗା ମଧୁର ! ଓ ଗୁଲୋତ
ଫୁଲ ନୟ, ଓ ଯେ ଆମାଦେର ମା-ଭାଇ-ବୋନେର ହନ୍ଦମେର ପୃତତମ ପ୍ରଦେଶ ହ'ତେ
ଉଜ୍ଜାଡ଼-କ'ରେ ଦେଓଯା ଅଞ୍ଚବିନ୍ଦୁ ! ଏଇ ଯେ ଅଞ୍ଚ ବରେଛେ ଆମାଦେର ନୟନ
ଗଲେ, ଏବ ମତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଞ୍ଚ ଆର ବରେନି,—ଓ ମେ କତ ଯୁଗ ହ'ତେ !

ଆଜ କ୍ଷାନ୍ତ-ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାତେର ଅକୁଣ କିରଣ ଚିରେ ନିମେହେର ଜଞ୍ଚ ବୃଷ୍ଟି
ନେମେ ତାଦେର ଥାକି ବନଗୁଲୋକେ ଆରୋ ଗାଢ଼ିଲାନ କରେ ଦିଯେଛିଲା !
ବୃଷ୍ଟିର ଝି ଖୁବ ମୋଟା ମୋଟା ଫୋଟାଗୁଲୋ ବୋଧ ହୟ ଆର କାଳର ବରା ଅଞ୍ଚ !

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ମେଘଲୋ ମାୟେର ଅଞ୍ଚ-ଭରା-ଶାନ୍ତ ଆଶୀର୍ବାଦେର ମତ ତାଦିଗେ କେମନ
ଅଭିଷିକ୍ତ କରେ' ଦିଲେ !

ତାରା 'ଚଳେ' ଗେଲ ! ଏକଟା ସୁଗବାହିତ ଗୋରଥେର ସ୍ଵାର୍ଥକତାର
କୁଞ୍ଜବକ୍ଷଃ-ବାଞ୍ଚରଥେର ବାଞ୍ଚରଙ୍କ ଫୌସ୍ ଫୌସ୍ ଶର୍ଦ୍ଦ' ଛାପିଯେ ଆଶାର ମେ କି
କୁଞ୍ଜ ଗାନ ଛଲେ' ଛଲେ' ଭେସେ ଆସଛିଲ,—

“ବହୁଦିନ ପରେ ହଇବ ଆବାର ଆପନ କୁଟୀରବାଣୀ,

ହେରିବ ବିରହ-ବିଧୂ-ଅଧରେ ମିଳନ-ମୁଁର ହାସି,

ଶୁନିବ ବିରହ-ନୀରବ କରେ ମିଳନ-ମୁଁର ବାଣୀ,—

ଆମାର କୁଟୀର-ବାଣୀ ମେ ଯେ ଗୋ ଆମାର ହଦୟ-ବାଣୀ ।

ମୟୁଷ ପ୍ରକୃତି ତଥନ ଏକଟା ବୁକଭରା ସ୍ନିପ୍ତତାୟ ଭରେ' ଉଠେଛିଲ ।
ବାଞ୍ଗାର ଆକାଶେ, ବାଞ୍ଗାର ବାତାମେ ମେ ବିଦ୍ୟାୟ-କ୍ଷଣେ ତ୍ୟାଗେର ଭାସ୍ଵର
ଅକ୍ରମିମା ମୂର୍ତ୍ତ ହୟେ ଫୁଟେ' ଉଠେଛିଲ ! କେ ବଳେ ମାଟିର ମାୟେର ପ୍ରାଗ ନେଇ ?

ଏହି ଯେ ଜଳ-ଛଳଛଳ ଶ୍ରାମୋଜ୍ଜଳ ବିଦ୍ୟାୟ କ୍ଷଣଟୁକୁ ଅତୀତ ହ'ଯେ ଗେଲ,
କେ ଜାନେ ମେ ଆବାର କତ ସୁଗ ବାଦେ ଏମ୍ବି ଏକଟା ସତିକାର ବିଦ୍ୟାୟ
ଝୁରୁର୍ତ୍ତ ହୟେ ଆସିବେ ?

ଆମରା 'ଇତ୍ତକନାଗାନ୍' ତ୍ୟାଗେର ମହିମା କୌର୍ତ୍ତନ ପଞ୍ଚମୁଖେ କରେ'
ଆସଛି, କିନ୍ତୁ କାଜେ କଟଟୁକୁ କରିତେ ପେରେଛି ? ଆମାଦେର କରାର
ମୟୁଷ ଶକ୍ତି ବୋଧ ହୟ ଏହି ବଲାର ମଧ୍ୟ ଦିଯେଇ ଗଲେ ଯାଯ !

ପାରବେ ? ବାଞ୍ଗାର ସାହ୍ସୀ ଯୁବକ ! ପାରବେ ଏମ୍ବି କରେ' ତୋମାଦେର
ସବୁଜ, କୀଚା, ତକ୍ରଣ ଜୀବଗଣ୍ଡଳି ଜଳନ୍ତ ଆଗ୍ନମେ ଆହୁତି ଦିତେ ଦେଶେର
ଏତଟୁକୁ ସୁନାମେର ଜନ୍ମେ ? ତବେ ଏସ ! 'ଏସ ନବୀନ, ଏସ ! ଏସ କୀଚା,
ଏସ !' ତୋମରାଇ ତ ଆମାଦେର ଦେଶେର ଭବିଷ୍ୟ ଆଶା, ଭରମା ସବ !
ବୁଝଦେଇ ମାନା ଶୁନୋନା । ତୀରା ମଞ୍ଚେ ଦୀଢ଼ିଯେ ସୁନାମ କିନବାର ଜନ୍ମ

ରିକ୍ତେର ସେଦେନ

ଓଜୁଶିଳ୍ପୀ ଭାଷାଯ ବକ୍ତ୍ଵା ଦିଯେ ତୋମାଦେର ଉଦ୍‌ବୃକ୍ଷ କରେନ, ଆବାର କୋନ
ମୁଢ଼ ସୁବକ ନିଜେକେ ଏହି ବକମ ବଲିଦାନ ଦିତେ ଆସଲେ ଆଡ଼ାଲେ ଗିଯେ ହାସେନ
ଏବଂ ପରୋକ୍ଷେ ଅଭିସମ୍ପାଦ କରେନ! ମନେ କରେନ, ‘ଏହି ମାଥା ଗରମ
ଛୋକରାଣ୍ଟାଳେ କି ନିର୍ବୋଧ!’ ଭେଦେ ଫେଲ, ଭେଦେ ଫେଲ ଭାଇ, ଏଦେର
ଏ ସଙ୍କିର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵାର୍ଥ-ବନ୍ଧନ !

ଅନେକଦିନ ପରେ ଦେଶେ ଏକଟା ପ୍ରତିଧବନି ଉଠିଛେ “ଜାଗୋ ହିନ୍ଦୁହାନ
ଜାଗୋ ! ହଶିଆର !”

ମାନ୍ଦର ।—

ମା ! ମା ! କେନ ବାଧା ଦିଚ୍ଛ ? କେନ ଏ ଅବଶ୍ୱତ୍ତାବୀ ଏକଟା
ଅଗ୍ନ୍ୟ-ପାତକେ ପାଥର ଚାପା ଦିଯେ ଆଟିକାବାର ବୁଥା ଚେଷ୍ଟା କରଇଛ ?—ଆଜ୍ଞା
ମା ! ତୁ ମି ବି-ଏ ପାଶକରା ଛେଲେର ଜନନୀ ହ'ତେ ଚାଓ, ନା ବୀର-ମାତା
ହ'ତେ ଚାଓ ? ନିରୁମୟମେର-ଆଲଶ୍ଵେର ଦେଶେ ବୀରମାତା ହବାର ମତ
ସୌଭାଗ୍ୟ-ବତୀ ଜନନୀ କସନ ଆଛେନ ମାଁ? ତବେ, କୋନ୍ଟା ବରଣୀୟ ତା’
ଜେନେଓ କେନ ଏ ଅନ୍ଧମେହକେ ପ୍ରଶ୍ନ ଦିଚ୍ଛ ? ଗରୀଯମୀ ମହିମା-ଦ୍ୱିତୀ ମା
ଆମାର ! ଛେଡେ ଦାଓ, ଛେଡେ ଦାଓ—ତୋମାର ଏ ଜନମ-ପାଗଲ ଛେଲେକେ
ଛେଡେ ଦାଓ ! ଦୁନ୍ତିଆର ମବ କିଛୁ ଦିଯେଓ ଏଥନ ଆମାଯ ଧ'ରେ ରାଖ୍ତେ
ପାରବେ ନା । ଆଗନ ଆମାର ଭାଇ—ଆମାଯ ଡାକ ଦିଯେଇଛେ । ମେ ଯେ
କିଛୁତେଇ ଝାଚିଲାଚାପା ଥାକବେ ନା । ଆର, ଯେ ଥାକବେ ନା, ମେ ବାବନ
ଛିଁଡ଼ିବେଇ । ମେ ମତ୍ୟ-ମତ୍ୟଇ ପାଗଲ, ତାର ଜଣେ ଏଥନେ ଏଥନେ ଏଥନେ ପାଗଲ
ଗାରଦେର ନିର୍ମାଣ ହସନି, ଯା’ ତାକେ ଆଟିକେ ରାଖ୍ତେ ପାରବେ !

ପାଗଲ ଆଜକେ ଭାଙ୍ଗିବେ ଆଗଲ

ପାଗଲ ଗାରଦେର,

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଆର ଓ'ଦେର

সକଳ ଶିକଳ ଶିଥିଲ କରେ ବେରିଯେ ପାଳା ବାଇରେ
ହୃଷ୍ମନ୍ ସ୍ବଜନେର ମତ ଦିନ ଦୁନିଆୟ ନାଇରେ !
ଓ ତୁଇ ବେରିଯେ ପାଳା ବାଇରେ ॥

* * * *

ଆଜ ଯୁକ୍ତେ ଯାବାର ଆଦେଶ ପେରେଛି ! ପାଖୀ ସଥନ ଶିକଳି କାଟେ
ତଥନ ତାର ଆନନ୍ଦଟା କି ରକମ ବେଦନା-ବିଜିଡ଼ିତ ମଧୁର ।

ଆହ୍, ଆମାଯ ଆଦେଶ ଦିଯେ ଶେ ଆଶୀର କରବାର ସମୟ ମା'ର—
ଗଲାର ଆଓହାଜଟା କି ରକମ ଆର୍ଦ୍ର-ଗଭୀର ହୟେ ଗିଯେଛିଲ ! ସେ କି
ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ ରୋଦନେର ବେଗ ଆମାଦେର ତୁଜନକେଇ ମୁଦ୍ଦେ ଦିଚ୍ଛିଲ !... ହାଜାର
ହୋକ୍, ମାସେର ମନ ତ ।

ଆକାଶ ସଥନ ତାର ସଫିତ ସମସ୍ତ ଜମାଟ-ନୀର ନିଃଶେଷେ ଝାରିଯେ ଦେଯ,
ତଥନ ତାର ଅସୀମ ନିଶ୍ଚକ ବୁକେ ସେ କି ଏକଟା ଶାନ୍ତ ସଜଳ ନ୍ରିପ୍ତତାର ତରଳ
କାର୍କଣ୍ୟ ଫୁଟେ” ଉଠେ !

ମା'ର ଏକମାତ୍ର ଜୀବିତ ଦ୍ରଷ୍ଟାନ୍ ବି-ଏ ପଡ୍ଢିଲୁମ ; ମାଦେର ମନେ ଯେ
କତ ଆଶାଇ ନା ମୁକୁଲିତ ପଲ୍ଲବିତ ହୟେ ଉଠେଛିଲ ! ଆମି ଆଜ ସେ ସବ
କତ ନିଷ୍ଠିରଭାବେ ଦ'ଲେ ଦିଲୁମ ! କି କରି, ଏ ଦିନେ ଏ ରକମ ଯେ ନା
କ'ରେଇ ପାରି ନା ।

ଆମାର ପରିଚିତ ସମସ୍ତ ଲୋକ ମିଳେ ଆମାଯ ତିରଙ୍ଗାର କରୁତେ ଆରନ୍ତ
କରେଛେ ଯେନ ଆଧି ଏକଟା ଭୟାନକ ଅଭ୍ୟାସ କରେଛି । ସବାଇ ବଲ୍ଛେ,
ଆମାର ସହାୟସହଲହିନ ମା'କେ ଦେଖିବେ କେ !...ହୟ, ଆଜ ଆମାର ମା
ବେ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀର ଆଦନେ ପ୍ରତିଟିତା, ତା କାଉକେ ବୁଝିବେ ପାରିବ ନା !

କାକେ ବୁଝାଇ ଯେ, ଲକ୍ଷପତି ହୟେ ଦଶ ହାଜାର ଟାଙ୍କା ବିଲିଯେ ଦିଲେ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ତାକେ ତ୍ୟାଗ ବଲେ ନା, ମେ ହଚ୍ଛେ ଦାନ । ସେ ନିଜେକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରିଙ୍କ କରେ' ନିଜେର ସର୍ବସ୍ଵକେ ବିଲିଯେ ଦିତେ ନା ପାରିଲ, ମେ ତ ତ୍ୟାଗୀ ନୟ । ମା'ର ଏହି ଉଁଚୁ ତ୍ୟାଗେର ଗଗନମ୍ପଶୀ ଚୂଡ଼ା କେଉ ସେ ଛୁଟେଇ ପାରିବେ ନା । ତାର ଏ ଗୋପନ ସରେଣ୍ୟ ତ୍ୟାଗେର ମହିମା ଏକା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଇ ଜାନେନ !

ଏହି ତ ମେଇ ସତିକାରେର ମୋସଲେମ ଜନନୀ, ଯିନି ନିଜ ହାତେ ନିଜେର ଏକମାତ୍ର ମନ୍ତାନକେ ଯୁଦ୍ଧମାଜେ ସାଜିଯେ ଜନ୍ମଭୂମିର ପାଯେ ରଙ୍ଗ ଢାଳତେ ପାଠାତେନ ।

ଏ ବିମର୍ଜନ ନା ଅର୍ଜନ ?

ମାଲାର ॥—

ଜନନୀ ଆର ଜନ୍ମଭୂମିର ଦିକେ କଥନେ ଆର ଏତ ମେହ ଏତ ବ୍ୟଥିତ ଦୃଷ୍ଟିତେ ଚୟେ ଦେଖିନି, ସେମନ ତାନ୍ଦିଗେ ଛେଡ଼େ' ଆସିବାର ଦିନେ ଦେଖେଛିଲୁମ । ଶେଷ ଚାନ୍ଦା ମାତ୍ରେଇ ବୋଧ ହୟ ଏମନି ପ୍ରଗାଢ଼ କରଣ ।

ନାଃ, ଆମାକେ ହୟରାନ୍ କରେ ଫେଲିଲେ ଏଦେର ଅତି ଭକ୍ତିର ଚୋଟେ ! ଆମି ସେନ ମହା-ମହିମାବିତ ଏକ ମୟାନାହ' ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେ ଆର କି ! ଦିନ ନେଇ, ରାତ ନେଇ, ଲୋକ ଆସିଛେ ଆର ଆସିଛେ । ସେ-ଆମାକେ ତାମା ଏହିଥାନେଇ ହାଜାର ବାର ଦେଖେଚେ ତାମାଓ ଆବାର ଆମାକେ ନତୁନ କରେ ଦେଖିଛେ । ଏ ଏକ ସେନ ତାଜିବ ବ୍ୟାପାର । ଆମି ଆମାର ଚିର ପରିଚିତ ଶୈଶବସାଥୀ ବନ୍ଦୁଦେର ମାବେ ଥେକେଓ ଘନେ କରୁଛି ସେନ 'ଆବୁ ହୋସେନେ'ର ମତ ଏକ ରାତିରେଇ ଆମି ଐ ବ୍ୟକ୍ତମ ଏକଟା ରାଜା-ବାଦ୍ଶା ଗୋଛ କିଛୁ ହୟେ ପଡ଼େଛି ! ସବ ଚୟେ ବେଶି ଦୁଃଖ ହଚ୍ଛେ ଆମାର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଦୁଦେର ଭକ୍ତି ଦେଖେ । ବନ୍ଦୁରା ଯଦି ଭକ୍ତି କରେ, ତାହ'ଲେ ବନ୍ଦୁଦେର ଘାଡ଼େ ପଡ଼ିଲ ଏକଟା ପ୍ରକାଣ ମୁଦାର ! ତାନ୍ଦିଗେ ଯତଇ ବଲୁଛି ତୋ ତୋ ଆହସକବୁନ୍, ତୋମାକେର

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

ଏ ଚୋରେର ଲକ୍ଷণ ; ଓଫେ' ଅତିଭକ୍ତି ସମ୍ବରଣ କର, ତତହି ଯେନ ତାରା
ଆମାର ଆରୋ ମହିଦେର ପରିଚୟ ପାଛେ !....ବାଇରେ ତ ବେରୋନୋ ଦାୟ !
ବେରୋଲେଇ ଅମ୍ବନି ଶ୍ରୀ-ପୁରୁଷେର ଛୋଟ ବଡ ମାଝାରି ପ୍ରାଣୀ ଆମାର ଦିକେ
ପ୍ରାଣପଣେ ଚକ୍ର ବିଶ୍ଵାରିତ କରେ' ଚେଯେ ଥାକେ, ଆର ଅତ୍କେ ଆମାର
ସବିଶେଷ ଇତିବୃତ୍ତ ଜ୍ଞାତ କରିଯେ ବଲେ, 'ଏ ବେ, ଏ ଲମ୍ବା ସୁନ୍ଦର ଛେଳେଟା
ଯୁଦ୍ଧ ଯାଛେ !'

ତାରା କୋନ୍ଟା ଦେଖେ ଆମାର,—ଭିତର—ନା ବାହିର ?

(ଅ)

ରେଲପଥେ,

ଅଣ୍ଠାଲେର କାହାକାହି ।—

ଧାକ, ଏତକ୍ଷଣେ ଲୋକେର ଭକ୍ତିଅନ୍ଧାର ଆକ୍ରମଣ ହ'ତେ ବେହାଇ ପାଓୟା
ଗେଲ !—ଉଃ, ଯୁଦ୍ଧର ଆଗେଇ ଏଓ ତ ଏକଟା ମନ୍ଦ ଯୁଦ୍ଧ ନୟ, ରୀତିମତ ଦ୍ୱାରା
ଯୁଦ୍ଧ ! ଏଥିନ ଏକଟୁ ହାଫ ଛେଡେ ବୀଚି !

ଏକଟା ଭାଲ କାଜ କରେ' ଯା' ଆନନ୍ଦ ଆର ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ମନେ ମନେ
ଲାଭ କରା ଯାୟ, ତାର ଅନେକଟା ନଷ୍ଟ କରେ ଦେଇ ବାଇରେର ପ୍ରଶଂସାୟ ।

ସବ ଚେଯେ ବେଶୀ ଭିଡ଼ ହେୟେଛିଲ କଲକାତାଯ ଆର ହାବଡ଼ାର ଟିଶ୍ବନେ ।—
ଓଃ, ସେ କି ବିପୁଲ ଜନତା ଆର ସେ କି ଆକୁଳ ଆଗ୍ରହ ଆମାଦିଗକେ
ଦେଖିବାର ଜଣେ ! ଆମରା ମଙ୍ଗଲଗ୍ରହ ହ'ତେ ଅଥବା ଏ ବକମେରଇ ସ୍ଵର୍ଗେର
କାହାକାହି କୋନ ଏକଟା ଜୀବିଗା ହ'ତେ ଯେନ ନେମେ ଆସିଛି ଆର କି !
ଶୀଦେର ସଙ୍ଗେ କଥନ ଆଲାପ କରିବାର ଓ ହୃଦ୍ୟର ପାଇନି, ତୀରାଓ ଆମାଦେର
ସଙ୍ଗେ କୋଲାକୁଳି କରେଛେନ ଆର ଅଞ୍ଚ ଗଦ୍ଗଦ କଠେ ଆଶୀଷ କରେଛେନ ।

—ଏ ସେ ହାଜାର ହାଜାର ପୁର ମହିଳାର ହଦୟ ଗଲେ' ସହାମୃତିର ପୂତ ଅଞ୍ଚ
ବସେ, ଓତେଇ ଆମାଦେର ଭବିଷ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରର ସୂଚିତ ହଛେ ।—ମକଳେରଇ ଦୃଷ୍ଟି
ଆଜି କତ ଶ୍ଵେତ-ଆର୍ଦ୍ର କୋମଳ ।

ଷେଣେ ଷେଣେ ଏହି ସେ ଉପହାରେର ଆର ବିଦ୍ୟା-ସନ୍ତାଷଣେର ଧୂମଧାର,
ଏତେ କିନ୍ତୁ ବଡ଼ୋ ବେଶୀ ବ୍ୟତିବ୍ୟତ କବେ ଫେଲିଛେ ।—ଏ ନବ ରାଜ୍ୟର
ଜିନିଷ ଥାବେ କେ ?—ଆହା, ନା, ନା, ଏହି ରକମ ଉପହାର ଦିଯେଇ ସହି
ଓବା ତୃପ୍ତ ହୟ, ଏକଟା ଅଞ୍ଚମୟ ଗୌରବେ ବକ୍ଷ ଭରେ' ଉଠେ, ତବେ ତାହି
ହୋକ ।

‘ମନ । ବୁଝେ ନାଓ କି ଜଣେ ଏତ ଭକ୍ତି-ଶବ୍ଦ । ଭେବେ ନାଓ କି
ଘୋବ ଦାୟିତ୍ୱ ମାଥାଯ କବ୍ର ।

ଆମାର କଷିତ ବୁକେ ଥେକେ ଥେକେ ଏଥନ୍ ଓ ମେଇ ଆର୍ତ୍ତ ବନ୍ଦନାର ଘନ
ଘନ ପ୍ରତିକରନି ହଛେ, “ବନ୍ଦେ ମାତବମ୍ ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍ ।”

ବେଲଗାଡ୍ଡୀ,

ନିଶିଭୋର ।—

କି ସୁନ୍ଦବ ଜଲେ ଧୋଇଯା ଆକାଶ ! କି ନିଷ୍ଠ ନିଯୁମ ନିଶି ଭୋର ।
ସାରା ପ୍ରକୃତି ଏଥନ୍ ଓ ତଙ୍ଗାଲ୍ମ ନୟନେ ଗା ଏଲିଯେ ଦିଯେ ପଡେ' ବସେଇ ।
ଗୋଲାବୀ ରଂ-ଏର ମୁଲିନେର ମତ ଖୁବ ପାତଳା ଏକଟା ଆବହାୟା ତାର
ଧୂମଭରା କ୍ଲାନ୍ଟ ମେହଟାୟ ଜଡ଼ିଯେ ରଯେଇ । ଆବ ଏକଟୁ ପବେଇ ଏମନ ସୁନ୍ଦର
ପ୍ରକୃତି ବିଚିତ୍ର ଅନ୍ତଭାଙ୍ଗି କରେ' ଜେଗେ' ଉଠିବେ, ତାରପରେ ମେଇ ତେମନି
ନିତ୍ୟକାର ଗୋଲମାଲ ।

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

୩, ପ୍ରତ୍ୟାଷେ ।—

ଏଥନ ବୋଧିଛେ ଯେନ ସମ୍ମନ ଦେଶଟା ଏଇମାତ୍ର ବିଛାନା ହେଡ଼େ' ଉଠେ, ଉଦ୍‌ଦୀନ-ଅଲେଖ ନୟନେ ତାର ଚେଯେଓ ଉଦାର ଆକାଶଟାର ଦିକେ ଚେଯେ ରଯେଛେ । ଏଥନେ ତାର ଆୟିର ପାତାଯ ପାତାଯ ଘୁମେର ଜଡ଼ିମା ମାଥାନେ ! ହାଇ-ତୋଳାର ମତ ମାଝେ ମାଝେ ଦମ୍କା ବାତାସ ଛୁଟେ ଆସଛେ !

ପାକା ତବଳ୍ଚିର ମତ ରେଲଗାଡ଼ୀଟା କି ହନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ବାଜିଯେ ଯାଛେ, “ପାଟା କେଟେ ଭାଗ ଦିନ—ପାଟା କେଟେ ଭାଗ ଦିନ !” ଇଚ୍ଛା କରିଛେ ରେଲ-ଚଲାର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଲେର ତାଲେ ତାଲେ ଏକଟା ଭୈରୋ । କି ଟୋଡ଼ି ରାଗିଣୀ ଭାଙ୍ଗି, କିନ୍ତୁ ଗାନ ଗାଇବାର ମତ ଏଥନ ଆଦୌ ହୁଏ ନେଇ ଯେନ ଆମାର କଣ୍ଠେ ।

ମଧୁପୂର ।—

ନିଶି ଶେଷେର ଗ୍ୟାସେର ଆଲୋ ପଡ଼େ' ଆମାଦେଇ ମୁଖଗୁଲୋ କି କରଣ ଫ୍ୟାକାସେ ଦେଖାଇଁ ! ଏହି ଫ୍ୟାକାସେ ଆଲୋର ପାଣୁର ଆଭା-ପ୍ରତିଭାତ ହେଁ ଆମାର ଘୁମ୍ଭନ୍ତ ଦୈନିକ-ବନ୍ଧୁଦେଇ ଦିନ ନୟନ-ପନ୍ଥବଗୁଲି କି ରକମ ଚକଚକ କରିଛେ ! ଓ କିମେର ଅଞ୍ଚିବିନ୍ଦୁ ! ବିଦ୍ୟାଯ ବ୍ୟଥାର ?—କେ ଜାନେ !....

ଆଜ ଏହି ପ୍ରଭାତେର ଗ୍ୟାସେର ଆଲୋର ମତଇ ପାଣୁର ରଜହିନ ଏକଟି ତରଣ ମୁଖ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଆମାର ବୁକେର ମାଝେ ଭେସେ ଉଠିଛେ ! ଏଥନ ଯେନ ଏକଟା ବାଞ୍ଚମୟ କୁମାଦାର ମତ ଆଧ-ଆଲୋ ଆଧ-ଆଧାର ଭାବ ଦେଖି ଯାଇଁ, କ’ଦିନ ଧରେ’ ତାର ଦୃଷ୍ଟିଓ ଠିକ ଏହି ରକମ ବାପ୍‌ସା ସଜଳ ହେଁ ଉଠେଛିଲ ! ମେ କିନ୍ତୁ କଥନେ କିଛୁ ବଲେନି—କିଛୁ ବଲ୍ଲେ ପାରିନି—ଆମିଓ କଥନେ ମୁଖ ଫୁଟେ’ କିଛୁ ବଲ୍ଲେ ପାରିନି—ହାଜାର ଚେଷ୍ଟାତେଓ ନା ! କି ଯେନ ଏକଟା ଲଜ୍ଜାମିଶ୍ରିତ କିଛୁ ଆମାଯ ପ୍ରାଣପଣେ ଚୋଥମୁଖ ଦେକେ ମାନା କରିତ

ରିତ୍ତେର ବେଦନ

—ନା, ନା, ନା, ତବୁ କି କରେ' ଆମାଦେର ହୁ'ଟି ପ୍ରାଣେର ଗୋପନ-କଥା
ଦୁଃଖନେଇ ଜେନେଛିଲୁମ ।—ଓଃ, ପ୍ରଥମ ଯୌବନେର ଏହି ଗୋପନ ଭାଲୋବାସା-
ବାସିର ମାଧ୍ୟମ୍ୟ କତ ଗାଢ ! ଆମାର ବିଦ୍ୟାଯ ଦିନେଓ ଆମି ଏକଟି ମୁଖେର
କଥା ବଲ୍ଲେ ପାରିନି ତା'କେ । ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା ଜମାଟ ଅଞ୍ଚଳୀଙ୍ଗ ଏଦେ,
ଆମାର ବାକରୋଧ କରେ' ଦିଯେଛିଲ । ମେଘ କିଛୁ ବଲେନି, ସତଦିନ ବାଡ଼ୀତେ
ଛିଲୁମ, ତତଦିନ ଶୁଦ୍ଧ ଲୁକିଯେ କେନେହେ ଆର କେନେହେ । ତାରପର ବିଦ୍ୟାଯେର
କ୍ଷଣେ ତାଦେର ଭାଙ୍ଗା ଦେୟାଲଟା ପ୍ରାଣପଣେ ଆଂକଳ୍ପେ ଧରେ' ରକ୍ତଭରା ଆୟିତେ
ବ୍ୟାକୁଳ ବେଦନାୟ ଚେଯେଛିଲ । ଆର ତାର ତରଣ ସୁନ୍ଦର ମୁଖୁଟି ଏହି ଭୋରେର
ଗ୍ୟାସେର ଆଲୋର ମତଇ କରଣ ଫ୍ୟାକାସେ ହେବେ' ଗିଯେଛିଲ ।—ମା ଯେମେ
ଆମାର ଗୋପନ-ବ୍ୟଥାର ରକ୍ତ କ୍ଷରା ଦେଖେଇ ମେଦିନ ବଲେଛିଲେନ, “ମା ବାପ
ଏକବାର ଶହିଦାକେ ଦେଖା ଦିଯେ ଆୟ । ମେ ମେଯେ ତ କେନେ କେନେ
ଏକେବାରେ ନେତିଯେ ପଡ଼େହେ ।”—ଆମି ତଥନ ଜୋର କରେ' ବଲେଛିଲୁମ,
“ନା ମା, ରକ୍ତକ୍ରଗେ ମେ, ଆମି କିଛୁତେଇ ଦେଖା କରୁତେ ପାରିବ ନା ।”—ହାଯରେ
ଥାମଗେୟାଲିର ଅହେତୁକ ଅଭିଧାନ !

ଆଜ ବଡ଼ ଦୁଃଖେ ଆମାର ମେହି ପ୍ରିୟ ଗାନ୍ଟା ମନେ ପଡ଼ଛେ,—

“ହୁ'ଜନେ ଦେଖା ହ'ଲ ମଧୁ-ୟାମିନୀତେ—

କେନ କଥା କହିଲ ନା—ଚଲିଯା ଗେଲ ଧୀରେ ?

ନିକୁଞ୍ଜେ ଦଥିନାବାୟ, କରିଛେ ହାୟ ହାୟ—

ଲତାପାତା ଦୁଲେ' ଦୁଲେ' ଡାକିଛେ ଫିରେ ଫିରେ !—

ହୁ'ଜନେର ଆୟିବାରି ଗୋପନେ ଗେଲ ଝରେ'—

ହୁ'ଜନେର ପ୍ରାଣେର କଥା ପ୍ରାଣେତେ ଗେଲ ଘରେ' ;

ଆର ତ ହ'ଲନା ଦେଖା ଜଗତେ ଦୌହେ ଏକା,

ଚିରଦିନ ଛାଡ଼ାଛାଡ଼ି ଯମୁନା-ତୀରେ !”—

ରିକ୍ତେର ସେବନ

ଉଃ, କି ପାନ୍‌ସେ ଉଦ୍‌ବ୍ଲାଟୀ !—ସଞ୍ଚୁଷ୍ଠୋଧିତ ବନେର ବିହଗେର ଆନନ୍ଦ-କାକଣୀ ଆଜ ଯେନ କି ବ୍ରକମ ଅଶ୍ରୁ-
ଜଡ଼ିତ ଆର ଦୀର୍ଘ ବ୍ୟଥିତ ।

ଏହି ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ାର ସଟ୍ଟାର ଢଂ ଢଂ ଶର୍ଦ୍ଦଟା କତ ଅରୁଣ୍ଡନ ଗତୀର ! ଟିକ
.ଯେନ ଗିର୍ଜାଯ କୋନ ଅତୀତ ହତଭାଗାର ଚିରବିଦୀଯେର ଶେଷ ସଟ୍ଟାଖନି !

ଲାହୋରେ ଅଦୂରେ

(ନିଶୀଥ) ।

ଏକଟା ବିରାଟ ମହିଷାସୁରେର ମତ କି ଏକବୋଥା ଛୁଟ ଛୁଟଛେ ଏହି
ଉନ୍ମାଦ ବାଲ୍-ବର୍ଥଟା ! ଛୋଟୋ, ... ଓଗୋ ଆଶ୍ରମ-ଆର-ବାଲ୍-ପୋରା-ଦାନବ,
ଛୋଟୋ ! ଆର ଦୋଳି ଦାଓ—ଦୋଳି ଦାଓ ଏହି ତରଣ ତୋମାର ଭାଇଦେର !
ଛୋଟୋ, ଓଗୋ, କ୍ଷ୍ଯାପା ଦୈତ୍ୟ, ଛୋଟ,—ଆର ପିଷେ ଦିଯେ ଯାଓ ତୋମାର
ଏହି ଲୋହମୟ ପଥଟାକେ ! ତୋମାର ପଥେର ପାଶେ ଘୁମିଯେ ଯାଇବା, ତାଦେର
ଜାଗିଯେ ଦିଯେ ଯାଓ ତୋମାର ଏହି ଛୋଟାର ଶଦେ !...

‘ନିଶୀଥେର ଜମାଟ ଅନ୍ଧକାର ଚିରେ’ ଶାନ୍ତ ବନଶ୍ରିକେ ଚକିତ କରେ’
କତ ଜୋରେ ଛୁଟଛେ ଏହି ଖାମ୍ଖେଯାଲି ମାଥାପାଗଲା ରାକ୍ଷସଟା,—କିନ୍ତୁ ତାର
ଚେଯେଓ ଲକ୍ଷ ଶୁଣ ବେଗେ ଆମାର ମତ ଉଟେଟାଦିକେ ଛୁଟିଛେ—ଯେଥାନେ ଆମାର
ମେହି ଗୋପନ ଆକାଙ୍କ୍ଷିତାର ବାଲ୍ପରକ ଚାପାକାନ୍ନାର ଆକୁଳତା ଗ୍ରାମେର
ନିରୀହ ଅନ୍ଧକାରକେ ବ୍ୟଥିତ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରେ’ ଦିଛେ ! ମନ ଆମାର ତାରି
ସାଥେ ଶାସ ଫେଲାଛେ, ସେ ହତଭାଗିନୀର ଫୁଲେ’-ଫୁଲେ’-ଉଠା ଦୀଘଶାସ ମରଳ-
ମେଠୋ ବାତାସଟିକେ ନିଷ୍ଠରଭାବେ ଆହତ କରୁଛେ ! ଆଲୁଥାଲୁ ଆକୁଳ-
କେଶ, ଧୂଲିଲୁଟିତ ଶିଥିଲ-ବସନ, ‘ଉଜାଡ଼ କରେ’-ଦେଓଯା ଆଶ୍ରମ ଭେଜା
ଉପାଧାନ,—ସବ ଯେନ ମନେର ଚୋଥେ ଦେଖିତେ ପାଞ୍ଚି ଆର ଏହି ମଧୁ-କଳନାର

ଶ୍ରୀକାରଣ୍ୟ ଆମାର ବୁକେ କେମନ ଏକଟି ଗୌରବେର ହୋଇଯା ଦିମ୍ବେ
ଯାଚେ !

ସମ୍ମତ ଶାଲ ଆର ପିଯାଳ ବନ କାପିଯେ ଯେନ ଏକଟା ପୁତ୍ରଶୋକାତୁରା
ଦୈତ୍ୟ-ଜନନୀ ଡୁକ୍ରେ' ଡୁକ୍ରେ' କାଦିଛେ 'ଉ—ଉ—ଉ !' ଆର ମାତୃହାରା
ଦୈତ୍ୟଶିଶୁର ମତ ଏଇ କ୍ଷ୍ୟାପା ଗାଡ଼ିଟାଓ ଏପାରେ ଥେକେ କାଂରେ' କାଂରେ'
ଉଠିଛେ, 'ଉ—ଉ—ଉ : !'

(ଗ)

ମୌଶେରା ।—

ଏମ ଆମାର ବୋବା ସାଥୀ, ଏମ । ଆଜ କତଦିନ ପରେ ତୋମାଯ ଆମାୟ ଦେଖା ! ତୋମାର 'ବୁକେ ଏମନି କରେ' ଆମାର ପ୍ରାଣେର ବୋବା
ନାମିଯେ ନା ବାଥତେ ପାଇଁଲେ ଏତଦିନ ଆମାର ଘାଡ଼ ଦୁମ୍ଭେ ପଡ଼ିବା !

ଆହ୍ କି ଜାଲା ! ଏତ ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗ ପରିଶ୍ରମ, ଏତ ଗାଧାର୍ଥାଟୁନିର
ମାରେଓ ଦେଇ ଏକାନ୍ତ ଅନ୍ଧସ୍ଵତିଟାର ବ୍ୟଥା ଯେନ ବୁକେର ଉପର ଚେପେ' ବମେ'
ଆଛେ !....ଆଜ ତାକେ ବେଡ଼େ ଫେଲିବେ ! ହନ୍ୟ, ଶକ୍ତ ହଣ୍ଡ—ବୀଧନ
ଛିନ୍ଦିତେ ହବେ । ସେ ତୋମାର କଥନୋ ହୟନି, ଯାକେ କଥନୋ ପାବନା,—ଯାର
ଅଜାନା-ଭାଲୋବାସାର ଶୁତିଟାଇ ଛିଲ—ତୋମାର ସାରା ବକ୍ଷ ବେଦନାୟ ଭରେ',
ଦେଇ ଶହିଦାର ଶୁତିଟାକେଓ ଧୂମେ ଧୂମେ ଫେଲିବେ ! ଉଃ !...ତା'...
ପାଇଁବେ ? ସାହସ ଆଛେ ? "ନା" ବଲ୍ଲେ ଚଲିବେ ନା, ଏ ସେ ପାଇଁତେଇ
ହବେ ! ମନେ ପଡ଼େ କି ଆମାଦେର ଦେଶେର ମା-ଭାଇ-ବୋନେର ଦେଖିଯା
ଉପହାର ? ବୁଝେଛିଲେ କି ସେ, ଓ ଗୁଲି ତାଦେର ଦେଖିଯା ଦାଖିଲେ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟେର
ଗୁରୁଭାର ? ଆମାଦେର କାଜେର ଉପର ଆମାଦେର ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ନିର୍ଭବ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

କରୁଛେ । କଷିପାଥରେ ମତ ସହଗୁଣ ଆମାଦେର ଥାକା ଚାଇ, ତବେ ନା ଜଗତେର ଲୋକେ ଯାଚାଇ କରେ' ନେବେ ଯେ, ବାଙ୍ଗାଲୀରାଓ ବୀରେର ଜାତି । ଏ ସମସ୍ତ ଏକଟା ଗୋପନ ସ୍ଵତି-ବ୍ୟଥା ବୁକେ ପୁଷେ' ମୁସଡେ' ପଡ଼ିଲେ ଚଲିବେ ନା । ତାକେ ଚାପା ଦିତେଓ ପାରିବେ ନା, ନିଃଶେଷେ ବିସର୍ଜନ ଦିତେ ହବେ, ଏକେବାରେ ବାଇରେ ଭିତରେ ସବ କିଛୁ ଉଜ୍ଜାଡ଼ କରେ' ବିଲିଯେ ଦିତେ ହବେ, ତବେ ନା ରିକ୍ତତାର—ବିଜୟେର ପୂର୍ଣ୍ଣକପ ଫୁଟେ' ଉଠିବେ ପ୍ରାଣେ ! ଅନେକେ ଜୀବନ ଦିଯେଛେ, ତବୁ ଏହି ପ୍ରାଣପଣେ-ଆକ୍ରମେ-ଧରେ'-ଥାକା ମଧୁ-ସ୍ଵତି-ଟୁକୁ ବିସର୍ଜନ ଦିତେ ପାରେନି ! ତୋମାକେ ଦେଇ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରୁତେ ହବେ ! ପାରିବେ ? ସାଧନାର ମେ ଜୋର ଆଛେ ? ଯଦି ନା ପାର, ତବେ କେନ ନିଜକେ 'ମୁକ୍ତ', 'ରିକ୍ତ', 'ବୀର' ବଲେ' ଚେଟିଯେ ଆକାଶ ଫାଟାଛ ? ସାର ପ୍ରାଣେର ଗୋପନତଳେ ଏଥନ୍ତି କାମନା ଜେଗେ ରଯେଛେ, ମେ ଭୋଗୀ-ମିଥ୍ୟକ ଆବାର ତ୍ୟାଗେର ଦାବୀ କରେ କୋନ୍ତ ଲଜ୍ଜାଯ ? ମେ କାପୁରୁଷେର ଆବାର ବୀରେର ପବିତ୍ର ଶିରଜ୍ଞାଣେର ଅବୟାନନା କରିବାର କି ଅଧିକାର ଆଛେ ? ଦେଶେର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣ ଦିବେ ଯାଇବା, ତାରା ପ୍ରଥମେ ହବେ ବ୍ରଙ୍ଗଚାରୀ, ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ !—

' ଯାଥାର ଓପର ମା 'ଆମାର ଭାବୀ-ବିଜୟୀ ବୀର-ସନ୍ତାନେର ମୁଖେର ଦିକେ ଆଶା ଉତ୍ସ୍ଵକ ନୟନେ ଚେଯେ ରଯେଛେ, ଆର ପାଯେର ନୀଚେ ଏକ ତକ୍କୀ ତାର ଅଞ୍ଚମିନିତି ଭରା ଭାଷାୟ ସାଧିଛେ, "ଯେଯୋନାଗୋ ପ୍ରିୟ, ସେଯୋନା !" କି କରିବେ ! ନିଶ୍ଚଯିତା ପାରିବେ ! ତୁମି ଯେ ମାଯାମମତାହୀନ କଠୋର ସୈନିକ ।

ଶକ୍ତ ହେ ହୃଦୟ ଆମାର, ଶକ୍ତ ହେ ! ଆଜ ତୋମାର ବିସର୍ଜନେର ଦିନ ! ଆଜ ଏହି କାବୁଲ ନଦୀର ଧାରେର ଉତ୍ସର ପ୍ରାନ୍ତରଟାର ମତଇ ବୁକ୍ଟାକେ ରିକ୍ତ ଶୂନ୍ୟ କରେ' ଫେଲିତେ ହବେ । ତବେ ନା ତୋମାର ସମସ୍ତ ତକ୍ଷ, ସମସ୍ତ ସୁର୍ବ୍ସଃଥ ବୈରାଗ୍ୟେର ସଜ୍ଜକୁଣ୍ଡେ ଆହୁତି ଦିତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରିକ୍ତତାର ଗାନ ଧରିବେ,—

ରିତ୍ତେର ବେଦନ

“ଓଗୋ କାଡ଼ାଳ, ଆମାୟ କାଡ଼ାଳ କରେଛ
ଆରୋ କି ତୋମାର ଚାଇ ?
ଓଗୋ ଭିଥାବୀ, ଆମାର ଭିଥାବୀ,—
ପଲକେ ସକଳି ମୁହିଚେ ଚରଣେ ଆର ତୋ କିଛୁଇ ନାଇ !
ଆରୋ କି ତୋମାର ଚାଇ ?”

* * *

କୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାନ !—

ପେଯେଛି—ପେଯେଛି ! ଓଃ, ଆଜ ଦୀର୍ଘ ଏକ ବସରେ ପରେ ଆମାର
ପ୍ରାଣ କେନ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ନିର୍ଭାବ ଭବେ' ଉଠେଛେ ବଲେ' ବୋଧ ହଛେ !...ଏହି
ଏକ ବସର ଧରେ' ମେ କି ଭୋନକ ଯୁଦ୍ଧ ଘନେର ସାଥେ ! ଏ ସମରେ କତ
କିଛୁଇ ନା ମାରା ଗେଲ ।...ବାହିରେ ଯୁଦ୍ଧର ଚେଯେ ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧ କତ ଦୂରତ୍ତ
ଦୂରାର ! ବଣଜିଃ ଅନେକେଇ ହ'ତେ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ମନଜିଃ କ'ଜନ ହୟ ?
ମେ କେମନ ଏକଟା ପ୍ରଦୀପ କାଠିଣ୍ୟ ଆମାକେ କ୍ରମେଇ ହେଯେ ଫେଲ୍ଛେ !
ମେ କି ସୀମାହୀନ ବିରାଟ ଶୃଙ୍ଖ ହୟେ ଗେଛେ ହଦୟଟା ଆମାର ! ଏହି କି
ରିକ୍ତତା ?...ଭୋଗ୍ସ ନେଇ—ତ୍ୟାଗ୍ସ ନେଇ ; ତ୍ରଷ୍ଣାସ ନେଇ—ତୃପ୍ତିସ ନେଇ ;
ପ୍ରେମ୍ସ ନେଇ—ବିଚ୍ଛେଦ୍ସ ନେଇ ;—ଏ ଯେନ କେମନ ଏକଟା ନିର୍ବିକାର ଭାବ !
ନା ଭାଇ, ନା, ଏମନ ତିକ୍ତତା-ଭରା ରିକ୍ତତା ଦିଯେ ଜୀବନ ଶୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ବିସହିଇ
ହୟେ ପଡ଼େ ! ଏତ କଠିନ ଅକର୍ମଣ ମୁକ୍ତି ତ ଆମି ଚାଇନି ! ଏ ସେଇ
ପ୍ରାଗହୀନ ମର୍ମର ମନ୍ଦିର !

ତବୁ କିନ୍ତୁ ର'ଯେ ର'ଯେ ମର୍ମରେର ଶକ୍ତ ବୁକେ ଶୁଙ୍କା ଟାଦିନୀର ମତ କରଣ
ମଧୁର ହୟେ ମେ କାର ନିନ୍ଦାଶାନ୍ତ ଆଲୋ ହଦୟ ଛୁଟେ ଯାଯ ?—ହାଁ, ଛୁଟେ ଯାଯ
ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଆର ତ ତେମନ ହୟେ ଯାଯ ନା !...ଦେଖେଇ ? ଆମାର ଅହଙ୍କାରୀ

ରିଜେକ୍ଟର ବେଦନ

ମନ ତବୁ ବଲ୍ଲତେ ଚାଯୁ ଯେ, ଓଟା ନିଜେକେ ନିଃଶେଷ କରେ ବିଲିଯେ ଦେଓଯାର ଏକଟା ଅଖଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦେର ଏକ କଣ ଶୁଭ ଜ୍ୟୋତିଃ ।—ତବୁ ଦେ ବଲ୍ବେ ନା ଯେ ଓଟା ଏକଟି ବିର୍ଜିନ୍ତା ପ୍ରତିମାର ପ୍ରୀତିର କିରଣ !

ଆଃ, ଆଜ ଏହି ଆରବେର ଉଲଙ୍ଘ ପ୍ରକୃତିର ବୁକେ ଯୁଥେ ମେଘମୁକ୍ତ ଶୁଭଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ଵା ପଡ଼େ' ତାକେ ଏକ ଶୁଳ୍କବସନା ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀର ମତଇ ଦେଖାଛେ ! ଏଦେଶେର ଏହି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ଵା ଏକ ଉପଭୋଗ କରିବାର ଜିନିସ ! ପୃଥିବୀର ଆର କୋଥାଓ ବୁଝି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ଵା ଏତ ତୌତ୍ର ଆର ପ୍ରଥର ନୟ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ଵାରାତ୍ରିତେ ତୋଳା ଆମାର ଫଟୋଗୁଲି ଦେଖେ' କେଉ ବିଶ୍ଵାସ କରିବେ ନା ଯେ, ଏଗୁଲି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ଵା-ଲୋକେ ତୋଳା ଫଟୋ । ଠିକ ଯେନ ଶର୍ବ ପ୍ରଭାତେର ମୋନାଲି ରୋଦ୍ଦୁର ।...

ହା,—ଏ'ତ ମତ ଆର ଏକ ମୁଞ୍ଚିଲେ ପଡ଼ିଲୁମ ଦେଖାଛି ।...ଡାଲିମ ଫୁଲେର ମତଇ ଶୁନ୍ଦର ରାଙ୍ଗ ଟୁକଟୁକେ ଏକଟି ବେହିନ ଯୁବତୀ ପାକଡ଼େ ବସେଛେ ଯେ, ତାକେ ବିଯେ କରିବେଇ ହବେ ! ସେ କି ଡ୍ୟାନକ ଜୋର ଜୀବରଦ୍ୟ ! ଆମି ଯତ ବଲ୍ଛି 'ନା', ସେ ତତ ଏକରୋଥା ଝୋଂକେ ବଲେ, 'ହଁ, ନିଶ୍ଚଯାଇ ହଁ !' ସେ ବଲ୍ଛେ ଯେ, ସେ ଆମାକେ ବଜ୍ଜେ ଭାଲୋବେସେ ଫେଲେଛେ, ଆମି ବଲ୍ଛି ଯେ, ଆମି ତାକେ ଏକଦମ୍ ଭାଲୋବାସିନି । ସେ ବଲ୍ଛେ, ତାତେ କିଛୁ ଆସେ ଥାଯ ନା,—ଆମାକେ ଭାଲୋବେସେଛେ, ଆମାକେଇ ତାର ଜୀବନେର ଚିରସାଥୀ ବ'ଲେ ଚିନେ ନିଯେଛେ—ବାସ ! ଏହି ସଥେଷ୍ଟ ! ଆମାର ଓଜର ଆପତ୍ତିର ମାନେଇ ବୋବେ ନା ସେ ! ଆମି ସତଇ ତାକେ ମିନତି କରେ' ବାରଣ କରି ସେ ତତଇ ହାସିର ଫୋଯାରା ଛୁଟିଯେ ବଲେ, "ବାଃ—ମେ, ଆମି ଯେ ଭାଲୋବେସେଛି, ତା ତୁମି ବାସରେ ନା କେନ ?"—ହାଯ ଏକି ଜୁଲୁମ !

ଓରେ ମୁକ୍ତ ! ଓରେ ରିକ୍ତ ! ତୋର ଭୟ ନେଇ, ଭୟ ନେଇ ! ଏହି ଯେ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ହନ୍ଦ୍ୟଟାକେ ଶୁଣ କରେ' ଫେଲେଛିସ, ହାଜାର ବଚରେର ବୃଷ୍ଟିପାତେଓ ଏତେ ଘାସ
ଜମ୍ବାବେ ନା, ଫୁଲ ଫୁଟିବେ ନା, ଏ ବାଲି-ଭରା ନୀରସ ସାହାରାୟ ଭାଲୋ-
ବାସା ନେଇ ।

ସେ ଭାଲୋବାସବେ ନା ତାକେ ଭାଲୋବାସାୟ କେ ? ସେ ବଁଧା ଦେବେ ନା,
ତାକେ ବଁଧେ କେ ?—“ଆମାକେ ସେ ବଁଧବେ ଧରେ, ଏହି ହବେ ଯାର ସାଧନ,
ମେ କି ଅମନି ହବେ ?”

କାରବାଲା ।—

ଏହି ମେହି ବିଯୋଗାନ୍ତ ନିନ୍ଦକଣ ନାଟକେର ରଙ୍ଗମଙ୍ଗ,—ଯାର ନାମେ ଜଗତେର
ମାରା ମୋସଲେମ ନରନାରୀର ଆୟଥି-ପଲ୍ଲବ ବଡ଼ ବେଦନାୟ ସିଙ୍ଗ ହସେ ଖଠେ ।
ଏଥାନେ ଏମେହି ମନେ ପଡ଼େ ମେହି ହାଜାର ବଚର ଆଗେର ଧର୍ମ ଆର ଦେଶ
ବନ୍ଧାର ଜଣ୍ଣେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ତରଣ ବୀରେର ହାସତେ ହାସତେ ‘ଶହିଦ’ ହଞ୍ଚାର
କଥା ! ତେମନି ବ’ୟେ ଯାଚେ ମେହି ଫୋରାତ ନଦୀ, ଯାର ଏକବିନ୍ଦୁ ଜଳେର
ଜଣ୍ଣ ଦୁଧର ଛେଲେ, ‘ଆସଗର’ କଚିବୁକେ ଜହର-ମାଗା ତୀରେର ଆଘାତ ଖେଯେ
ବାବାର କୋଲେ ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ ଚୋଥ ଦୁ’ଟି ଚିରତରେ ମୁଦେଛିଲ ! ଫୋରାତେର ଏହି
ମର୍ମମୟ କୁଳେ କୁଳେ ନା ଜାନି ମେ କତ ପବିତ୍ର ବୀରେର ଥିନ ବାଲିର ସଙ୍ଗେ
ମାଥାନେବେ ରଯେଛେ ! ଆଃ, ଏ ବାଲିର ପରଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେନ ଆମାର ଅନ୍ତର ପବିତ୍ର
ହସେ ଗେଲ ।

କମେକଟା ପାଯାନମୟ ନିନ୍ଦକ ଗୃହ ଖାଡ଼ା ରଯେଛେ ଜମାଟ ହୟ—ଉଦାର
ଅସୀମ ଆକାଶେରଇ ମତ ବିତ୍ରତ ମର୍ମଭୂମି ତାର ବାଲୁଭରା ଆୟଚିଲ ପେତେ
ଚଲେଇ ଗିଯେଛେ,—ଛୋଟୁ ଦୁଟି ତୃଷ୍ଣାତୁର ଦୁଷ୍ମା-ଶିଶୁ ‘ମା’ ମା’ କ’ରେ ଚୀଂକାର
କରୁତେ କରୁତେ ଫୋରାତେର ଦିକେ ଛୁଟେ ଆସିଛେ,—ଶିଶିରବିନ୍ଦୁର ମତ
ମୁନ୍ଦର କମେକଟି ବୁଝୁକ୍ଷ ବାଲିକା ଫୋରାତେର ଏକ ହାଟୁ ଜଳେ ନେମେ
ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ଜଳ ପାନ କ’ରେ କୁମ୍ଭବ୍ସତିର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛେ,—ବାଲିତେ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଆର ବାତାସେ ମାତାମାତି,—ଏହି ସବ ମିଳେ କାରବାଲାର ଏକଟି କରଣ
ଚିତ୍ର ଚୋଥେର ସାମନେ ଫୁଟେ ଉଠିଛେ !....

କାରବାଲା ! କାରବାଲା !! ଆଜ ତୋମାରଇ ଆକାଶ, ତୋମାରଇ
ବାତାସ, ତୋମାରଇ ବକ୍ଷେର ମତ ଆମାର ଆକାଶ ବାତାସ ବକ୍ଷ ସବ ଏକଟା
ବିପୁଲ ରିକ୍ତତାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ !

ଦେଦିନଓ ଦେଇ ବେହିନ୍ ଯୁବତୀ ଗୁଲେର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବିଲ ।—ଏହି
ଅବାଧ୍ୟ ଅବୁଝା ତକ୍କଣୀ ମେ କି ଉଦ୍ଦାମ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ଆମାର ପିଛୁ ପିଛୁ ଛୁଟିଛେ ।
ଆମି ବାଇରେ ବେରୋଲେଇ ଦେଖିତେ ପାଇଁ, ମେ ଏକଟା ମଞ୍ଚ ଆରବୀ ଘୋଡାଯ
ଚଢ଼େ ଫୋରାତେର କିନାରେ କିନାରେ ଆମବୀ ଗଜଲ ଗେଯେ ବେଡାଇଁ ! ମେ
ଶୁରେର ଗିଟିକାରୀ କତ ତୀତ୍ର—କି ତୀକ୍ଳ ! ପ୍ରାଣେ ଯେନ ଖେଦଂ ତୀରେର ମତ
ଏସେ ବିଁଧେ !

ଆମି ବଲ୍ଲମ୍, “ଛି ଶୁଳ୍, ଏକି ପାଗଲାମି କରିଛ ?”—ଆମାର ପ୍ରାଣେ
ଯେ ଭାଲୋବାସାଇ ନେଇ, ତା ଭାଲୋବାସବ କି କରେ ?” ମେ ତ ହେନେଇ
ଅନ୍ତିର । ମାନ୍ଦ୍ୟେର ପ୍ରାଣେ ଯେ ଭାଲୋବାସା ନେଇ, ତା ମେ ନତୁନ ଶୁନ୍ଗେ । —
ଆମି ବିରକ୍ତ ହୟେ ବଲ୍ଲମ୍, “ଆମାୟ ଭାଲୋବାସବାର ତୋମାର ତ କୋନ
ଅଧିକାର ନେଇ ଶୁଳ୍ !”—ମେ ଆମାର ହାତଟା ତାର କଟି କିଶଳୟେର ମତ
କଞ୍ଚିତ ଶୁଟପୁଟେ ଛୁଟିଯେ ଆର ମୁଖ୍ଟା ପାକା ବେଦାନାର ଚୟେଓ ଲାଲ କରେ’
ବଲ୍ଲେ, “ଅଧିକାର ନା ଥାକଲେ ଆମି ଭାଲୋବାସାଛି କି କରେ’ ହାସିନ୍ ?”
—ଏ ସରଳ ଯୁଦ୍ଧିର ପରେ କି ଆର କୋନ କଥା ଥାଟେ ?

(୪)

ଆଜିଜିଯା ।—

କି ମୁକ୍କିଲ ! କୋଥାଯ କାରବାଲା ଆର କୋଥାଯ ଆଜିଜିଯା ! ଆର ମେ
କତଦିନ ପରେଇ ନା ଏଥାନେ ଏମେହି !.....ତବୁ ଶୁଳ୍ ଏଥାନେ ଏଲ କି କରେ ?

ଶୁଣ୍ଛି ଏଦେଶେ ଶୁନ୍ଦରୀରା ଏମ୍ବି ମୁକ୍ତ ସ୍ଵାଧୀନ ଆବାର ଏମ୍ବି
ଏକଗୁଁୟେ । ଏକବାର ଯାକେ ଭାଲୋବାସେ, ତା'କେ ଆର ଚିରଜୀବନେଓ
ଭୋଲେ ନା ।—ଏଦେର ଏ ସତିଯକାରେର ଭାଲୋବାସା ! ଏ ଉଦ୍‌ବାଦ ଭାଲୋ-
ବାସାୟ ମିଥ୍ୟା ନେଇ, ପ୍ରତାରଣା ନେଇ ।—କିନ୍ତୁ ଆମି ତ ଏ “ମାପେ-ନେଞ୍ଚୁଳେ”
ଭାଲୋବାସାୟ ବିଲକୁଳ ରାଜି ନେଇ !—ତା ହ'ଲେ ଆମାର ଏ ରିକ୍ତତାର
ଅହଙ୍କାରେର ମାଥା କାଟା ଯାବେ ଯେ !.....

କା'ଲ ସଥନ ଗୁଲ୍ ଆମାର ପାଶ ଦିଯେ ଘୋଡ଼ାଟା ଛୁଟିଯେ ଚଲେ ଗେଲ, ତଥନ
ତାର ‘ନରଗେମ୍’ ଫୁଲେର ମତ ଟାନା ଚୋଥ ଛୁଟୋୟ କି ଏକଟା ବ୍ୟଥା-କାତର
ମିନତି କେପେ କେପେ ଉଠ୍ଛିଲ ? ତାର ମେହି ଚକିତ ଚାଓବାର ଘୋନଭାଷା
ଧେନ କେଂଦେ କେଂଦେ କମେ ଗେଲ, “ବହୁ ଦାଗା ଦିଯା ତୁ ବେରହମ୍ !”.....

ଆମି ଆବାର ବମ୍ବୁମ, “ଆମି ଯେ ମୁକ୍ତ, ଆମାୟ ବୀଧିତେ ପାରବେ
ନା !.....ଆମି ଯେ ରିକ୍ତ, ଆମି ତୋମାୟ କି ଦିବ ?” ସେ ତା'ର
କିରୋଜା ରଙ୍ଗେର ଉଡ଼ାନିଟା ଦିଯେ ଆମାର ହାତହଟୋ ଏକ ନିମେଷେ ବେଶେ
କେଲେ’ ବମ୍ବଲେ “ଏହି ତ ବେଶେଛି !.....ଆର ତୁମି ରିକ୍ତ ବଳ୍ଚ ହାସିନ୍ ?
ତା ହୋକ, ଆମାର କୁନ୍ତଭରା ଭାଲୋବାସା ହ'ତେ ନା ହ୍ୟ ଥାନିକ ଜେଲେ ଦିଯେ
ତୋମାର ରିକ୍ତ ଚିତ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ’ ଦୋବେ !”

ଆମି ବଳ୍ଚି, ‘ନା—ନା’,—ମେ ତତ ଈସିଛେ ଆର ବଳ୍ଚେ, ‘ମିଥ୍ୟକ,
ମିଥ୍ୟକ, ବେରହମ୍ !’

ସତିଇ ତ, ଏକି ନତୁନ ଉନ୍ନାଦନା ଜାଗିଯେ ଦିଛି ପ୍ରାଣେ ଗୁଲ୍ ! କେବେ
ଆମାର ଶୁଷ୍କ ପ୍ରାଣକେ ମୁଖରିତ କରେ’ ତୁଳ୍ଚ—ନାଃ, ଏଥାନ ହତେଓ ସରେ
ପଡ଼ିତେ ହବେ ଦେଖଛି ।—ଆମାର କି ଏକଟା କଥା ମନେ ପଡ଼ିଛେ “ମକଳ
ଗରବ ହାୟ, ନିମେଷେ ଟୁଟେ ଯାୟ, ମଲିଲ ବୟେ ଯାୟ ନଯନେ !”

ଓରେ ଆକାଶେର ମୁକ୍ତ ପାଧୀ, ଓରେ ମୁକ୍ତ ବିହୀ ! ଏକି ଶିକ୍ଳି

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ପରିତେ ଚାଞ୍ଚିସ ତା ତୁହି ଏଥିନି କିଛୁତେଇ ବୁଝିତେ ପାରୁଛିଲେ ।—ଏଡ଼ିଯେ
ଚଳ—ଏଡ଼ିଯେ ଚଳ ଦୋଗାର ଶିକଳ...‘ମାଝୁସ ମରେ ମିଠାତେ, ପାରୀ
ମରେ ଆଠାତେ !’

* * * * *

କୃତଳ-ଆମରା ।—

(ଶେଷ ବମ୍ବନ୍ତେର ନିଶୀଥ ରାତ୍ରି)—

ଆଃ, ଖୋଦା ! କେମନ କରେ’ ତୁମି ଏମନ ଦୁ’ ଦୁଟୋ ଆସନ୍ନ ବନ୍ଧନ ହ’ତେ
ଆମାୟ ମୁକ୍ତି ଦିଲେ, ତାଇ ଭାବଛି ଆର ଅବିଶ୍ଵାସ ଅଙ୍ଗ ଏଦେ ଆମାକେ
ବିଚଲିତ କରେ’ ତୁଳ୍ବେ ! ଏ ମୁକ୍ତିର ଆନନ୍ଦଟା ବଡ଼ ନିବିଡ଼ ବେଦନାୟ ଭରା !
ରିକ୍ତେର ବେଦନ ଆମାର ମତ ଏମନି ବାଧା ଆର ଛାଡ଼ାର ଦୁଟୀନାର ମଧ୍ୟେ
ନା ପଡ଼ିଲେ କେଉ ବୁଝିତେ ପାରିବେ ନା ।.....ହୀ, ଏହି ସଙ୍ଗେ ଏକଟା ନୀରସ
ହାସିର ବେଗ କିଛୁତେଇ ଯେନ ସାମଳାତେ ପାରୁଛିଲେ ଏହି ଦୁଟୋ ବ୍ୟର୍ଥ-ବନ୍ଧନେର
ନିଷ୍ଠାର କଟିନ ପରିଣାମ ଦେଖେ’ । ତାଇ ଏହି ନିଶୀଥେ ଏକଟା ପୈଶାଚିକ
ହାସି ହେସେ ଗାଇଛି, “ନିଷ୍ଠାର, ଏହି କରେଛ ଭାଲୋ ! ଏମନି କରେ’ ହୁଦୟେ
ମୋର ତୌତ୍ର ଦାହନ ଜାଲୋ ! ଏହି କରେଛ ଭାଲୋ ।” କି ହେବେ, ତାଇ
ବଲ୍ଛି ।—

ମେଦିନ ଚିଠି ପେଲୁମ, ଶହିଦାର, ଆମାର ଗୋପନ ଉପିତାର ବିମ୍ବେ ହେୟ
ଗେଛେ,—ମେ ଶୁଦ୍ଧି ହେବେ !...ମନେ ହ’ଲ, ଯେନ ଏକ ବନ୍ଧନ ହ’ତେ ମୁକ୍ତି
ପେଲେମ ।—ନା, ନା, ଆର ଅସତ୍ୟ ବଲ୍ବ ନା ଆମାର ମେହି ସମୟ କେମନ
ଏକଟା ହିଂସା ଆର ଅଭିମାନେ ସାରା ବୁକ ଯେନ ଆଲୋଡ଼ିତ ହେୟ ଉଠେଛିଲ,
ତାଇ ଏହି କ’ଦିନ ଧରେ ବଡ଼ ହିଂସର ମତଇ ଛୁଟେ ବେଡ଼ିଯେଛି, କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି

ପାଇନି ! ଏହି ଆମାଦେର ରକ୍ତମାଂସମୟ ଶରୀର ଆବ ତାରଇ ଭିତରକାର
ମନଟା ନିଯେ ଯତଟା ଅହଙ୍କାର କବି, ବାଇରେ ତାର କତ୍ତୁକୁ ଟିଁକେ ?—ବେଶନି
ମନଟାକେ ପିଟିଯେ ପିଟିଯେ ଏକ ନିମେଷେର ଜଣ୍ଠ ଦୂରତ୍ୱ କ'ରେ ବାଖି, ଅମନି
ମନେ ହ୍ୟ ‘ଏହି ତ ଏକ ମନ୍ତ୍ର ଦରବେଶ ହ୍ୟ ପଡ଼େଛି !’ ତାରପରେଇ ଆବାର
କଥନ କୋନ କ୍ଷଣେ ସେ ମନେର ମାଝେ କ୍ଷୁଦ୍ରିତ ବାସନା ହାହାକାର କ୍ରମନ ଜୁଡ଼େ
ଦେଇ, ତା ଆବ ଭେବେଇ ପାଇ ନା । ଆବାର, ପେଲେଓ ମେଟାକେ ଯିଥା ଦିଲ୍ଲେ
ଢାକତେ ଚାଇ !—ହାୟରେ ମାହୁସ ! ବୁଝି ବା ଏହି ବନ୍ଧନେଇ ନତିକାର ମୁକ୍ତି
ବଯେଛେ ! କେ ଜାନେ ?……ଭୁଲେ’ ଯାଓ ଅଭାଗିନୀ ଶହିଦା, ଭୁଲେ ଯାଓ
—ସକଳ ଅତୀତ, ସବ ଶ୍ଵତିର ବେଦନା, ସବ ଗୋପନ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ସବ କିଛୁ ।
ସମାଜେର ଚାରିଦିକ ଅନ୍ଧକାର ଥାଚାଯ ବନ୍ଦିନୀ ଥେକେ’ କେନ ହତଭାଗିନୀ
ତୋମରା ଏମନ କରେ’ ଅ-ପାଓୟାକେ ପେତେ ଚାଓ ? କେନ ତୋମାଦେର ମୁଣ୍ଡ
ଅବୋଧ ହିୟା ଏମନ କରେ’ ତାରଇ ପାଯେ ସବ ଚେଲେ’ ଦେଇ, ଯାକେ ସେ
କଥିନୋ ପାବେ ନା ? ତବେ କେନ ଏ ଅନ୍ଧ କାମନା ?……ବିଶେର ଗୋପନତମ
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ତୋମାଦେର ଏହି ବ୍ୟର୍ଥପ୍ରେମେର ବେଦନା-ଧାରା ଫକ୍ତନାରୀର ମତ
ବୟେ ଯାଛେ, ପ୍ରାଗପଣେ ଏହି ମୃଢ଼ ଭାଲୋବାସାକେ ବାଖ୍ ତେ ଗିଯେ ତୋମାର ହନ୍ଦ୍ସ
ଫେଟେ’ ଚୌଚିର ହ୍ୟ ଯାଛେ ଆବ ମେହି ବିଦୀର୍ଘ ହନ୍ଦ୍ସେର ଖୁନେ ସମାଜେର
ଆବରଣ ଲାଲେ ଲାଲ ହ୍ୟ ଗେଛେ ତବୁ ମେ ତୋମାଦେର ଏହି ଆପନି-ଭାଲୋ-
ବାସାର, ପୂର୍ବରାଗେର ପ୍ରାଣ ଦେଇନି । ତାଇ ଆଜିଓ ପାଥରେର ଦେବତାର ମତ
ବିଶାଳ ଦଣ୍ଡହଣ୍ଡେ ମେ ତୋମାଦେର ସତର୍କ ପାହାରା ଦିଛେ !

ଭୁଲେ ଯାଓ ଶହିଦା, ଭୁଲେ ଯାଓ, ନତୁନେର ଆନନ୍ଦେ ପୁରାତନ ଭୁଲେ’
ଯାଓ ! ତୋମାଦେର କୋନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକେ ଭାଲୋବାସବାର ଅଧିକାର ନେଇ,
ଜୋର କରେ’ ସାମୀତ୍ୱକେ ଭାଲୋବାସତେ ହବେଇ !……

ଆଃ, ଆଜ କୁଷପକ୍ଷେର ପ୍ରତିପଦେର ଟାନେର ହାନ ବଞ୍ଚି ପାତଳା ମେଦେର

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ବସନ ଛିଡ଼େ କି ମଲିନ କରଣ ହୟେ ବସୁଚେ !—ଗତ ନିଶିର କଥାଟା ମନେ
ପଡ଼ୁଛେ ଆର ଗୁରସ୍ୟାଖ୍ୟାଯ ନିଜେଇ କୈପେ କୈପେ ଉଠୁଛି !—

କାଳ ରାତିରେ ଏମନି ସମୟେ ସଥନ ଏଥାନକାର ସାନ୍ତ୍ଵିଦେର ଅଧି-
ନାୟକଙ୍କପେ ରିଭଲ୍‌ବାର-ହାତେ ଚାରିଦିକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରେ ବେଡ଼ାଛି, ତଥନ
ଶୁନିଲୁମ, ପେଛନେର ସାନ୍ତ୍ଵି ଏକବାର ଗୁରୁଗଣ୍ଠୀର ଆସ୍ୟାଜେ ‘ଚାଲେଞ୍ଜ’ କରଲେ,
“ହଟ, ଛ କାମ୍ବ ଦେୟାର ?” ଆର ଏକବାର ମେ ଜୋରେ ବଲଲେ, “କୌନ
ହାୟ ? ଖାଡ଼ା ରହୋ ହିଲୋ ମୃ !—ମାଗୋ !—ଉଃ !” ତାରପର ଆର
କୋନ ଆସ୍ୟାଜ ପାଓୟା ଗେଲ ନା । ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା ଅବ୍ୟକ୍ତ ଗୋଟାନି
ହାସ୍ୟାଯ ଭେଦେ ଏଲ ! ଆମି ଉର୍ଧ୍ଵଖାସେ ଛୁଟେ ଗିଯେ ଦେଖିଲୁମ, ଲାଲ ପୋଷାକ
ପରା ଏକଟି ଆରବ ରମଣୀ ସାନ୍ତ୍ଵିର ରାଇଫଲ୍‌ଟା ନିଯେ ଛୁଟୁଛେ ଆର ସାନ୍ତ୍ଵିର
ହିମଦେହ ନିଷ୍ପନ୍ଦ ହୟେ ପଡ଼େ ରଯେଛେ । ଆମାର ଆର ବୁଝିତେ ବାକୀ ଥାକ୍କଲ
ନା କେନ ଏତଦିନ ଧରେ’ ଆମାଦେର ରାଇଫଲ୍ ଚାରି ଯାଚେ ଆର ସାନ୍ତ୍ଵି ମାରା
ପଡ଼ୁଛେ ! ଓ କି ଦୂର୍ଧ୍ଵ-ସାହସୀ ଏହି ବେଦୁଇନ ରମଣୀରା ! ଆମି ପଲକେ
ହିର ହୟେ ରମଣୀକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କ’ରେ ଗୁଲି ଛାଡ଼ିଲୁମ, ତାର ଗାୟେ ଲାଗ୍ଲ ନା ।
ଆର ଏକଟା ଗୁଲି ଛାଡ଼ିତେଇ ବୋଧ ହୟ ନିଜେର ବିପଦ ଭେବେଇ ମେ ସହସା
ଆମାର ଦିକେ ମୁଖ ଫିରେ ଦୀଢ଼ାଲ, ତାର ବିଦ୍ୟୁତ୍ତବେଗେ ପାକା ଦିପାଇଏର ମତ
ରାଇଫଲ୍‌ଟା କାଥେ କରେ ନିଯେ ଆମାର ଦିକେ ଲକ୍ଷ କରିଲ ; ଥଟ କରେ “ବୋଟ”
ବକ୍ଷ କରାର ଶବ୍ଦ ହ’ଲ, ତାରପର କିଜାନି-କେନ ହଠାତେ ରାଇଫଲ୍‌ଟା ଦୂରେ
ଛୁଡେ ଦିଯେ କାପତେ କାପତେ ବସେ ପଡ଼ିଲ !—ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥେ ଆମି
ତତକ୍ଷଣ “ବୋଟ” ବକ୍ଷ କରାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉପୁଡ଼ ହ’ଯେ ଶ୍ରୟେ ପଡ଼େଛିଲୁମ ।
ଏହି ଶ୍ର୍ୟୋଗେ ଏକ ଲାକ୍ଷେ ରିଭଲ୍‌ଭାରଟା ନିଯେ ଦୀଢ଼ିଯେ ପଡ଼ିତେଇ ଯା’
ଦେଖିଲୁମ, ତାତେ ଆମାରଓ ହାତେର ରିଭଲ୍‌ଭାରଟା ଏକ ପଲକେ ଖ୍ସେ
ପଡ଼ିଲ ।—ତଥନ ତା’ର ମୁଖେର ବୋରକା ଖ୍ସେ’ ପଡ଼େଛେ ଆର ଯେଷ ଛିଁଡ଼େ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ପୂର୍ଣ୍ଣମା-ଶୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖେତ ଜୋଛନା ତାର ଚୋଥେ ମୁଖେ ଯେନ ନିଃଶୈଷିତ ହେବେ
ପଡ଼େଛେ ! ଆମି ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଖିଲୁମ, ଜାଗୁ ପେତେ ବସେ' ବେଦୁଇନ ଯୁବତୀ ଶୁଳ୍ ।
ତାର ବିଶ୍ୱାସକିତ ଚାଉନୀ ଛାପିଯେ ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଵାର ଚେଯେଓ ଉଞ୍ଜଳ ଅଞ୍ଚବିଳୁ
ଗଡ଼ିଯେ ପଡ଼ଇଛେ ! ଏକଟା ବେଦନାତୁର ଆନନ୍ଦେର ଆତିଶ୍ୟେ ମେ ଥର ଥର
କରେ କୋପ୍ଛିଲ । ତାର ପ୍ରାଣେର ଭାଷା ତାରଇ ଐ ଅଞ୍ଚର ଆଖରେ ଯେନ ଆକା
ସାଛିଲ, “ଏତଦିନେ ଏମନ କରେ ଦେଖା ଦିଲେ ନିଷ୍ଠର ! ଛି, ଏତ କୌନ୍ଦାନୋ
କି ଭାଲୋ ।” ପାଥର କେଟେ ମେ କେ ଯେନ ଆମାର ଚୋଥେ ଅନେକ ଦିନ
ପରେ ଛଫ୍ଟେଟା ଅଞ୍ଚ ଏନେ ଦିଲ !

ଏ କି ପରୀକ୍ଷାୟ ଫେଲିଲେ ଖୋଦା ? ଆମାର ଏ ବିଶ୍ୱମୁଖ ଭାବ କେଟେ
ଯାବାର ପରଇ ମନେ ହ'ଲ, କି କରା ଉଚିତ ? ଭୟ ହ'ଲ ଆଜି ବୁଝି ସବ
ସଂସମ, ତ୍ୟାଗ-ସାଧନା ଏହି ମୁକ୍କା ତରଣୀର ଚୋଥେର ଜଳେ ଭେମେ ଯାଏ !
—ଆବାର ଏହି ସଙ୍ଗେ ମନେ ପଡ଼ିଲ ଶହିଦାର କଥା, ଏମିନି ଏକଟି କଚି
ଅଞ୍ଚନ୍ମାତ ମୁଖ !.....

ସମସ୍ତ କୁତଳ—ଆମରାର ମର୍କଭୂମି ଆର ପାହାଡ଼େର ବୁକେ ଦୋଲ ଥାଇଯେ
କାର୍ଯ୍ୟ ଜଳଦମନ୍ତ୍ର ଆଓସାଜ ଛୁଟେ ଏଲ, ସେନାନୀ—ହଶିଯାର !’

ଆବାର ଆମି ଯେନ ଦେଖିତେ ପେଲୁମ, ଆଶୀର୍ବାଦିର ମନ୍ଦିଳ ଝାରି ଆର
ଅଞ୍ଚ ସମୁଜ୍ଜଳ ବିଜୟମାଲ୍ୟ ହଞ୍ଚେ ବାଂଲା ଆମାଦେର ଦିକେ ଆଶା-ଉତ୍ତେଜିତ
ଦୃଷ୍ଟିତେ ଚେଯେ ରଯେଛେ !—ପ୍ରେମେର ଚରଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେର ବଲିଦାନ ଦେବ ? ନା,
ନା କଥିଥିଲୋ ନା !

‘ ଆପଣା ଆପଣି ଆମାର କଠିନ ମୁଖ ଦିଯେ ବେରିଯେ ଏଲ, ‘ଖୋଦା ହନ୍ତେ
ବଲ ଦାଓ ! ବାହୁତେ ଶକ୍ତି ଦାଓ ! ଆର କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୁଦ୍ଧିଉତ୍ସୁକ କର ପ୍ରାଣେର
ଶିରାୟ ଶିରାୟ !’.....

ନିମେଷେ ଆମାର ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ହେଁ ଭୌମତ୍ତେଜେ ନେଚେ ଉଠିଲ । ଆର

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଜ୍ରମୁଣ୍ଡିତେ ପିଞ୍ଚଲଟା ମୋଜା କରେ ଧରଲୁମ । ସମ୍ମତ ଶ୍ରୀ ଅନୁତିର ବୁକେ ବାଜପଡ଼ାର ମତ କଡ଼୍-କଡ଼୍-କରେ' କାର ହରୁମ ଏଳ, 'ଗୁଲୀ କରୋ !'

ଜମ୍ ! ଜମ୍ !! ଜମ୍ !!!.....ଏକଟା ଯତ୍ରଣ-କାତର କାଂରାନି—“ଆସା ! —ଯାଃ !! ଆଃ !!”...

ତାପରେଇ ସବ ଶେଷ ।

* * * *

ତାରପରେଇ ଆମି ଆସ୍ରାବିଶ୍ଵତ ହଁଯେ ପଡ଼ଲୁମ !....ଛୁଟେ ଗିଯେ ଗୁଲେର ଏଲିଯେ-ପଡ଼ା ଦେହଲତା ଆମାର ଚିରତ୍ତବିତ ଅତୁଷ୍ଟ ବୁକେ ବିପୁଲ ବଲେ ଚେପେ ଧରଲୁମ ! ତାରପର ତାର ବେଦନାଶ୍ଫୁରିତ ଓଷ୍ଠପୁଟେ ଆମାର ପିପାମୀ ଓଷ୍ଠ ନିବିଡ଼ଭାବେ ସଂଲଗ୍ନ କ’ରେ ଆର୍ତ୍ତ-କଟେ ଡାକଲୁମ ‘ଗୁଲ୍—ଗୁଲ୍, ଗୁଲ୍ !’—ପ୍ରବଳ ଏକଟା ଜଳୋ-ହାଓୟାର ନାଡ଼ା ପେଯେ ଶିଉଲି ବାରେ ପଡ଼ାର ମତ ଶୁଦ୍ଧ ଏକରାଶ-ବାରା ଅଶ୍ରୁ ତା’ର ଆମାର ମୁଖେ ବୁକେ ଝାପିଯେ ପଡ଼ିଲ ।

ଅବଶ ଅଲ୍ଲା ତା’ର ଭୁଜଲତା ଦିଯେ ବଡ଼ କଟେ ସେ ଆମାର କଠ ବେଷନ କ’ରେ ଧରିଲେ ତାରପର ଆରୋ କାହେ—ଆରୋ କାହେ ସଂଲଗ୍ନ ହୟେ ନିସାଡ଼ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୟେ ପଡ଼େ ରହିଲ !...ମେଘେର କୋଲେ ଲୁକିଯେ-ପଡ଼ା ଚାଦେର ପାନ୍‌ସେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତାର ବ୍ୟଥା-କାତର ଶୁଦ୍ଧ ମୁଖେର ସେ କି ଏକଟା ପ୍ଲିଞ୍ଚ କରନ୍ତି ମହିମଣ୍ଣି ଫୁଟିଯେ ତୁଲେଛିଲ !...ମେହି ଅକରଣ ଶୁତିଟାଇ ବୁବି ଆମାର ଭାବୀ ଜୀବନେର ସଥଳ, ବାକୀ ପଥେର ପାଥୟ !...ଅନେକକଞ୍ଚଣ ପରେ ସେ ଆଣ୍ଟେ ଚୋଥ ଥୁଲେ ଆମାର ମୁଖେର ପାନେ ଚେଯେଇ ଚୋଥ ବୁଜେ ବଲଲେ “ଏହି ‘ଆଶେକେର’ ହାତେ ‘ମାନ୍ତକେର’ ମରଣ ବଡ଼ ବାହମୀୟ ଆର ମଧୁର, ନୟ ହାସିନ ? ଆମି ଶୁଦ୍ଧ ପାଥୟରେ ମତ ବଦେ’ ରହିଲୁମ । ଆର ତାର ମୁଖେ ଏକ

ଟୁକ୍ରା ମଲିନ ହାସି କେପେ କେପେ ମିଲିଯେ ଗେଲ ! ଶେଷେର ଦେ ତୃପ୍ତ ହାସି
ତାର ଠୋଟେ ଆର ଫୁଟିଲ ନା ଶୁଧୁ ଏକଟା ଭୂମିକଷ୍ପେର ମତ କିମେର ବ୍ୟାକୁଳ
ଶିହରଗ ସଞ୍ଚରଣ କରେ' ଗେଲ !...ତାର ବୁକେର ଲୋହତେ ଆର ଆମାର ଆଖେର
ଆଶ୍ରତେ ଏକ ହୟେ ବୟେ ଥାଇଛିଲ ! ଦେ ତଥନେ ଆମାର ନିବିଡ଼ ନିଷ୍ପେଷେ
ଆକର୍ଷେ ଧରେ' ଛିଲ ଆର ତା'ର ଚୋଥେ ମୁଖେ ଚିରବାହିତ ତୃପ୍ତିର ନିଷ୍ଫଳ ଶାନ୍ତତ୍ତ୍ଵୀ
ଫୁଟେ ଉଠେଛିଲ ।—ଏହି କି ଦେ ଚାହିଁଲ ? ତବେ ଏହି କି ତାର ନାରୀ
ଜୀବନେର ସାର୍ଥକତା ?.....ଆର ଏକବାର—ଆର ଏକବାର—ତାର ମୃତ୍ୟୁ-
ଶୀତଳ ଓଷ୍ଠପୁଟେ ଆମାର ଶୁକ ଅଧିରୋଷ୍ଟ ପ୍ରାଣପଣେ ନିଷ୍ପେଷିତ କରେ' ହମିଡ଼ି
ପଡେ' ଡାକ ଦିଲୁମ,—‘ଗୁଲ, ଗୁଲ, ଗୁଲ ! ବୁତାମେ ଆହତ ଏକଟା କଠୋର
ବିଦ୍ରପ ଆମାୟ ମୁଖ ଭେଂଚିଯେ ଗେଲ, ‘ତୁଳ—ତୁଳ—ତୁଲ !’

ଆବାର ସମ୍ମନ ମେଘ ଛିନ୍ନ କରେ ଚାଦେର ଆଲୋର ସେନ ‘କିଂ’ ଫୁଟେଛିଲ ।
ଗୁଲେର ନିରୁମ ଦେହଟା ସମେତ ଆମି ମୁହିତ ହୟେ ପଡେଛିଲୁମ, ଏମନ ସମୟ
ବିପୁଲ ଝଞ୍ଜାର ମତ ଏମେ ଏକ ପ୍ରୌଢ଼ା ବେହୁଇନ ମହିଳା ଆମାର ବକ୍ଷ ହିତେ
ଗୁମ୍ଭକେ ଛିନିଯେ ନିଲେ ଏବଂ ଉନ୍ମାଦିନୀର ମତ ଡାକ ଛେଡେ କେନ୍ଦେ ଉଠିଲ,
‘ଗୁଲ—ଆମା,—ଗୁଲ !’

* * * *

ପ୍ରୌଢ଼ା ତାର ମୁତା କଞ୍ଚାକେ ବୁକେ ଚେପେ ଧରେ ଆର ଏକବାର ଆର୍ତ୍ତନାଦ
କରେ' ଉଠିତେଇ ଆମି ତାର କୋଲେ ମୂର୍ଛାତୁବେର ମତ ଝାଁପିଯେ ପଡେ ଡାକଲୁମ,
“ଆମା—ଆମା !” ମା’ର ମତ ଗଭୀର ମେହେ ଆମାର ଲଲାଟ ଚୁଥନ କରେ
ପ୍ରୌଢ଼ା କେନ୍ଦେ ଉଠିଲ, ‘ଫୁଜନ୍—ଫୁଜନ୍ !’ କାବେରୀ ଜଳପ୍ରପାତେର
ଚେଯେଓ ଉନ୍ଦାମ ଏକଟା ଅଞ୍ଚଣ୍ଠାତ ଆମାର ମାଥାୟ ଝାଁପିଯେ ପଡ଼ିଲ ।...

ଆଃ, କତ ନିଦାକୁଣ ମେ କଞ୍ଚାହିନା ମାର କାନ୍ଦା !

* * * *

ରିଜେର ସେନ

ଆମি ଆବାର ପ୍ରାଣପଣେ ଗା ଘୋଡ଼େ ଉଠେ କାଂରେ ଉଠିଲୁମ, “ଆଶା—ଆଶା—ମା”!—ଏକଟା କୁନ୍ଦ କଠିର ଚାପା କାନ୍ଦାର ପ୍ରତିଧିନି ପାଗଳ ହାଓୟାଯ ବ'ଯେ ଆନ୍ତଳେ—‘ଫରୁଜନ୍ !.....

ଅନେକ ଦୂରେ.. ପାହାଡ଼େର ଓପାର ହ'ତେ, ଦେ କୋନ୍ ଶୋକାତୁରା ମାତାର କାନ୍ଦନେର ରେଶ୍ ଭେସେ ଆସଛିଲ, ‘ଆହ—ଆହ, ଆହ !’...ଆରବୀ ଘୋଡ଼ାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵଖାସେ ଛୋଟାର ପାଷାଣେ ଆହତ ଶବ୍ଦ ଶୋନା ଗେଲ—ଥାଇ ଥାଇ ଥାଇ !!!

(୪)

କରାଚି ।—

(ମେଘଲାନ ସନ୍ଧ୍ୟା,—ସାଗର ବେଳା)—

ଆମି ଆଜ କାନ୍ଦାଲ ନା ରାଜାଧିରାଜ ? ବନ୍ଦୀ ନା ମୁକ୍ତ ? ପୂର୍ଣ୍ଣ ନା ରିକ୍ତି....

ଏକା ଏହି ପ୍ଲାନ ମୌନ ଆରବ ସାଗରେର ବିଜନ ବେଳାୟ ବସେ’ ତାଇ ଭାବଛି ଆର ଭାବଛି । ଆର ଆମାର ମାଥାର ଓପର ମୁକ୍ତ ଅନ୍ଧାଶ ବେମେ ମାଝେ ମାଝେ ବୃଷ୍ଟି ବୁଝେ—ରିମ୍ ବିମ୍ ବିମ୍ ।

ବା ଉ ତେ ଲେ ର ଆ ଅସି କା ହି ନୀ

বাড়িগুলের আত্মকাহিনী

(ক)

[বাঙালী পন্টনের একটি বওয়াটে যুবক আমার কাছে তাহার কাহিনী বলিয়াছিল নেশার বোঁকেঃ নীচে তাহাই লেখা হইল । সে বোগদাদে গিয়া মারা পড়ে ।—]

“কি ভায়া ! নিতান্তই ছাড়বে না ? একদম এঁটেল মাটির মত লেগে থাকবে ? আরে, ছোঁ : তুমি যে দেখছি চিটে গুড়ের চেয়েও চাম্চিটেল ! তুমি যদিও হচ্ছ আমার এক প্লাসের ইঘার, তবুও সত্য বল্তে কি, আমার সে সব কথাগুলো বল্তে কেমন যেন একটা অস্পতি বোধ হয় । কারণ খোদা আমায় পয়দা করবার সময় মন্ত একটা গলদ করে বসেছিলেন, কেন না চামড়াটা আমার ক'রে দিলেন হাতীর চেয়েও পুরু, আর প্রাণটা করে দিলেন কাদার চেয়েও নরম ! আর কাজেই দু' চার জন মজুর লাগিয়ে আমার এই চামড়ায় মুগ্ধ বসালেও আমি গোপে তা দিয়ে বল্ব, “কুচ্প্রওয়া নেই”, কিন্ত আমার এই ‘নাজোক’ জানটায় একটু আঁচড় লাগলেই ছোট মেয়ের মত চেঁচিয়ে উঠ্বো ! তোমার ‘বিরাশী দশ আনা’ ওজনের কিলগুলো আমায় এই স্থূল চর্ষে শ্রেফ, আরাম দেওয়া ভিন্ন আর কোনো ফলোৎপাদন কর্তৃতে পারে না, কিন্ত যখনই পাকড়ে বস, “ভাই তোমার সকল কথা খুলে বলতে হবে,” তখন আমার অস্তরাঙ্গা ধুক্ধুক্ধ ক'রে উঠে,—পৃথিবী

রিক্তের বেদন

ঘোরার ভৌগলিক সত্যটা তখন হাড়ে হাড়ে অঙ্গুভব করি। চক্ষেও যে সর্প পুশ্প প্রস্ফুটিত হ'তে পারে বা জোনাকী পোকা জলে' উঠ'তে পারে' তা আমার মত এই বকম শোচনীয় অবস্থায় পড়লে তুমিও অস্থীকার করবে না।

(৬)

“হঁ, আমার ছোটকালের কোন কথা বিশেষ ইয়াদ হয় না। আর আবছায়া বকমের একটু একটু মনে পড়লেও তাতে তেমন কেোন রস বা রোমাস্ক (বৈচিত্র্য) নেই !—সেই সরকারী রাম-শ্বামের, শ্রীত পিতা-মাতার অত্যধিক স্বেচ্ছ, পড়ালেখায় নবজ্ঞকা, ঝুল্বাপ্পুর ডাণ্ডাণ্ডি খেলায়, দ্বিতীয় নাস্তি, দুষ্টামি-নষ্টামিতে নন্দহৃলাল কুষের তদানীন্তন অবতার, আর ছেলেদের দলে অপ্রতিহত প্রভাবে আলেকজাঞ্জার-দি-গ্রেটের ক্ষুদ্র সংস্করণ ! আমার অরুণহে ও নিশ্চে গ্রামের আবাল-বৃক্ষ-ঝুনিতা বিশেষ খোশ ছিলেন কি না, তা আমি কাকুর মাথায় হাত দিয়ে বলতে পারি না ; তবে সকলেই আমার পরমার্থ কল্যাণের জন্য যে সকাল সঙ্গে প্রার্থনা করত সেটা আমার তীক্ষ্ণ অবগেল্লিয় নাওয়াকেফ্ ছিল না। একটা প্রবাদ আছে, “উৎপাত করলেই চিংপাত হ'তে হয়।” স্বতরাং এটা বলাই বাহুল্য যে, আমার পক্ষেও উক্ত মহাবাক্যটির ব্যতিক্রম হয় নি, বরং ও কথাটা ভয়ানক ভাবেই আমার উপর খেঁটে-ছিল ; কারণ ঘটনাচক্রে যখন আমি আমার জননীর কক্ষচূড়ত হয়ে সংসারের কর্ষবহুল ঝুটপাতে চিংপাত হ'য়ে পপাত হলুম, তখন কত শুত কর্ষব্যন্ত সবুট-ঠাঃঃ যে অহম-বেচারাব ব্যধিত পাঁজরের উপর দিয়ে ছলে' গেল, তাৰ হিসেব বাখ্তে শুভকৰ দাদা ও হাৰ মেনে যায়।—থাক,

ଆମାର ମେ ସବ ନୀରସ କଥା ଆଉଡ଼ିଯେ ତୋମାର ଆବ ପିତ୍ତ ଜୋଲାବ ନା ।
ଶୁଣି ମଜା ?

ଏକଦିନ ପାଠଶାଳାଯ ବସେ' ଆମି ବକିମବାବୁର ମୁଚିରାମ ଗୁଡ଼େର ଅମୁକରଣେ
ଛେଲେଦେର ମଜଲିସ ସର-ଗରମ କରେ' ଆହୁତି କରୁଛିଲୁମ, "ମାନନୀୟ ରାଧେ !
ଏକବାର ବଦନ ତୁଲେ ଗୁଡ଼କ ଥାଓ !" ଏତେ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାର ମାନଭଙ୍ଗ
.ହେଁଲିଲ କି ନା ଜାନବାର ଅବସର ପାଇନି, କାରଣ ନେପଥ୍ୟେ ଭୁଜଙ୍ଗ ପ୍ରୟାତ
ହନ୍ତେ "ଆରେ ରେ ହର୍ବିତ ପାମର" ବଲେ' ହଙ୍କାର କ'ରେ ଆମାର ଘାଡ଼େ ଏସେ
ପଡ଼ିଲେନ—ସଶୀରେ ଆମାଦେର ଆରକ୍ଷାରୀ ପଣ୍ଡିତ ମଶାଇ ! ସବନିକାର
ଅନ୍ତରାଳେ ଯେ ଯାତ୍ରାର ଭୀମ ମଶାଇଯେର ମତ ଭୀଷଣ ପଣ୍ଡିତ ମଶାଇ ଅବସ୍ଥାନ
କରୁଛିଲେନ, ଏ ନାବାଲକେର ଏକେବାରେଇ ଜାନା ଛିଲ ନା ।—ତାର କ୍ରୋଧ-ବଞ୍ଚି
ଯେ ଦୁର୍ବାସାର ଚେଯେପ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୟ ଉଠେଛିଲ ତା ଆମି ବିଶେଷ ରକମ ଉପଲବ୍ଧି
କରିଲୁମ ତଥନ, ସଥନ ତିନି ଏକଟା ପ୍ରକାଣ ମେଘେର ମତ ଏସେ ଆମାର ନାତି-
ଦୀର୍ଘ ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦୁଟି ଧରେ' ଦେଓଯାଲେର ସଙ୍ଗେ ମାଥାଟାର ବିଷମ ସଂଘର୍ଷ ଆରମ୍ଭ
କରିଲେନ । ତଥନକାର ପୁରୋଦସ୍ତର ସଂଘର୍ଷରେ ଫଳେ କୋନ ନ୍ତନ ବୈତ୍ୟାତିକ
କ୍ରିୟାର ଉତ୍ତାବନ ହୟନି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଆମାର ଦର୍ଶ ଶରୀରେର 'ଇଲେକ୍ଟ୍ରୁ ସିଟ୍ଟି'
ଯେ ସାଂଘାତିକ ରକମ ଛୁଟାଛୁଟି କରେଛିଲ, ସେଟା ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରତେ ପାରିବ
ନା । ମା'ର ଖେଯେ ଖେଯେ ଇଟପାଟକେଲେର ମତ ଆମାର ଏହି ଶକ୍ତ ଶରୀରଟା
ଯତ ନା କଷ୍ଟ ଅଭୁତ କରେଛିଲ, ତା'ର ମାଲକାର ଗାଲାଗାଲିର ତୋଡ଼େ ତାର
ଚେଯେ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଅଭୁତ କରେଛିଲ ଆମାର ମନ୍ତା । ଆଦୌ ମୁଖରୋଚକ
ନୟ ଏକପ କତକଣ୍ଠଲୋ ଅଧାର୍ଥ ତିନି ଆମାର ପିତୃପୁରୁଷେର ମୁଖେ ଦିଛିଲେନ,
ଏବଂ ଏକେବାରେଇ ସନ୍ତବ ନୟ ଏକପ କତକଣ୍ଠଲୋ ସନିଷ୍ଟ ମଞ୍ଚକେରେ ଦାବୀ
ଆମାର କାହେ କରେଛିଲେନ । ତା'ର ପାଚପୋଯା ପରିମିତ ଚିତ୍ତ ଚୁଟକିଟା ଡେବ୍-
ଛାନା-ସମ ଶିଗୋପରି ଅନ୍ତାଭାବିକ ରକମେର ଲମ୍ବବନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଛିଲ ।

ପ୍ରିନ୍ତେର ବେଦନ

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ ହାସିଓ ପାଛିଲ, କାରଣ ‘ଚୈତନ୍ ତେରେ ଉଠାର’ ନିଗୃତ ଅର୍ଥ ମେଦିନ ଆମି ସମ୍ଯକରଣେ ହନ୍ଦଯନ୍ତମ କରେଛିଲୁମ ! କ୍ରମେ ଯଥନ ଦେଖିଲୁମ, ତୀର ଏ ପ୍ରହାରେର କବିତାଯ ଆଦୌ ସତି ବା ବିରାମେର ଚିହ୍ନ ଦେଖା ଯାଚେ ନା, ତଥନ ଆର ବରଦାନ୍ତ ହ’ଲ ନା ! ଜାନନ୍ତ, ‘ପୁରୁଷେର ରାଗ ଆନାଗୋନା କରେ,’ ଆମିଓ ତାଇ, ଐଥାନେଇ ଏକଟା ହେତୁନେଷ୍ଟ କରେ’ ଦେବାର ଅଭିପ୍ରାୟେ ତୀର ଥାଡ଼ାର ମତ ମାର୍କଟାୟ ବେଶ ମାଝାରି ଗୋଛେର ଏକଟା ସୁନି ବାଗିଯେ , ଦିଯେ ବୀରେର ମତ ସଟାନ ସ୍ଵଗୃହାଭିମୁଖେ ହାଓୟା ଦିଲୁମ । ବାଡ଼ୀ ଗିଯେଓ ଆମି ନିଜେକେ ନିରାପଦ ମନେ କରିଲୁମ ନା । ତାଇ ପିତ୍ତବ୍ୟେ ଶୈଖୁଳାମ ଗିଯେ ଏକେବାରେ ଚାଲେର ମରାଇଏ ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଏକପ ନିଭୃତ ସ୍ଥାନ ହ’ତେ କେଉ ଆର ସହଜେ ଆବିକ୍ଷାର କରତେ ପାରବେନ ନା—କି ଜାନି କଥନ କି ହୟ ! ଥାନିକ ପରେ—ଆମାର ମେଇ ଗୁପ୍ତପୁର ହ’ତେଇ ଶୂନ୍ୟତେ ପେଲୁମ, ପଣ୍ଡିତ ମଶାଇ ତତକ୍ଷଣେ ସାଲକାରେ ଆମାର ଜୟନ୍ଦାତାର କାହେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରେ’ ବୁଝାଛିଲେନ ସେ, ଆମାର ମତ ଦୁର୍ଦ୍ଵିର୍ଯ୍ୟ ବାଉଣେଲେ ଛୋକରାର ଲେଖା ପ୍ରତି ତ “କ” ଅକ୍ଷର ଗୋମାଂସ, ତହପରି ଗୁରୁମହାଶୟେର ମାନ୍ସିକାୟ ଗୁରୁପ୍ରହାର ଓ ଗୁରୁପତ୍ରୀର ନିନ୍ଦାବାଦ ଅପରାଧେ ଆପାତତଃ ଏହି ଦୁନିଆତେଇ ଆମାକେ ଲୋଖୁଟୁଁଟୌର ମତ ଚାଟୁ ହସ୍ତେ ମାଛି ମାରତେ ହ’ବେ, ଅର୍ଥାତ୍ କୁଠବ୍ୟାଧି ହବେ, ତାରପର ନରକେ ଯାତେ ଆମାର ‘ସ୍ପେଶାଲ’ (ବିଶେଷ) ଶାନ୍ତିର ବନ୍ଦୋବନ୍ତ ହୟ, ତାର ଜନ୍ମେଓ ନାକି ତିନି ଈଥରେର କାହେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ଟିକଟାକ କରତେ ପାରେନ ! ପ୍ରଥମତଃ ଅଭିଶାପଟାର ଭୟେ ଏକଟୁ ବିଚିଲିତ ହସେ ପଡ଼େଛିଲୁମ । ଗୁରୁପତ୍ରୀର ନିନ୍ଦାବାଦ କଥାଟା ଆମି ପ୍ରଥମେ ବୁଝାତେ ପାରିନି, ପରେ ଅବଗତ ହଲୁମ, ପଣ୍ଡିତ ମଶାଇଯେର ଅନ୍ଧାନ୍ତିନୀର ନାମଓ ନାକି ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧା,—ଆର ତୀର ଏକ-ଆଧୁଟୁ ଗୁଡ଼ୁକ ଖାଓୟାରେ ନାକି ଅଭ୍ୟାସ ଆଛେ, ଅବିଷ୍ଟି ସେଟା ସ୍ଵାମୀ ଦେବତାର ଅଗୋଚରେଇ ସମ୍ପଦ

ହୟ,—ଆମି ନାକି ତାଇ ଦେଖେ ଏସେ ଛେଲେଦେବ କାହେ ସ୍ଵହଞ୍ଚେ ଗୁଡ଼ୁକ
ମେଜେ ଅଭିମାନିନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାର ମାନଭଜନାର୍ଥ କରଣ ମର୍ମସ୍ପର୍ମୀ ହୁରେ
ଉପରୋଧ କରିଛିଲୁମ,—“ମାନମୟୀ ରାଧେ ଏକବାର ତୁଲେ ଗୁଡ଼ୁକ ଥାଓ”—
ଆର ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡାଇ ଅନ୍ତରାଳେ ଥେକେ ସବ ଶୁଣିଲେମ ।—ଆମାର ଆର
ବରଦାନ୍ତ ହଲୋ ନା, ଚାଲେର ମରାଇଏ ଥେକେଇ ଉସ୍ଥିଦୁ କରତେ ଲାଗଲୁମ,
ଇତିମଧ୍ୟେ ଗରମେଓ ଆମି ରୀତିମତ ଗଲଦୟର୍ଷ ହୟେ ଉଠେଇଲୁମ । ଆମି
ମୋଟେଇ ଜାନତୁମ ନା ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡାଇଯେର ଗିର୍ବୀର ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧା—ଆର
ତିନି ବେ ଗୁଡ଼ୁକ ଥାନ୍ ତା ତ ବିଲକୁଳଇ ଜାନତୁମ ନା । କାହେଇ ଏତଙ୍ଗଲୋ
ସତ୍ୟେର ଅପଲାପେ ଆମି ଆର ମାଥା ଠିକ ରାଖ୍ତେ ପାରଲୁମ ନା, ତୁଡ଼ୁକ
କରେ ଚା'ଲେର ମରାଇ ହ'ତେ ପିତୃମୀପେ ଲାକିଯେ ପଡ଼େ’, ଆମାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତା
ପ୍ରମାଣ କରବାର ଜଣ୍ଯ ଅଣ୍ଣ ଗଦଗନ୍-କଟେ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ କ'ରତେ
ଲାଗଲୁମ, କିନ୍ତୁ ତତକ୍ଷଣ କ୍ରୋଧକ୍ଷଣ ପିତା ଆମାର ଆପିଲ ଅଗ୍ରାହ୍ କ'ରେ
ଘୋଡ଼ାର ଗୋଗାଲଚିର ମତ ଆମାର ସାମନେର ଲମ୍ବା ଚଲଣିଲୋ ଧରେ ଦମାଦୟ
ପ୍ରହାର ଜୁଡ଼େ ଦିଲେନ । ବାନ୍ତବିକ ମେ ରକମ ପ୍ରହାର ଆମି ଜୀବନେ ଆଶା
କରିଲି ।—ଚପେଟାଘାତ, ମୁଷ୍ଟାଘାତ, ପଦାଘାତ ଇତ୍ୟାଦି ଚାରହାତ ପାଯେର ଯତ
ରକମ ଆଘାତ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବିକୃତ ହୟେଛେ, ସବ ସେବ ରବିବାବୁର ଗାନ୍ତେ
ଭାଷାୟ “ଆବଣେର ଧାରାର ମତ” ପଡ଼୍ତେ ଲାଗଳ ଆମାର ମୁଖେର ‘ପରେ—
ପିଠେର ‘ପରେ । ସେଦିନକାର ପିଟୁନି ଖେୟେ ଆମାର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ବେଶ ବୁଝତେ
ପେରେଇଲ ଯେ ତାର “ପିଟ” ନାମ ସାର୍ଥକ ହୟେଛେ ! ଏକେଇ ଆମାଦେର ଭାଷାୟ
ବଲେ, “ପେଦିଯେ ବୃଦ୍ଧାବନ ଦେଖିଯେ ଦେଓୟା ।” ବୃଦ୍ଧାବନ ନା ଦେଖି ତାର
ପରଦିନଇ କିନ୍ତୁ ବାବା ଆମାୟ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଏନେ ‘ନିଉଷ୍ଟଲେ’ ଭାବୁ କରେ ଦିଲେନ !
କି କରି ଆମି ନାଚାରେର ମତ ସବ ସହ କରୁତେ ଲାଗଲୁମ—କଥାୟ ବଲେ
“ଧରେ, ମାରେ ନା, ମୟ ଭାଲ ।”

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

(୮)

“ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ସହରେ ଏସେ ଆମାର ମତ ପାଡ଼ାଗେଁଯେ ଗୋଯାରକେ ବିଷମ ବିବ୍ରତ ହୁଁୟେ ଉଠିଲେ, ବିଶେଷ କ'ରେ ସହରେ ଛୋକରାଦେର ଦୌରତିତେ । ମେ ବ୍ୟାଟାରା ପାଡ଼ାଗେଁଯେ ଛେଲେଗୁଲୋକେ ଫେନ ଇନ୍ଦ୍ର-ପ୍ର୍ୟାଚାର ମତ ପେଯେ ବସେ । ଯା ହୋକ ଅନ୍ନଦିନେଇ ଆମି ସହରେ କାଯଦାଯ କେତୋଦୁରଣ୍ଟ ହୁଁୟେ ଉଠିଲୁମ । କ୍ରମେ ‘ଅହମ’ ପାଡ଼ାଗେଁଯେ ଭୂତି ଆବାର ତାଦେର ଦଲେର ଏକଜନ ହମରୋ ଚୁମ୍ରୋ ଓତ୍ତାନ ଛୋକରା ହୁଁୟେ ପଡ଼ିଲ । ମେହି—ଆଗେକାର ପଗେୟା—ଥଚ୍ଚର ଛେଲେଗୁଲୋଇ ଏଥନ ଆମାୟ ବେଶ ଏକଟୁ ସମୀହ କରେ’ଚଲିଲେ ଲାଗଲୋ । —ବାବା, ଏ ଶର୍ମାର କାହେ ବେଁଡ଼େ-ଓତ୍ତାଦି, ଏ ଛେଲେ ହଞ୍ଚେ ଅଷ୍ଟଧାତୁ ଦିଯେ ତୈରୀ ! ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ପଡ଼ାଲେଥାଯ ଯତ ନା ଉପ୍ରତି କରିଲୁମ, ତାର’ ଚେଯେ ବହଳ ପରିମାଣେ ଉପ୍ରତି କରିଲୁମ ରାଜ୍ୟେର ଯତ ଦୁଷ୍ଟୀର ଗବେଷଣାୟ । ତଥନ ଆମାୟ ଦେଖିଲେ ବର୍ଦ୍ଧମାନେର ମତ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନଓ ତଟିଷ୍ଠ ହୁଁୟେ ଉଠିଲ । କ୍ରମେ ଆମାଦେର ମନ୍ତ୍ର ଏକଟା ଦଲ ପେକେ ଉଠିଲ । ପୁଲିଶେର ଘାଡ଼େ ଦିନକତକ ଏଗାର-ଇକି ଝାଡ଼ିତେଇ ତାରା ଆମାଦେର ସଙ୍ଗେ ଗୁପ୍ତ ସନ୍ଧି କରେ ଫେଲିଲେ । ଏଇକାପେ କ୍ରମେଇ ଆମି ନିଚୁଦିକେ ଗଡ଼ିଯେ ସେତେ ଲାଗିଲୁମ—ତାଇ ବ'ଲେ ଯେ ଆମାଦେର ଦିଯେ କୋନ ଭାଲ କାଜ ହୁଯନି, ତା ବଲ୍ଲତେ ପାରବେ ନା । ମିଶନ, କୁଷ୍ଟରୋଗ, ହରିକଷ ପ୍ରଭୃତିତେ ଆମାଦେର ଏହି ବନ୍ଦୋଟେ ଛେଲେଦେର ଦଲ ଯା କରେଛେ ତାର ଶତାଂଶେର ଏକାଂଶଓ କରେ ଉଠିଲେ ପାରେନି ଏହି ଗୋବେଚାରା ନିରୀହ ଛାତ୍ରେର ଦଲ । ତାରା ଆମାଦେର ମତ ଅମନ ଅଦୟ ଉଂସାହ କ୍ଷମତା ପାବେ କୋଥାଯ ? ତାରା ଶୁଦ୍ଧ ବିନ୍ଦୁର ପୋକା । ବର୍ଦ୍ଧମାନ ସଥିନ ଡୁବେ ଯାଇ, ତଥନ ଆମରାଇ ସହରେର ମିକି ଲୋକକେ ବାଟିଯେଛିଲୁମ, ମେ ସମସ୍ତ ଆମାଦେର ଦଲେର ଅନେକେ ନିଜେର ଜୀବନ ଉଂସଗ କରେ, ଆର୍ଟେର

ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରେଛିଲ । କନ୍ଫାରେନ୍ସେର ସଭା-ସମିତିର ଟାଙ୍କା ଆଦାସେର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସୋଗ ଆୟୋଜନେର ପ୍ରଧାନ ପାଣ୍ଡା ଛିଲୁମ ଆମରା । ଆମାଦେରଇ ଚେଷ୍ଟାଯ୍ ‘ସ୍ପୋର୍ଟ୍ସ’, ‘ଭିମାଷ୍ଟିକ’, ‘ସାର୍କିସ’, ‘ଥିଯେଟାର’, ‘କ୍ଲାବ’ ପ୍ରଭୃତିର ଆଡାଗ୍ରହିନି ଅଣ୍ଟିଛ ଅନେକ ଦିନ ଧ'ରେ ଲୋପ ପାରିନି ।

ପିତାର ଅବସ୍ଥା ଖୁବ ମର୍ଜଳ ନା ହଲେଓ ମାମହାରାଟା ଠିକ ବରକମେଇ ପାଠାତେନ । ତିନି ତ ଆର ଆମାର ଏତ୍ତୁବ ଉତ୍ସତିର ଆଶା କରେନ ନି, ଆର ଏତ ଖବରଓ ରାଖିତେନ ନା । କାରଣ କୋନ କ୍ଳାଣେ ଆମାର ‘ପ୍ରମୋଶନ’ ଟ୍ରେପ୍ ହ୍ୟ ନି । ବହ ଗବେଷଣାର ଫଳେଓ ହେତୁମାଟାର ମହାଶୟ ଆବିକ୍ଷାର କରତେ ପାରେନ ନି—ଆମାର ଯତ ବ୍ୟୋମଟେ ଛେଲେବା କି କରେ ପାଦେର ନୟର ରାଖେ—ଭାଗୀ, ଏଇ ଖାନେଇ ତ geniusର (ପ୍ରତିଭାର) ପରିଚ୍ୟ !—“ଚୁରି ବିଦ୍ୟା ବଡ଼ ବିଦ୍ୟା ସଦି ନା ପଡ଼େ ଧରା ।” ପରୀକ୍ଷାର ସମର ଚାର ପାଚ ଜୋଡ଼ା ଅରୁନକ୍ରିଃଶୁ ଦୃଷ୍ଟି ଆମାର ପେଛନେ ଲେଗେ ଥାକୁଥିଇ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରକ୍ଷା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର ଯାର କୁଳ କିନାରା ପାନ ନା, ତାକେ ଧରବେନ ‘ପଦାର ଭାଇ ଗୌରାଶକ୍ର !’ ତା ଛାଡ଼ା ଥାଲି ଚୁରି ବିଦ୍ୟାଯ କି ଚଲେ ? ଏତେ ଅନେକ ମାଧ୍ୟ ଘାମାତେ ହ୍ୟ । ପରୀକ୍ଷକେର ଧର ହ'ତେ ତାର ଛେଲେ ବା ଅଞ୍ଚ କୋନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆୟୋଜନେର ଖୁ ଦିମ୍ବେ ବର୍ଜତ ଚକ୍ରେର ବିନିମୟେ ଥାତାଟି ବେମୋଲୁମ ବନ୍ଦେ ଫେଳା, ପ୍ରେମ ହ'ତେ ପ୍ରଶ୍ନ ଚୁରି, ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବୁଦ୍ଧିଇ ଏ ଶର୍ଷାର ଆୟତ ଛିଲ । ମେ ସବ ଶୁଣିଲେ ତୋମାର ଚକ୍ଷୁ ଚଡ଼କଗାଛ ହ୍ୟ ଉଠିବେ !—ଯା ହୋକ, ଏହି ବରକମେଇ ‘ଯେତେନ ପ୍ରକାରେଣ’ ଥାଉକ୍ଳାଣେର ଚୋକାଟେ ପା ଦିଲୁମ ଗିଯେ ।

ବାଡ଼ୀ ଖୁବ କମ ସେତୁମ, କାରଣ ପାଡ଼ାଗ୍ରୀ ତଥନ ଆର ଭାଲ ଲାଗତ ନା । ପିତାଓ ବାଡ଼ୀ ନା ଗେଲେ ଦୁଃଖିତ ହତେନ ନା, କାରଣ ତାର ବିଶ୍ୱାସ ଛିଲ, ଆମି ଏହିବାର ଏକଟା କିଛୁ ନା ହ୍ୟେ ଯାଇ ନା । ଆମାଦେର ଆମେର କୁଳେ ଆମିଇ

ରିକ୍ରେଟ୍ ବେଦନ

ପଡ଼ିତେ ଏସେଛିଲୁମ ଇଂରେଜୀ ସ୍ଥଳେ, ତାର ଉପର ଆମି ନାକି ପାଶଗୁଲୋ ପଞ୍ଚୀରାଜ ଘୋଡ଼ାର ମତ ତଡ଼ାନ୍ତର ଡିନ୍ଦିଯେ ସାଚିଲୁମ ! କେବଳ ଏକଜନେର ଆଁଖି ଦୁଟି ସର୍ବଦାଇ ଆମାର ପଥପାନେ ଚେଯେ ଥାକୁତ, ତିନି ଆମାର ଶ୍ରେଷ୍ଠମୟୀ ଜନନୀ ! ମାଯେର ମନ ତ ଅତ ଶତ ବୋବେ ନା, ତାଇ ଦୁଇମାତ୍ର ବାଡ଼ୀ ନା ଗେଲେଇ ମା କେନ୍ଦେ ଆକୁଳ ହୋତେନ । ସଂସାରେ ମାର କାହିଁ ଭିନ୍ନ ଆର କାଙ୍କର କାହେ ଏକଟୁ ସେହ ଆଦର ପାଇନି ! ଦୁଷ୍ଟ ବଦମାଯେସ ଛେଲେ ବଲେ' ଆମାଯ ସଥନ ସକଲେଇ ମାରତ ଧର୍ମକାତ, ତଥନ ମା'ଇ କେବଳ ଆମାଯ ବୁକେ କରେ ସାନ୍ତ୍ଵନା ଦିତେନ । ଆମାର ଏହି ଦୁଷ୍ଟୋମିଟାଇ ଯେନ ତାର ସବ ଚେଯେ ଭାଲ ଲାଗ୍ତ । ଆମାର ପିଠେ ପ୍ରହାରେର ଦାଗଗୁଲୋଯ ତେଲ ମାଲିଶ କରେ ଦିତେ ଦିତେ କତଦିନ ତାର ଚୋଥ ଦିଯେ ଅକ୍ଷର ନଦୀ ବୟେ ଗେଛେ ।

ସଥନ ଥାର୍ଡ କ୍ଲାଶେ ଉଠିଲୁମ, ତଥନ ବୋଧ ହୟ ମାଯେର ଜିଦେଇ ବାବା ଆମାଯ ଚତୁର୍ପଦ କରେ' ଫେଲିଲେନ, ଅର୍ଥାଏ ବିଯେ ଦିଲେନ । ଆମି 'କଟିଦେଶ ବଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ' ନାନା ଓଜର ଆପନ୍ତି ଦେଖାତେ ଲାଗଲୁମ, କିନ୍ତୁ ମାଯେର ଆଦାଲତେ ଓ ତାଁର ଅକ୍ଷଜଲେର ଓକାଲତିତେ ଆମାର ସମସ୍ତ ଓଜର ବାତିଲ ଓ ନାମାଞ୍ଜୁର ହୟେ ଗେଲ । କି କରି, ସଥନ ଶୁଭ୍ରଦୃଷ୍ଟି ହୟେ ଗେଲ, ତଥନ ତ ଆର କଥାଇ ନାଇ ! ତା ଛାଡ଼ା, କନେ'ଟି ମନ୍ଦ ଛିଲ ନା, ଆଜକାଲକାର ବାଜାରେ ପାଡ଼ାଗୋଯେ ଶୁ-ରକମ କନେ' ଶୁଯେ ଏକଟି ମେଲେ ନା । ବୟମଣ ବାର ତେବେ ହୟେଛିଲ । ଐ ବାର ତେବେ ବଚରେର କିଶୋରୀଟିକେଇ ମା ନାକି ସୋମଥ ମେୟେ ଦେଖେ ବଟ କରବାର ଜୟେ ଉଠେ ପଡେ ଲେଗେଛିଲେନ । ଆମାରଙ୍କ ବୟମ ତଥନ ଉନିଶେର କାହାକାହି, ଏତେଇ ନାକି ମେୟେମହଲେ ମାକେ କତ କଥା ଶୁନତେ ହୋତ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ କନେ' ବୌ ଏକଟି ପୁଟୁଲିରଇ ମତ ଅଢୁସଢ ହୟେ ତାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକଟି କୋଣେ ଚୁପ କରେ' ବସେ ଥାକୁତ । ନବ-ବଧୁଦେଇ ନାକି ଚୋଥ ତେଡେ ଚାଇତେ ନେଇ, ତାଇ ସେ ଆୟଇ ଚୋଥ ବୁଝେ

ଥାକ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଅନବରତ ଚୋଖ ବୁଝେ ଥାକା, ମେଓ ଏକ ବୀଭବସ ବ୍ୟାପାର, ତାଇ ମେ ହୁ-ଏକବାର ଅନ୍ତେର ଅଙ୍ଗକ୍ଷେ ଭୟ-ଚକିତ ଦୃଷ୍ଟିତେ ଚାରିଦିକେ ତାକିଯେ ନିତ, ସଦି ଏହି ବେହାୟାପନା କେଉ ଦେଖେ ଫେଲେ, ତା' ହଲେଇ ମହାଭାବତ ଅଶ୍ଵନ ଆର କି ! ଆମାକେ ଦେଖିଲେ ତ ଆବ କଥାଇ ନେଇ ନିଜେକେ କାହିଁମେର ମତ ତଥକଣାଂ ସାଡ଼ୀ ଓଡ଼ନା ପ୍ରଭୃତିର ଭିତର ଛାପିଯେ ଫେଲିଲୋ । ତଥନ ଏକଜନ ପ୍ରକାଣ ଅରୁମନ୍ଦିମୁ ଲୋକେର ପକ୍ଷେ ଓ ବଳା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହୟେ ଉଠିଲୋ, ଓଟା ମାରୁଷ, ନା କାପଦେର ଏକଟା ବୌଚକା ! ତବେ ଏଟା ଆମାର ଦୃଷ୍ଟି ଏଡାତ ନା ସେ ଆମି ଅଗ୍ନଦିକେ ଚାଇଲେଇ ମେ ତାର ବେନାରସୀ ସାଡ଼ୀର ଭିତର ଥେକେ ଚୁରି କରେ' ଆମାର ଦିକେ ଚେଯେ ଦେଖିତ, କିନ୍ତୁ ଆମି ତାର ଦିକେ ଚାଇଲେ ନା ଚାଇଲେଇ ମେ ସଟାନ୍ ଚୋଖ ଦୁଟୋକେ ବୁଝେ ଫେଲେ ଗଣ୍ଠୀର ହୟେ ବମେ' ଥାକ୍ତ, ସେଇ ଆମାଯ ଦେଖିବାର ତାର ଆଦୌ ଗରଜ ନାହିଁ । ଆମି ମୁଖ ଟିପେ ହାସିଲେ ହାସିଲେ ଏଲେ ବାଡ଼ୀମୟ ଉଚ୍ଚେଃସ୍ଵରେ ବ୍ୟାଘର ଲଜ୍ଜାହୀନତାର କଥା ପ୍ରକାଶ କରେ' ଫେଲତୁମ । ମା ତ ହେମେଇ ଅଞ୍ଚିର । ବଲତେନ “ହାରେ, ତୁଇ କି ଜନମ ଏହି ରକମ ଶ୍ୟାପାଇ ଥାକବି ?” ଆମାର ଭଣିଶ୍ରୀନି କିନ୍ତୁ କିଛୁତେଇ ଛାଡ଼ିବାର ପାତ୍ର ନନ, ତାରା ବୁଝିବାର କାହେ ବୀତିମତ କୈକିଯିଃ ତଳବ କରିଲେ । ମେ ବେଚାରିର ତଥନକାର ବିପଦଟା ଭେବେ ଆମାର ଥୁବ ଆମୋଦ ହୋତ, ଆମି ହେମେ ଲୁଟୋପୁଣ୍ଟି ଯେତୁମ । ଯାହୋକ, ଏ ଏକଟା ଖେଳା ମନ୍ଦ ଲାଗଛିଲ ନା । କ୍ରମେ ଆମି ବୁଝିତେ ପାରିଲୁମ, କିଶୋରୀ କନେ' ଆମାଯ ଭାଲବାସତେ ଆବର୍ତ୍ତ କରିଲେ । ଆମି କିନ୍ତୁ ପାରତପକ୍ଷେ ତାକେ ଜାଲାତନ କରିଲେ ଛାଡ଼ିଲୁମ ନା । ଆମାର ପାଗଲାମୀର ଭାବେ ମେ ବେଚାରୀ ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଚୋଖଚୋଖି ହତେ ପାରିଲା ନା, କିନ୍ତୁ ଦରଜାର ଫାକ ଦିଯେ ମେ ସେ ଆମାର ପାନେ ତାର ପଟଲଚେରା ଚୋଖ ଦୁଟୀର ଭାସା ଭାସା କରିଗ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଯେ ହାଜାର ବାର ଚେଯେ ଦେଖିତ,

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ତା ଆମି ସ୍ପଷ୍ଟଇ ବୁଝାତେ ପାରତୁମ, ଆର ଗୁଣ ଗୁଣ ସ୍ଵରେ ଗାନ ଧରେ
ଦିତୁମ—

“ମେ ଯେ କରଣା ଜାଗାୟ ସକରଣ ନୟାନେ,
କେନ, କି ବଲିତେ ଚାଯ, ନା ବଲିଯା ଯାଯ ମେ ।”

କ୍ରମେ ଆମାରଓ ଭାଲବାସା ଏହି ଛେଳେମିର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ ଏକ ଆଧୁଟୁ
କରେ’ ବେରିୟେ ପଡ଼ିତେ ଲାଗିଲ । ତାରପର ପରୀକ୍ଷା ନିର୍କଟ ଦେଖେ ଶ୍ରଭାକାଙ୍ଗୀ
ପିତା ଆମାର ଆର ବାଡ଼ୀତେ ଥାକା ନିରାପଦ ବିବେଚନା କରଲେନ ନା ।
ଆମି ଚଲେ’ ଆସାର ଦିନେ ଆର ଜ୍ୟାଠାମି ଦିଯେ ହୃଦୟ ଲୁକିଯେ ରାଖିତେ
ପାରିନି । ହାସିତେ ଗିରେ ଅଞ୍ଜଳେ ଗଣ୍ଡହଳ ପ୍ରାବିତ କରେଛିଲୁମ । ମଜଳ
ନୟନେ ତାର ହାତ ଦୂଟି ଧ’ରେ ବ’ଲେଛିଲୁମ “ଆମାର ସକଳ ଦୁଷ୍ଟୋଗି କ୍ଷମା
କରୋ ଲଞ୍ଛାଟି, ଆମାୟ ମନେ ରେଖୋ” । ମେ ମୁଖ ଫୁଟେ କିଛୁ ବଲ୍ଲିତେ ପାରଲେ
ନା, କିନ୍ତୁ ତାର ଐ ଚୋଥେର ଜଳଇ ସେ ବଲେ ଦିଲେ ମେ ଆମାୟ କତ ଭାଲବେଦେ
ଫେଲେଛେ । ଆମି ଛେଡେ ଦେବାର ପର ମେ ବିଛାନାୟ ଉପୁଡ଼ ହୟେ ପଡ଼େ’
ଅବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ଵରେ ଝାନ୍ଦିତେ ଲାଗଲ । ଆମି ଚୋଥେ ଝମାଲ ଚେପେ କୋନ ବକମେ
ନିଜେର ଦୁର୍ବଲତାକେ ସମ୍ବନ୍ଧ କରେ ଫେଲ୍ଲିମ । କେ ଜାନନ୍ତ, ଆମାର
ମେହି ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନଗହି ଶେଷ ବିଦ୍ୟାୟ-ସନ୍ତାନଗ—ଆମାର ମେହି ପ୍ରଥମ
ଚୁମ୍ବନହି ଶେଷ ଚୁମ୍ବନ ! କାରଣ, ଆର ତା’କେ ଦେଖିତେ ପାଇନି ।
ଆମି ଚଲେ’ ଆସାର ମାସ ଦୁଇ ପରେଇ ପିଭାଲଯେ ମେ ଆମାୟ ଚିରଜନମେର
ମତ ଝାଦିୟେ ଚଲେ’ ଯାଯ । ପ୍ରଥମ ଯଥନ ସଂବାଦଟା ପେଲ୍ଲିମ, ତଥନ ଆମାର
କିଛୁତେଇ ବିଶ୍ଵାସ ହ’ଲ ନା । ଏତ ବଡ ଦୁଃଖ ଦିଯେ ମେ ଆମାର ଚଲେ’
ଯାବେ ? ଆମାର ଏହି ଆହତ ପ୍ରାଣ ଚାଇକାର କ’ରେ ଝାନ୍ଦିତେ ଲାଗଲ,
‘ନା ଗୋ ନା, ମେ ମରତେଇ ପାରେ ନା ! ସ୍ଥାମୀକେ ନା ଜାନିୟେ ମେ ଏମନ
କ’ରେ ଚଲେ’ ଯେତେଇ ପାରେ ନା । ସବ ଶକ୍ତ ହ’ଯେ ତୋମାର ବିରଙ୍ଗନେ ମିଥ୍ୟା କଥା

ଜାନିଯେଛେ ।' ଆମି ପାଗଲେର ମତ ରାବେଯାଦେର ବାଡ଼ୀ ଗିଯେ ହାଜିର ହଲୁମ । ଆମାଯ ଦେଖେ ତା'ଦେର ପୁରାଣେ ଶୋକ ଆବାର ନୃତ୍ୟ କରେ' ଜେଗେ ଉଠିଲ । ବାଡ଼ୀମୟ ଏକ ଉଚ୍ଚ କ୍ରମନେର ହାହାକାର ରୋଲ ଆମାର ହଦୟେ ବଜ୍ରେର ମତ ଏସେ ବାଜ୍‌ଲ । ଆମି ମୁଛିତ ହ'ଯେ ପଡ଼ିଲୁମ ।—ଓଗୋ, ଆର ତ'ାର ମୌନ ଅଞ୍ଜଳ ଆମାର ପାଯାଗ ବକ୍ଷ ଶିକ୍ଷ କରବେ ନା ? ଏକଟି କଥାଓ ଯେ ବଲ୍ଲତେ ପାରେନି ସେ ! ସେ ଯାବେ ନା, କଥନ୍ତି ଯାବେ ନା, ନା । "ହାୟ ଅଭିମାନିନି ! ଫିରେ ଏସ ! ଫିରେ ଏସ !"

ସେ ଏଲ ନା, ଯଥନ ନିରୂମ ରାତିର, କେଉ ଜେଗେ ନେଇ କେବଳ ଏକଟା 'ଫେରୁ' ଫେଟୁ ଫେଟୁ ଚୀଂକାର କରେ' ଆମାର ବକ୍ଷେର ସ୍ପନ୍ଦନ କ୍ରତତର କ'ରେ ତୁଳିଛିଲ, ତଥନ ଏକବାର ତାର ଗୋରେର ଉପର ଗିଯେ ଉପ୍ତ୍ତ ହେବେ ପଡ଼ିଲୁମ,— "ରାବେଯା ! ପ୍ରିୟତମେ ! ଏକବାର ଉଠ ଆମି ଏମେହି, ସକଳ ଦୁଷ୍ଟୋମି ଛେଡେ ଏମେହି । ଆମାର ସାରାବକ୍ଷ ଜୁଡ଼େ ଯେ ତୋମାରଇ ଆଲେଖ୍ୟ ଆକା ତାଇ ଦେଖତେ ଏହି ନିଭୃତ ଗୋରଙ୍ଗାନେ ନୀରବ ଯାମିନୀତେ ଏକା ଏମେହି । ଉଠ, ଅଭିମାନିନି ରାବେଯା ଆମାର, କେଉ ଦେଖିବେ ନା, କେଉ ଜାନିବେ ନା ।" କବର ଧ'ରେ ସମସ୍ତ ରାତିର କାନ୍ଦଲୁମ, ରାବେଯା ଏଲ ନା । ଆମାର ଚାରିଦିକେ ଏକଟା ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ ହହ କରେ କେଂଦ୍ରେ ଫିରିତେ ଲାଗଲ, ଛୋଟୁ ଶିଉଲୀ ଗାଛ ଥେକେ ଶିଶିରସିନ୍ତ ଫୁଲଗୁଲୋ ଆମାର ମାଥାୟ ଝରେ ପଡ଼ିତେ ଲାଗଲ । ଓ ଆମାର ରାବେଯାର ଅଞ୍ଚବିନ୍ଦୁ, ନା କାଙ୍କର ସାଞ୍ଚନା ? ଛ' ଏକଟା ଧମେ-ଧାଓୟା କବରେ ଦପ୍-ଦପ୍ କରେ ଆଲେଯାର ଆଲୋ ଜଲେ ଉଠିତେ ଲାଗଲ । ଆମି ଶିଉରେ ଉଠିଲୁମ । ତଥନ ଭୋର ହେବେ ଗେଛେ । ଏକଟା ଦୀର୍ଘିଶ୍ଵାସ ଫେଲେ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ତାର କବରେର ମାଟି ମେଥେ ଆବାର ଛୁଟେ ଏଲୁମ ବର୍କିମାନେ । ହାୟ, ସେ ତ ଚଲେ ଗେଲ, କିନ୍ତୁ ଆମାର ପ୍ରାଣେ ଶୁତିର ଯେ ଆଗ୍ନ ଜେଲେ ଗେଲ ସେ ତ ଆର ନିବଲ ନା । ସେ ଆଗ୍ନ ଯେ କ୍ରମେଇ ବେଡ଼େ ଚଲେଛେ, ଆମାର ବୁକ୍ ଯେ ପୁଡ଼େ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଛାରଖାର ହୁୟେ ଗେଲ । ଏହି ପ୍ରାଣ-ପୋଡ଼ାନୋ ସ୍ଥତିର ଆଶ୍ରମ ଛାଡ଼ା ଏକଟା କୋନ ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ଯେ ମେ ରେଖେ ଯାଇ ନି, ଯା'ତେ କରେ, ଆମାର ପ୍ରାଣେ ଏତୁକୁ ସାମ୍ଭନା ପେତୁମ ।

ମେହି ସେ ଆଧାତ ପେଲୁମ, ତାତେଇ ଆମାର ବୁକେର ପୌଜର ଭେଙ୍ଗେ ଚର୍ଗ କରେ' ଦିଲ । ଆମି ଆର ଉଠ୍ଟେ ପାରଲୁମ ନା ।

(ୟ)

“ଦିନ ଯାଇ, ଥାକେ ନା । ଆମାର ଓ ନୀରମ ଦିନ ଗୁଲୋ କେଟେ ଯେତେ ଲାଗଲ କୋନ ରକମେ । କ୍ରମେ ଫାଟର୍କ୍ଲାଶେ ଉଠିଲୁମ । ତଥନ ଅନେକଟା ଶୁଦ୍ଧରେଛି । ଇତିମଧ୍ୟେ ବର୍ଦ୍ଧମାନ “ନିଉ ସ୍କୁଲ” ଉଠେ ଯା ଓୟାଇ, ତା ଛାଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜାୟଗାଯ ଗେଲେ କତକଟା ପ୍ରକୃତିଷ୍ଠ ହତେ ପାରବ ଆଶାୟ, ଆମି ରାଣୀଗଙ୍ଗେ ଏଦେ ପଡ଼୍ଟେ ଲାଗଲୁମ । ଆମାଦେର ଭୂତପୂର୍ବ ହେତୁ ମାଟ୍ଟାର ରାଣୀଗଙ୍ଗେର ସିଯାରମୋଳ ବାଜ ସୁଲେର ହେତୁ ମାଟ୍ଟାରି ପଦ ପେଯେଛିଲେନ । ତାର ପୁରାଗୋ ଛାତ୍ର ବଲେ’ ତିନି ଆମାଯ ଶେହେର ଚକ୍ର ଦେଖ୍ତେ ଲାଗିଲେନ, ଆମିଓ ପଡ଼ା ଲେଖାୟ ଏକଟୁ ମନ ଦିଲୁମ । କିନ୍ତୁ ଇତିମଧ୍ୟେ ଆର ଏକଟା ବିଭାଟ ବେଧେ ଗେଲ, ଆମାର ଆବାର ବିଯେ ହୁୟେ ଗେଲ ! ତୁମ, ଶୁଣେ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ହବେ, ଆମି ଏ ବିଯେତେ କୋନ ଓଜର ଆପତ୍ତି କରିଲି । ତଥନ ଆମାର ମଧ୍ୟେ ମେ ଉଂସାହ, ମେ ଏକଣ୍ଡ୍ସ୍ୟେମି ଆର ଛିଲ ନା । ରାବେଯାର ଯୁତ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ଆମି ମେ ଏକେବାରେଇ ପରନିର୍ଭରଶୀଳ ବାଲକେର ମତ ହୁୟେ ପଡ଼ିଲୁମ । ଯେ ଯା ବଳ୍ତ ତାତେ ଉଦ୍‌ସୀନେର ମତ ‘ହଁ’ ବଲେ’ ଦିତୁମ । କୋନ ଜିନିଯ ତଲିଯେ ବୁଝିବାର ବା ନିଜେର ସାଧୀନ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାର କ୍ଷମତା ସେଇ ତଥନ ଆମାର ଆଦୌ ଛିଲ ନା । ଆମାର ପାଗଲାମି, ହାସି

ମବ ଶୁକିଯେ କାଠ ହୟେ ଗିଯେଛିଲ । ଏଇ ସବ ଦେଖେଇ ବୋଧ ହୟ ମା ଆମାର ଆବାର ବେ' ଦେବାର ଜଣେ ପାଗଳ ହୟେ ଗିଯେଛିଲେନ । ତା ଛାଡା ଆମି ଆର୍ଦ୍ର ଭେବେଛିଲୁମ ହୟତ ଏଇ ନବୋଢାବ ମଧ୍ୟେଇ ଆମାର ରାବେଯାକେ ଫିରେ ପା'ବ, ଆର ତା'ର ମ୍ଲେହକୋମଳ ସ୍ପର୍ଶ ହୟତ ଆମାର ବୁକେର ଦାରୁଣ ଶୋକ ସ୍ତ୍ରୀଗାର ମଧ୍ୟେ ଶାନ୍ତି ଆନ୍ତେ ପାରବେ । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଯାର ଜୀବନ ଚିରକାଳଇ ଏଇ ବକମ ବିଷାଦମୟ ହ'ବେ ବ'ଲେ ବିଧାତାର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ବହିତେ ଲିଥିତ ହ'ଯେ ଗେଛେ, ତାର 'ମବର' ଓ 'ଶୋକର' ଭି 'ନାତ୍ରଗତି' । ତାର କପାଳ ଚିରଦିନଇ ପଡ଼ିବେ । ନବବଧୂ ସଥିନା ଦେଖିତେ ଶୁନ୍ତେ ମନ ନୟ, ତାଇ ବଲେ ଡାନାକାଟା ପରୀଓ ନୟ ; ଆର ଆମାର ନିଜେର ଚେହାରାର ଗୁଣ ବିଚାର ନା କରେ' ଓରକମ ଏକଟି ପଦ୍ମିର କାମନା କରାଓ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଧୃଷ୍ଟିତା । ଗୁଣଓ ଆମାର ତୁଳନାୟ ଅନେକ ବେଶୀ, ମେ ସବ ଦିମ୍ବେ କୋଥାଓ ଥୁଁ ଛିଲ ନା । ଆଜକାଳକାର ଛୋକରାରା ନିତାନ୍ତ ବେହାୟାର ମତ ନିଜେ ବୌ ପଚନ୍ଦ କ'ରେ ଆନେନ । ନିଜେର ଶରୀର ଯେ ଆବଲୁମ କାଠେର ଚେଯେଓ କାଳ ବା କୈନ କାଠେର ଚେଯେଓ ଏବିଡ୍ରୋ ଥେବିଡ୍ରୋ ମେ ଦିକେ ଦୃଷ୍ଟି ନେଇ, କିନ୍ତୁ ବୌଟିର ହେୟା ଚାଇ ଦସ୍ତର ମତ ଦୁଧେ ଆଲତାର ରଂ, ହରିଶେର ମତ ନୟନ, ଅନ୍ତଃ ପଟଳଚେରା ତ ଚାଇ ଇ, ସିଂହେର ମତ କଟିଦେଶ, ଚାଦେର ମତ ମୁଖ, କୋକିଲେର ମୃତ କଞ୍ଚକର, ରାଜହଙ୍ସୀର ମତ ଗମନ ; ରାତୁଳ ଚରଣ କମଳ, କାରଣ ମାନଭଙ୍ଗନେର ସମୟ ସଦି' 'ଦେହି ପଦବଲ୍ଲବମ୍' ଉଦାରମ୍' ବଲେ' ତାର ଚରଣ ଧରେ' ଧନ୍ବା ଦିତେ ହୟ, ଆର ମେହି ଯେ ଚରଣ ସଦି God forbid (ଖୋଦା ନା କରେନ) ଗନ୍ଧାଧରେର ପିସୀର ଠ୍ୟାଂଏର ମତଇ ଶକ୍ତ କାଠପାରା ହୟ, ତାହ'ଲେ ବେଚାରା ଏକଟା ଆରାମ ପାଓଯା ହ'ତେ ଯେ ବକ୍ଷିତ ହୟ' ଆର ବେଜୋଯ ରମ୍ଭନ୍ଦ୍ର ହୟ । ତୃତୀୟ ଆରଓ କତ କି କବି ପ୍ରସିଦ୍ଧିର ଚିଜବସ୍ତ, ମେ ସମୟ ଆମାର ଆର ଏଥର ଇମ୍ବାଦ ନେଇ । ଏଇ ସବ ବୋକାରା ଭୁଲେଓ ଭାବେ ନା ଯେ, ମେଯେଗୁଲୋ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ନିତାନ୍ତ ସତୀଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୋବେଚାରାର ଜ୍ଞାତ ହଲେଓ ତାଦେର ଏକଟା ପଛନ୍ଦ ଆଛେ । ତାମାଓ ଭାଲ ବର ପେତେ ଚାଯ । ଆମରା ଯତ ସବ ପୁରୁଷ ମାନୁଷ ବେଜାଯ ସ୍ଵାର୍ଥପର ବଲେ' ତାଦେର କୋନ କଷ୍ଟ ଦେଖେଓ ଦେଖିଲେ । ମେଘେଦେର "ବୁକ ଫାଟେ ତ ମୁଖ ଫୋଟେ ନା" ଭାବ ଆମି ବିଲକୁଳ ନା ପଛନ୍ଦ କରି । ଅନ୍ତତଃ ଯାର ସଙ୍ଗେ ଶାରୀ ଜୀବନଟା କାଟାତେ ହବେ, ପରୋକ୍ଷେଓ ଯଦି ତାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ବେଚାରୀରା କିଛୁ ବଲତେ କହିତେ ନା ପାଇ, ତବେ ତାହାଦେର ପୋଡ଼ାକପାଳୀ ନାମ ସାର୍ଥକ ହେୟେଛେ ବଲତେ ହବେ । ଥାକୁ, ଆମାର ମତ ଚୁନୋପୁଣ୍ଡିର ଏ ସବ ଛେଦୋ କଥାଯ ବିଜ୍ଞ ସମାଜ କେଯାର ତ କରବେନଇ ନା, ଅଧିକନ୍ତ ହସ୍ତ ଆମାର ମନ୍ତ୍ରକ ଲୋମଶ୍ୟ କରେ' ତା'ତେ କୋନ ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥ ଢେଲେ ଦିଯେ ତାଦେର ଶୀମାନାର ବାଇରେ ତାଡିଯେ ଦିବେନ । ଅତ୍ରେବ ଆମି ନିଜେର କଥାଇ ବଲେ ଯାଇ ।

ନବ ପରିଣୀତା ସଥିନାର ଏ ସବ ଗୁଣ ଥାକା ସନ୍ତୋଷ ଆମି ତାକେ ଭାଲବାସତେ ପାରିଲୁମ ନା । ଅନେକ 'ରିହାନ୍ତର୍ଦୀଲ' ଦିଲୁମ କିଛୁତେଇ କିଛୁ ହଲୋ ନା । ହୃଦୟନିୟେ ଏ ଛିନିମିନି ଖେଲାର ଅଭିନୟ ଯେନ ଆର ଭାଲ ଲାଗ୍ଛିଲ ନା । ତା ଛାଡ଼ା ତୁମି ବ'ଲେ ହୟ ତ ବିଶ୍ଵାସ କରବେ ନା ଯାବେଯା ଯେନ ଆମାର ହୃଦୟ ଜୁଡ଼େ ରାଣୀର ମତ ସିଂହାସନ ପେତେ ବସେଛିଲ ମେଥାନେ ଅନ୍ୟ କାନ୍ଦର ପ୍ରବେଶାଧିକାର ଛିଲ ନା । ଏକନିଷ୍ଠ ପ୍ରେମେ ମାନୁଷକେ ଏକଟା ଆଶ୍ରମାରୀ ଯଦି ନା କରେ' ଫେଲ୍ତେ ତବେ 'କାଯେମ' ମଜମୁ' ହେୟ ଲାଯଲୀର ଜଣ୍ଣ ଏମନ କରେ ବନେ, ପାହାଡ଼େ ଛୁଟେ ବେଡ଼ାତ ନା, ଫରହାଦେର ଶ୍ଵରକମ ପରିଣାମ ହ'ତ ନା । ସଥିନା କତ ବ୍ୟଥା ପାଇଁ, ବୁଝିତେ ପାରିତୁମ, କିନ୍ତୁ ହାୟ ବୁଝେଓ କିଛୁ କରିତେ ପାରିତୁମ ନା । ବିବାହିତା ପଞ୍ଚିର ଗ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟେର ଅବହେଲା ଆମାର ବୁକେ କୁଟୀର ମତ ବିଧିଛିଲ ! ମା କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହ'ଲେନ, ବୋନେରା ବ୍ୟକ୍ତିକେଇ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟନ୍ତ କ'ରେ, ତାମିଲ କରିତେ ଲାଗିଲ । କିନ୍ତୁ

କୋଥାଯ କି ଫାକ ର'ଯେ ଗେଲ ଜାନି ନା, କିଛୁତେଇ ତାର ହଦୟେର ମଙ୍ଗେ ଆମାର ହଦୟେର ମିଶ ଖେଲ ନା । ମେ କେଂଦେ ମାଟୀ ଭିଜିଯେ ଦିଲେ, ତ୍ୟ ଆମାର ମନ ଭିଜ୍‌ଲ ନା । ଅଶୁଶ୍ରୋଚନାର ଓ ବାକ୍ୟାଜାଳାର ସ୍ଵର୍ଗାୟ ବାଡ଼ୀ ଛେଡେ ପାଲିଯେ ଏଲୁମ । ବାବ୍ୟା ଆମାର ବୁକେ ଯେ ଆସାତ କରେ ଗିଯେଛିଲ, ତାଇ ସହିତେ ପାରଛିଲୁମ ନା, ତାର ଉପର—ଖୋଦା, ଏକି କରଲୁମ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଧାଚିନ୍ମେର ମତ ? ଏ ହତଭାଗିନୀର ଜୀବନ କେନ ଆମାର ମଙ୍ଗେ ଏମନ କରେ ଜଡ଼ିଯେ ଫେଲଲୁମ ? ଅସହ ଏହି ବୃକ୍ଷିକ ଯତ୍ନା କାଟାର ଛୁରିର ମତ ଆମାର ଆଗେକାର ଆସାତଟାୟ ଖୋଚା ମାରତେ ଲାଗ୍‌ଲ । ଆମି ପାଗଳ ହୟେ ଯାବାର ମତ ହଲୁମ । ଏଇ ମଧ୍ୟେ ରାଣୀଗଞ୍ଜେ ଏସେ ‘ଟେଟ୍ ଏକଜ୍-ମିନେଶନ ଦିଲୁମ ।’ ସମସ୍ତ ବଜର ହଟ୍ଟଗୋଲେ କାଟିଯେଛି । ପାଶ କରବ କୋଥେକେ ? ଆଗେକାର ସେ ଚୁରି ବିଢାଯାଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଛିଲ ନା,—ଅର୍ଥାଂ ଏଥିନ ମାଫ ବୁଝାତେ ପାଛ ଯେ, (ଟେସ୍ଟେ ଏଲାଉ) ହଇନି, ହୃତରାଂ ଓଟା ଉଲ୍ଲେଖ କରା ନିଷ୍ଠଯୋଜନ । ଏହି ଶୁଭସଂବାଦ ବାବାର କଣ୍ଗୋଚର ହ'ବା ମାତ୍ର ତିନି କିଞ୍ଚିଦିଧିକ ଏକ ଦିନ୍ତା କାଗଜ ଖରଚ କ'ରେ ଆମାର ବିଚିତ୍ର ମନ୍ତ୍ରାଯଣେର ଉପସଂହାରେ ଜାନିଯେ ଦିଲେନ ଯେ ଆମାର ମତ କୁପୁନ୍ତୁରେର ଲେଖା ପଡା ତ୍ରି ଥାନେଇ ଥକମ ହବେ ତା’ ତିନି ବହ ପୂର୍ବେଇ ଆନ୍ଦାଜ କରେ’ ରେଖେଛିଲେନ, —ଅନର୍ଥକ ଏକ ରାଶ ଟାକା ଜଲେ ଫେଲେ ଛିଲେନ ଇତାଦି । ଆମାର ଜାନଟା ତେତେବେରଭ୍ରତ ହୟେ ଉଠିଲ । “ଦୁତୋର” ବଲେ ଦଫ୍ତର ଗୁଟାଲୁମ ପରେ, ଯା ମନେ ଆସିଲେ ଲାଗ୍‌ଲ ତାଇ କ'ରତେ ଲାଗ୍‌ଲୁମ । ଲୋକେ ଆମାୟ ବହରମପୂର ଯାବାର ଜନ୍ମ ବିନା ଫି-ତେ ଯେତେ ଉପଦେଶ ଦିତେ ଲାଗ୍‌ଲ । ଆମି ତାଦେର କଥାଯ ‘ଡ୍ୟାମକ୍ୟୋର’ କ'ରେ ଦିନରାତ ବୌ ହୟେ ରଇଲୁମ । ଦୁ’ ଚାର ଦିନ ସହିତେ ସହିତେ ଶେଷେ ଏକଦିନ ବୋଡ଼ିଂ ଶ୍ରପାରିଟେଣ୍ଡଟ୍ ମଶାଇ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ଆମାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦିଯେ ବିଦାୟ ଦିଲେନ । ଆମି ଫେର ବର୍ଷମାନେ

ରିକ୍ତେର ସେନ

ଚଲେ ଏଲୁମ । ଆମାଦେର ଛତ୍ରଭକ୍ଷଦିଲେର ଭୂତପୂର୍ବ ଶୁଣ୍ଗାଗଣ ଆମାୟ ସାଦରେ ବରଣ କରେ' ନିଲ । ପିତା ସବ ଶୁଣେ ଆମାୟ ତ୍ୟଜ୍ୟ ପୁଣ୍ଡ କ'ରିଲେନ । ଏକ ବଂସର ପରେ ଥବର ଏଳ, ସଖିନା ଆମାୟ ନିଷ୍ଠିର ଉପହାସ କରେ' ଅଜାନାର ରାଜ୍ୟ ଚଲେ ଗେଛେ । ମରବାର ସମୟଓ ନାକି ହତଭାଗିନୀ ଆମାର ମତ ପାପିଷ୍ଠେର ଚରଣ ଧୂଲୋର ଜଣେ କେନ୍ଦେଚେ, ଆମାର ଛେଡା ପୁରାଣୋ ଏକଟା ଫଟୋ ବୁକେ ଧ'ରେ ମରେଛେ । କ୍ରମେଇ ଆମାର ରାଷ୍ଟ୍ର ଫର୍ମୀ ହତେ ଲାଗ୍ଜ । ଆରୋ ଛୟ ମାସ ପରେ ମା-ଓ ଚଲେ ଗେଲେନ । ଆସି ତଥନ ଅଟ୍ଟହାସି ହେସେ ବୋତଲେର ପର ବୋତଲ ଉଡ଼ା'ତେ ଲାଗଲୁମ । ତାରପର ଶୁଭକ୍ଷଣେ ପଣ୍ଡନେ ଏସେ ମେଦିଯେ ପଡ଼ିଲୁମ ବୋମ କେଦାର ନାଥ ବଲେ ! ଆର ଏକ ପ୍ଲାସ ଜଳ ଦିତେ ପାର ଭାଇ ?

ମେ ହେ ର-ନେ ଗା ର

ମେହେର-ନେଗାର

(କ)

ଖିଲ୍ମ ।

ବାଣୀ ବାଜ୍‌ଛେ ଆର ଏକ ବୁକ କାନ୍ଦା ଆମାର ଗୁମ୍ବରେ ଉଠ୍‌ଛେ ! ଆମାଦେର ଛାଡ଼ାଛାଡ଼ି ହ'ଲ ତଥନ, ସଖନ ବୈଶାଖେର ଗୁମୋଟ୍-ଭରା ଉଦ୍ଦାସ-ସଦିର ସନ୍ଧ୍ୟାର ବେଦନାତୁର ପିଲୁ—ବାରୋଇଯା ରାଗିଣୀର କ୍ଳାନ୍ତ କାନ୍ଦା ଇଃପିଯେ ଇଃପିଯେ ବେରଙ୍ଗଛିଲ । ଆମାଦେର ହଜନାରଇ ଯେ ଏକ-ବୁକ କ'ରେ ବ୍ୟାଥା, ତାର ଅନେକଟା ପ୍ରକାଶ ପାଞ୍ଚିଲ ଐ ସରଲ-ବାଶେର ବାଣୀର ହୁରେ । ଉପୁଡ଼-ହୟେ-ପଡ଼େ-ଥାକା ସମସ୍ତ ଶକ୍ତ ମୟଦାନଟାର ଆଶେ ପାଶେ ପଥ ହାରିଯେ ଗିଯେ ତାରଇ ଉଦ୍ଦାସ ପ୍ରତିଧିନି ଘୁରେ ଘରଛିଲ । ଦୁଷ୍ଟ ଦୟିତକେ ଖୁଁଜେ ଖୁଁଜେ ବେଚାରା କୋକିଲ ସଖନ ହୟରାନ ପେରେଶାନ ହୟେ ଗିଯେଛେ ଆର ଅଶାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଗୁଲୋ ଆଟ'କେ ରାଖିବାର ବ୍ୟର୍ଥ ଚେଷ୍ଟାଯ ବାରଥାର ଚୋଥ ଦୁଟୋକେ ସ'ମେ ସ'ମେ କଲିଜାର ମତ ରଙ୍ଗ-ଲୋହିତ କ'ରେ ଫେଲେଛେ, ତଥନ ତରଣୀ କୋରେଲିଟା ତାର ପ୍ରଗୟୀକେ ଏହି ବ୍ୟଥା ଦେଓଯାର ବୋଧ ହୟ ବାନ୍ତବିକଇ ବ୍ୟଥିତ ହୟେ ଉଠେଛିଲ,—କେନନା ତଥ୍ବନଇ କଳାମୋଚାର ଆମ ଗାଛଟାର ଆଗ୍ରାଲେ କଚି ଆମେର ଥୋକାର ଆଡ଼ାଲେ ଥେକେ ମୁଖ ବାଡ଼ିଯେ ସକୋତୁକେ ମେ କୁକୁ ଦିଯେ ଉଠ୍ଲ 'କୁ—କୁ—କୁ' । ବେଚାରା ଶ୍ରୀନାଥ କୋକିଲ ତଥନ ରଙ୍ଗକଟେ ତାର ଏହି ପାଓୟାର ଆନନ୍ଦଟା ଜାନତେ ଆକୁଳି ବିକୁଳି କରେ ଟେଚିଯେ ଉଠିଲ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

କିନ୍ତୁ ଡେକେ ଡେକେ ତଥନ ତାର ଗଲା ବସେ' ଗିଯେଛେ ତବୁ ଅଶୋକ ଗାଛେ
ଥେକେ ଏ ଭାଙ୍ଗା ଗଲାତେଇ ତାର ସେ ଚାପ ବେଦନା ଆଟିକେ ଆଟିକେ
ଯାଚିଲ, ତାରଇ ଆଘାତ ଥେଯେ ସାଂଜେର ବାତାସ ବିଲମ୍ ତୀରେର କାଶେର ବନେ
ମୁହଁମୁହଁଃ କୋପନ ଦିଯେ ଗେଲ ।

ଆମି ଡାକ ଦିଲୁମ, “ମେହେର-ନେଗାର ।” କାଶେର ବନଟା ତାର ହାଜାର
ଶୁଦ୍ଧଶୀମ ଛୁଲିଯେ ବିଜ୍ଞପ କରୁଳେ, “...ଆ...ବୁ !” ବିଲମେର ଓପାରେର ଉତ୍ତୁ
ଚରେ ଆହତ ହେଁ ଆମାରଇ ଆହ୍ସାନେ କେନ୍ଦେ ଫେଲିଲେ, ଆର ମେ କୁନ୍ଦଖାମେ
ଫିରେ ଏମେ ଏହିଟୁକୁ ବ୍ୟାପିତେ, ପାରୁଳେ, “ମେହେର—ନେଇ—ଆର ।”

ପର୍ବିମେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିତା ଜଳିଲ ଏବଂ ନିବେ ଏଲ । ବାଣୀର କାନ୍ଦନ
ଥାମଲୋ । ମଲୟ-ମାରୁତ ପାରଳ ବନେ ନାମଲୋ ବଡ଼ ବଡ଼ ଶ୍ଵାସ ଫେଲେ !
ପାରଳ ବଲିଲେ, ‘ତୁ-ହ’—ମଲୟ ବଲିଲେ “ଆ—ହ—ଆଃ !”

ଆମି ବୁକ ଫୁଲିଯେ ଚୁଲ ଛୁଲିଯେ ମନଟାକେ ଥୁବ ଏକଚୋଟ ବକୁନି ଦିଯେ
ଆନନ୍ଦ-ଭୈରବୀ ଆଲାପ କରତେ କରତେ ଫିରିଲୁମ—ଆମାର ମତ ଅନେକ
ହତଭାଗାରାଇ ଏ ବ୍ୟଥା-ବିଜନ୍ତି ଚଲାର ପଥ ଧରେ । ଏମନ ସାଧା ଗଲାତେଓ
ଆମାର ଶୁରଟାର କଲତାନ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଟ ଥେଯେ ଥେଯେ ଲଜ୍ଜାୟ ମରେ ଯାଚିଲ ।
ଆମାର କିନ୍ତୁ ଲଜ୍ଜା ହିଚିଲ ନା । ଆମାର ବଞ୍ଚୁ ତାନପୁରାଟା କୋଳେ କରେ
ତଥନ ଶ୍ରୀରାଗ ଭାଙ୍ଗିଛେ ଦେଖିଲୁମ । ତିନି ହେସେ ବଲିଲେନ, କି ଯୁମୋଫ୍ ।”
ଏ ଆସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଝି ତୋମାର ଆନନ୍ଦ-ଭୈରବୀ ଆଲାପେର ସମୟ ? ତୁମି
ସେ ଦେଖି ଅପରିପ ବିପରୀତ !” ଆମାର ତଥନ କାନ୍ଦା ଆସିଲି ।
ହେଁସେ ବଲିଲୁମ, “ତାଇ ତୋମାର ଶ୍ରୀରାଗେରେ ତ ସମୟ ପେରିଯେ ଗେଛେ ।”
ମେ ବଲିଲେ “ତାଇତ ! କିନ୍ତୁ ତୋମାର ହାସି ଆଜ ଏତ କରଣ କେନ,—ଠିକ
ପାଥର-ଖୋଦା ମୁଣ୍ଡିର ହାସିର ମତ ହିମ-ଶିତଳ ଆର ଜମାଟ ?” ଆମି ଉଣ୍ଟୋ
ଦିକେ ମୁଖ ଫିରିଯେ ଥୁବ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଚଲିତେ ଲାଗିଲୁମ ।

ଆଦରିଣୀ ଅଭିମାନୀ ବଧୁର ମତ ସନ୍ଧ୍ୟା ତାର ମୁଖଟାକେ କ୍ରମଶହି କାଲିପାନା-ଆଧାର କ'ରେ ତୁଳ୍ଛିଲ । ଏମନ ସମୟ କୃଷ୍ଣପଙ୍କେର ଦିତୀୟ ତିଥିର ଏକ-ଆକାଶ ତାରା ତାକେ ଧିରେ ବଲ୍ଲେ “ସନ୍ଧ୍ୟାରାଣୀ । ବଲି ଏତ ମୁଖଭାର କିମେର ? ଏତ ବ୍ୟଞ୍ଜ ହସନେ ଲୋ,—ଈ—ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଏଲ ବଲେ’ !” ଅପ୍ରତିଭ ବେଚାରୀ ସନ୍ଧ୍ୟାର ମୁଖେ ଜୋର କରେ’ ହାସାର ସଲଜ୍-ଘଣିନ ଈୟ୍ୟ ଆଲୋ ଝୁଟେ’ ଉଠିଲ । ଚାନ୍ଦ ଏଲ ମଦଧୋର ମାତାଲେର ମତ ଟିଲ୍‌ତେ ଟିଲ୍‌ତେ, ଚୋଥ ମୁଖ ଲାଲ କରେ’ ଏମେଇ ମେ ଜୋର କରେ’ ସନ୍ଧ୍ୟାବଧୁର ଆବରୁ ସୋମ୍ବଟା ଖୁଲେ ଦିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେସେ ଫେଲ୍ଲେ । ଲୁକିଯେ-ଦେଖା ବୌକିର ମତ ଏକଟା ପାଗୀ ବକୁଳ ଗାଛେ ଥେକେ ଲଜ୍ଜାରାନ୍ଧା ହୟେ ଟିଟ୍କାରୀ ଦିଯେ ଉଠିଲ, ‘ଢି—ଢି !’ ତାରପର ଚାନ୍ଦେ ଆର ସନ୍ଧ୍ୟାଯ ଅନେକ ବାଗଡ଼ାବାଟି ହୟେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଚିବୁକ ଆର ଗାଲ ବେଯୋ ଖୁବ ଧାନ୍ତିକ ଶିଖିର ବାନବାର ପର ମେ ବେଣ ଖୁସି ମନେଇ ଆବାର ହାସି-ଖେଳା କରୁତେ ଲାଗଲ । କତକ ଗୁଲୋ ବେହୋଯା ତାବା ଛାଡ଼ା ଅଧିକାଂଶକେଇ ଆର ଦେଖା ଗେଲ ନା ।

ଆମାର ବିଜନ କୁଟୀରେ ଫିରେ ଏଲୁମ । ଚାନ୍ଦ ଉଠେଛେ, ତାଇ ଆର ପ୍ରଦୀପ ଜାଲଲୁମ ନା । ଆର, ଜାଲାଲେଓ ଦୀପଶିଖାର ଐ ହାନ ଧୋୟାର ବାଶଟା ଆମାର ଘରେର ବୁକଭରା ଅନ୍ଧକାରକେ ଏକେବାରେ ତାଡ଼ାତେ ପାରିବେ ନା । ମେ ଥାକୁବେ ଲୁକିଯେ ପାତାର ଆଡ଼ାଲେ, ଘରେର କୋଣେ, ମବ ଜିନିଷେରଇ ଆଡ଼ାଲେ; ଛାୟା ହୟେ ଆମାକେ ମଧ୍ୟେ ରେଖେ ଘୁରିବେ ଆମାରଇ ଚାରିପାଶେ ! ଚୋଥେର ପାତା ପଡ଼ିତେ ନା ପଡ଼ିତେ ହଡ଼ପା ବାନେର ମତ ହପ୍କ'ରେ ଆବାର ମେ ଏମେ ପଡ଼ିବେ—ଯେଇ ଏକଟୁ ସରେ ଯାବେ ଏଇ ଦୀପଶିଖଟା !—ଓଗୋ ଆମାର ଅନ୍ଧକାର ! ଆର ତୋମାଯ ତାଡ଼ାବ ନା ।—ଆଜ ହ'ତେ ତୁମି ଆମାର ସାଥୀ, ଆମାର ବନ୍ଧୁ, ଆମାର ଭାଇ !—ବୁଝିଲେ ଭାଇ ଆଧାର, ଏଇ ଆଲୋଟାର ପେଛନେ ଥାମ୍ବା ଏତଗୁଲୋ ବଚର ଘୁରେ ମରିଲୁମ !—

ରିକ୍ତେର ସେବନ

ଆମি ବଲ୍ଲୁମ, “ଓଗୋ ମେହେର-ନେଗାର ! ଆମାର ତୋମାକେ ଚାଇ-ଇ । ନୈଲେ ଯେ ଆମି ବୀଚବ ନା !—ତୁମି ଆମାର । ନୈଲେ ଏତ ଲୋକେର ମାଝେ ତୋମାକେ ଆମି ନିତାନ୍ତ ଆପନାର ବ'ଳେ ଚିନ୍ମୁମ କି କରେ ?—ତୁମିହି ତ ଆମାର ସ୍ଵପ୍ନେ ପା ଓୟା ସାଥୀ !—ତୁମିହି ଆମାର, ନିଶ୍ଚଯିଇ ଆମାର !”—ଚଳ୍ବେ ଚଳ୍ବେ ଥମକେ ଦ୍ଵାରିଯେ ମେ ଆମାର ପାନେ ଚାଇଲେ, ପଲାଶ ଫୁଲେର ମତ ଡାଗର ଟାନାଟାନା କାଜୋଲ-କାଲୋ ଚୋଥ ଛୁଟିର ଗଭୀର ଦୃଷ୍ଟି ଦିଯେ, ଆମାର ପାମେ ଚାଇଲେ ! କଲ୍‌ସିଟି-କାଥେ ଏ ପଥେର ବୀକେହି ଅନେକକଣ ସ୍ତର ହୟେ ମେ ରହିଲ । ତାରପର ବଲ୍ଲେ, “ଆଜ୍ଞା,—ତୁମି ପାଗଳ ?”—ଆମି ଢୋକ ଗିଲେ, ଏକବାଣ ଅଞ୍ଚ ଭିତର ଦିକେ ଠେଲେ ଦିଯେ ମାଥା ଦୁଲିଯେ ବଲ୍ଲୁମ, “ହଁ ।” ତାର ଆଖିର ସନକୁଷପଲ୍ଲବଗୁଲିତେ ଆଛୁ ଉଥିଲେ ଏଲ ! ତାରପର ମେ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଚଲେ ଯେତେ ଯେତେ ବଲ୍ଲେ “ଆଜ୍ଞା ଆମି ତୋମାରଇ !”

ଏକଟା ଅସନ୍ତବ ଆନନ୍ଦେର ଜୋର ଧାକାଯ ଆମି ଅନେକଣ ମୁସ୍ତେ ପଡ଼େଛିଲୁମ । ଚମ୍କେ ଉଠେ ଚେଯେ ଦେଖିଲୁମ ମେ ପଥେର ବୀକ କିରେ ଅନେକ ଦୂରେ ଚଲେ ଯାଚେ ।

ଆମି ଦୌଡ଼ୁତେ ଦୌଡ଼ୁତେ ଡାକ୍ଲୁମ, “ମେହେର-ନେଗାର !” ମେ ଉତ୍ତର ଦିଲ ନା । କଲ୍‌ସିଟାକେ କାଥେ ଜଡ଼ିଯେ ଧରେ ଡାନ ହାତଟାକେ ତେମନି ସନ ସନ ଦୁଲିଯେ ମେ ଯାଚିଲ । ତାରପର ତାଦେର ବାଡ଼ୀର ସିଁଡ଼ିତେ ଏକଟା ପା ଥୁଯେ ଆମାର ଦିକେ ତିରଙ୍କାର-ଭରା ମଲିନ ଚାଓୟା ଚେଯେ ଚଲେ ଗେଲ । ଆର ବଲେ ଗେଲ, “ଛି ! ପଥେ ଘାଟେ ଏମନ କ'ରେ ନାମ ଧରେ ଡେକୋ ନା !—କି ମନେ କ'ରବେ ଲୋକେ ।” ପଥ ନା ଦେଖେ ଦୌଡ଼ୁତେ ଗିଯେ ହମଡ଼ି ଥେଯେ ଏକବାର ପଡ଼େ ଗେଛିଲୁମ, ତା'ତେ ଆମାର ନାକ ଦିଯେ ତଥନ୍ତ ବାରବାର କରେ ଖୁବ ବରୁଚିଲ ! ଆମି ମେଟା ବୀ-ହାତ ଦିଯେ ଲୁକିଯେ ବଲ୍ଲୁମ, “ଆଃ, ତାଇତ !—ଆର ଅମନ କ'ରେ ଡାକ୍ବ ନା ।”

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ବୁଝିଲେ ସଥା ଆଧାର ! ସେ ଜୟମାନ୍ତ, ତାର ତତ ବେଶୀ ଯାତନା ନେଇ,
ଯତ ବେଶୀ ଯାତନା ଆର ଦୁଃଖ ହୟ—ଏକଟା ଆସାତ ପେରେ ଯାର ଚୋଥ ଦୁଟେ
ବନ୍ଦ ହୟେ ଯାଯ ! କେନ ନା ଜୟମାନ୍ତ କଥନ ଓ ଆଲୋକ ଦେଖେନି ।
କାଜେଇ ଏ ଜିନିମିଟା ମେ ବୁଝାତେ ପାରେ ନା ଆର ସେ ଜିନିମି ମେ ବୁଝାତେ
ପାରେ ନା ତା' ନିଷେ ତାର ତତ ମର୍ମାହତ ହସାରଙ୍ଗ କୋନ କାରଣ ନେଇ । ଆର,
ଏହି ଏକବାର ଆଲୋ ଦେଖେ' ତାରପର ତା ହ'ତେ ବଞ୍ଚିତ ହସା,—ଓଃ କତ
ବେଶୀ ନିର୍ମମ ନିଦାରଣ !

ତୋମାସ ଛେଡ଼େ ଚ'ଲେ ବା ଓସାର ସେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନିଲେ ତୁମି, ତା'ତେ ଭାଇ
ଆଧାର, ଆର ସେନ ତୋମାସ ଛେଡ଼େ ନା ଯାଇ ! ତୋମାସ ଛୋଟ ଭେବେ
ଏହି ସେ ଦାଗା ପେଲାମ ବୁକେ ଓଃ ତା,—

ଦେଦିନ ଭୋରେ ବିଲମ୍ବ ନଦୀର କୂଳେ ତାର ସଙ୍ଗେ ଆବାର ଦେଖା ହ'ଲ ।
ମେ ଆସୁଛିଲ ଏକା ନଦୀତେ ନ୍ମାନ କରେ' । କାଲୋ କଶକଶେ' ଭେଜା ଚଲଣୁଲୋ
ଆର କିରୋଜା ବରେର ପାଂଲା ଉଡ଼ାନିଟା ବ୍ୟାକୁଳ ଆବେଗେ ତାର ଦେହ-
ନତାକେ ଜଡ଼ିଯେ ଧରେଛିଲ । ଆକୁଳ କେଶେର ମାବେ ମହାଃମାତ ମୁନ୍ଦର ମୁଖଟ
ତାର ଦୀଘିର କାଲୋଜଳେ ଟାଟିକା ଫୋଟା ପଦ୍ମଫୁଲେର ମତ ଦେଖାଛିଲ । ଦୂରେ
ଏକଟା ଜଳପାଇ ଗାହେର ତଳାସ ବମେ ସରଲ ରାଖାଲ ବାନକ ଗାଛିଲ,—

ଗୌରୀ ଧୀରେ ଚଲୋ, ଗାଗରି ଛଲକ ନାହି ଯାୟ—

ଶିରୋପରି ଗାଗରି, କୋମର ମେ ଘଡ଼ା,

ପାଂବରି ମକବିଯା ତେବି ବଳଥ ନା ଯାୟ, ଆହା ଟୁଟୁ ନା ଯାୟ ;—

ଗୌରୀ ଧୀରେ ଚଲୋ !.”

ଆମିଓ ମେଇ ଗାନେର ପ୍ରତିବନି ତୁଲେ’ ବଳ୍ମୁମ, “ଓଗୋ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ କିଶୋରି,
ଏକଟୁ ଧୀରେ ଚଲ,—ଧୀରେ—ତୋମାର ଭରା କୁଣ୍ଡ ହ'ତେ ଜଳ ଛଲକେ ପଡ଼ିବେ
ସେ । ଅତ ସ୍ଵର୍ଗ ତୋମାର କଟିଦେଶ ଭରା ଗାଗରି ଆର ଘଡ଼ାର ଭାବେ ମୁଢ଼କେ

ରିକ୍ରେନ ବେଦନ

ଭେଙ୍ଗେ ଥାବେ ସେ ! ଓଗୋ ତଥୀ ଗୌରୀ, ଧୀରେ ଏକଟୁ ଧୀରେ ଚଲ !” ଆମାୟ ଦେଖେ ତାର କାଣେର ଗୋଡ଼ାଟା ସିଙ୍ଗୁରେର ମତ ଲାଲ ହୟେ ଉଠିଲ । ଆମାର ଦିକେ ସରମ-ଅଶୁଷୋଗଭରା କଟାକ୍ଷ ହେନେ ସେ ବଲ୍ଲେ, “ଛି ଛି ମରେ’ ଯାଓ । ଏକି ପାଗିଲାମି କରୁଛ ?”—ଆମି ବ୍ୟଥିତ କଠେ ଡାକଲୁମ, “ମେହେର-ନେଗାର !” ସେ ଏକବାର ଆମାର ରକ୍ଷ କେଶ, ବ୍ୟଥାତୁର ମୁଖ, ଧୂଲିଲିପ୍ତ ଦେହ ଆର ଛିନ୍ନ ମଲିନ ବସନ ଦେଖେ କି ମନେ କରେ’ ଚୁପଟି କରେ’ ଦୀଢ଼ାଳ । ତାରପର ଝାନ ହେସେ ବଲ୍ଲେ “ଓ ହୋଲୋ ! ଆମାର ନାମ ‘ମେହେର-ନେଗାର’ କେ ବଲ୍ଲେ ?—ଆଜ୍ଞା, ତୁମି ଆମାୟ ଓ ନାମେ ଡାକ କେନ ! ସେ ତୋମାର କେ ?” ଆମି ଦେଖଲୁମ, କି ଏକଟା ଭୌତି ଆର ବିଶ୍ୱ ତାର ସ୍ଵରଟାକେ ଭେଙ୍ଗେ ଟୁକ୍ରୋ ଟୁକ୍ରୋ କରେ’ ଦିଯେ ଗେଲ ! ତାର ଶକ୍ତିକୁଳ ବୁକେ ଘନ-ସ୍ପନ୍ଦନ ମୂର୍ତ୍ତି ହୟେ ଫୁଟିଲ ! ଆମାରଓ ମନେ ଅମନି ବିଶ୍ୱ ସନିଯେ ଏଲ । ଦୃଷ୍ଟି କ୍ରମେଇ ବାପ୍‌ସା ହୟେ ଆସିଲ, ତାଇ ତାର ଗାୟେ ହେଲାନ ଦିଯେ ବଲ୍ଲୁମ, “ଆହ ! ତୁମି ତବେ ସେ ନଓ ? ନା—ନା, ତୁମିହିତ ମେହେର-ନେଗାର ! ଅମନି ହବହ ମୁଖ, ଚୋଥ,—ଅମନି ଭୁରୁ, ଅମନି ଚାଉନି, ଅମନି କଥା !—ନା ଗୋ ନା, ଆର ଆମାୟ ପ୍ରତାରଣା କରୋ ନା । ତୁମି ମେହେର-ନେଗାରକେ କୋଥାଯ ଦେଖେଛିଲେ ?” ଆମି ବଲ୍ଲୁମ, “କେନ, ‘ଖୋଗ୍ଯାବେ’ !” ତାର ମୁଖଟା ଏକ ନିମ୍ନେ ସେନ ଦପ କରେ ଜଲେ ଉଠିଲ । ତାର ସାଦା ମୁଖେ ଆବାର ରଙ୍ଗ ଦେଖା ଗେଲ । ସେ ଝରୁଗାର ମତ ଝରବର କରେ’ ଇହିର ଝରା ଝରିଯେ ବଲ୍ଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ତୁମି କବି ନା ଚିତ୍ରକର ?” ଆମି ଅପ୍ରତିଭ ହୟେ ବଲ୍ଲୁମ, “ଚିତ୍ର ଭାଲବାସି, ତବେ ଚିତ୍ରକର ନାହିଁ । ଆମି କବିତାଓ ଲିଖି, କିନ୍ତୁ କବି ନାହିଁ ।” ସେ ଏବାର ହେସେ ସେନ ଲୁଟୋପୁଣି ଖେତେ ଲାଗିଲ ।

ଆମি ବଲ୍ଲମ୍, “ଦେଖ ତୁମି ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ୍ !” ମେ ବଲ୍ଲେ, “ଆଜ୍ଞା ଆମି ଆର ହଁସବ ନା !—ତୁମି କିମେର କବିତା ଲେଖ ?” ଆମି ବଲ୍ଲମ୍, “ଭାଲବାସାର !” ମେ ଭିଜା କାପଡ଼େର ଏକଟା କୋଣ ନିଙ୍ଗାତେ ନିଙ୍ଗାତେ ବଲ୍ଲେ, “ଓ ତାଇ,—ତା କାକେ ଉଦେଶ କ'ରେ ?” ଆମି ମେଇଥାରେଇ ସବୁଜ ଘାମେ ବମେ ପଡ଼େ ବଲ୍ଲମ୍, “ତୋମାକେ—ମେହାର-ନେଗାର ! ତୋମାକେ ଉଦେଶ କରେ !” ଆବାର ତାର ମୁଖେ ଯେନ କେ ଏକ ଧାବା ଆସିବ ଛଡ଼ିଯେ ଦିଲେ ! ମେ କଳ୍ପିଟା କାଥେ ଆର ଏକବାର ସାମଲେ ନିଯେ ବଲ୍ଲେ, “ତୁମି କଦିନ ହତେ ଏ ରକମ କବିତା ଲିଖ୍ଛ ?” ଆମି ବଲ୍ଲମ୍ “ଯେଦିନ ହତେ ତୋମାଯ ଥୋଗ୍ବାବେ ଦେଖେଛି !” ମେ ବିଶ୍ୱ-ପୁଲକିତ ନେତ୍ରେ ଆମାର ଦିକେ ଏକବାର ଚାଇଲେ, ତାରପର ବଲ୍ଲେ, “ତୁମି ଏଥାନେ କି କର ?” ଆମି ବଲ୍ଲମ୍ “ଥା ସାହେବେର କାହେ !” ମେ ଖୁବ ଉତ୍ସାହେର ସଙ୍ଗେ ବଲ୍ଲେ “ଏକଦିନ ତୋମାର ଗାନ ଶୁଣିବିଥିନ !—ଶୁଣାବେ ?” ତାରପର ଚଲେ ସେତେ ଯେତେ ପିଛନ କିରେ ବଲ୍ଲେ, “ଆଜ୍ଞା ତୋମାର ଘର କୋନ ଥାନେ ?” ଆମି ବଲ୍ଲମ୍, “ଗ୍ରାଜିରିଷ୍ଟାନେର ପାହାଡ଼ !” ମେ ଅବାକ୍ ବିଶ୍ୱଯେ ଡାଗର ଚକ୍ର ଦିଯେ ଅନେକକଷ୍ଣ ଆମାର ଦିକେ ଚାଇଲେ ତାରପର ସିନ୍ଫରକଟେ ବଲ୍ଲେ, “ତୁମି ତାହଲେ ଏଦେଶେର ନାହିଁ ? ଏଥାନେ ନୃତ୍ୟ ଏମେହୁ ?”—ଆମି ତାର ଚୋଥେ ଚୋଥେ ବେରେ ବଲ୍ଲମ୍, “ହଁ ଆମି ପରଦେଶୀ !”...ମେ ଚୁପି ଚୁପି ଚଲେ ଗେଲ, ଆର ଏକଟିଓ କଥା କହିଲେ ନା !...ଆମାର ଗଲାଯ ତଥନ ବଡ୍ରୋ ବେଦନା, କେ ଯେନ ଟୁଟି ଚେପେ ଧରେଛିଲ । ପେଛନ ହତେ ଘାମେର ଶାମଲ ବୁକେ ଲୁଟିଯେ ପଡ଼େ, ଆବାର ଡାକଲୁମ ତାକେ । କାଥେର କଳ୍ପି ତାର ଟିପ କରେ ପଡ଼େ ଭେଦେ ଗେଲ । ମେ ଆମାର ଦିକେ ଏକଟା ଆର୍ଦ୍ଦୃଷ୍ଟି ହେବେ ବଲ୍ଲେ, “ଆର ଡେକୋନା ଅମନ କରେ !” ଦେଖଲୁମ ତାର ଦୁଇ କପୋଲ ଦିଯେ ବେଯେ ଚଲେଛେ ଦୁଇଟି ଦୀର୍ଘ ଅଞ୍ଚ-ରେଖା !

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

* * * *

ଆଗମଣେ ଚେଷ୍ଟା କରେଓ ମେଦିନ ସୁରବାହାରଟୀର ଶୁର ବୀଧତେ ପାରଲୁମ ନା । ଆତୁରେ ମେଯେର ଜେଦ-ନେତ୍ରୋର ମତ ତାର ବକ୍ଷାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଏକରୋଥା ବେଖୋପ୍‌ପା କାଳୀ ହଙ୍କରେ ଉଠିଛିଲ । ଆମାର ହାତେ ଆମାର ଏହି ପ୍ରିୟ ଯନ୍ତ୍ରି ଆର କଥନ୍ତେ ଏରପ ଅଶାନ୍ତ ଅବାଧ୍ୟ ହୟନି, ଏମନ ଏକଜିଦେ କାଳୀଓ କୋଦେନି । ଆଦର ଆବଦାର ଦିଯେ ଅନେକ କରେଓ ମେଯେର କାଳୀ ଥାମାତେ ନା ପାରଲେ ମା ଯେମନ ମେହି କୋଡ଼ନେ ମେଯେର ଗାଲେ ଆରଓ ଦୁଇନ ଥାପ୍‌ପଡ଼ ବସିଯେ ଦେୟ, ଆମିଓ ତେମନି କବେ ସୁରବାହାରେର ତାରଗୁଲୋତେ ଅତାଚାରୀର ମତ ହାତ ଚାଲାତେ ଲାଗଲୁମ । ମେ ନାନାନ ବକମେର ଯିଶ୍ଵରରେ ଗୋଡ଼ାନି ଆରନ୍ତ କରେ ଦିଲେ ! ଓଞ୍ଚାଦଜି ଆଙ୍ଗୁରଗାଲା ମଦିରାର ପ୍ରସାଦେ ଖୁବ ଖୋଶ ମେଜାଜେ ଘୋର ଦୃଷ୍ଟିତେ ଆମାର କାଣ ଦେଖିଲେନ । ଶେଷେ ହଁସତେ ହଁସତେ ବଲ୍ଲେନ, “କି ବନ୍ଧୁ, ତୋର ତବିଷ୍ଟ ଆଜ ଠିକ ନେଇ,—ନା ? ମନେର ତାର ଠିକ ନା ଥାବୁଲେ ବୀଗାର ତାରଓ ଠିକ ଥାକେ ନା । ମନ ସଦି ତୋର ବେଶ୍ଵରା ବାଜେ, ତବେ ସନ୍ତ୍ରେ ବେଶ୍ଵରା ବାଜବେ, ଏ ହଚ୍ଛେ ଖୁବ ସାଚା ଆର ସହଜ କଥା ।—ଦେ ଆମି ସୁର ବେଂଧେ ଦିଇ !”, ଓଞ୍ଚାଦଜି ବେଶ୍ବଦବ ସୁରବାହାରଟୀର କାଣ ଧରେ ବାର କତକ ମୋଲାଯେମ ଧରନେର କାଗୁଡ଼ି ଦିତେଇ ମେ ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ ଛେଲେର ମତ ଦିବିୟ ଶୁରେ ଏଲ । ସେଟୀ ଆମାର ହାତେ ଦିଯେ, ଶାମନେର ପ୍ରେଟ ହ'ତେ ଦୁଟୀ ଗରମ ଗରମ ସିକ କାବାବ ଛୁରି ଦିଯେ ଛାଡ଼ାତେ ଛାଡ଼ାତେ ତିନି ବଲ୍ଲେନ “ଆଜ୍ଞା ଏକବାର ବାଗେଶ୍ବୀ ରାଗିଣୀଟୀ ଆଲାପ କରୁ ତ ବାଚା ହଁ,—ଆର ଓ ସୁରଟୀ ଭାଙ୍ଗବାରଓ ସମୟ ହୟେ ଏସେଛେ । ଏଥନ କତ ବାତ ହବେ ? ହଁ, ଆର ଦେଖ, ବାଚା, ତୁଇ ଗଲାଯ ଆର ଏକଟୁ ଗମକ ଖେଳାତେ ଚେଷ୍ଟା କର, ତାହଲେଇ ସୁନ୍ଦର ହବେ ।” କିନ୍ତୁ ମେଦିନ ଯେନ କଷ୍ଟଭରା ବେଦନା ! ସୁରକେ ଆମାର ଗୋର ଦିଯେ ଏସେଛିଲୁମ ଏଇ ବିଲମ୍ବ ଦରିଯାର ତୀରେର ବାଲୁକାର

ତଳେ । ତାଇ କଟେ ସଥନ ଅତିତାରେ କୋମଳ ଗାନ୍ଧାରେ ଉଠିଲୁମ ତଥନ ଆମାର କଠ ଯେନ ଦୀର୍ଘ ହୟେ ଗେଲ ତାର ତା ଫେଟେ ବେରଳ ଶୁଦ୍ଧ କଠଭରା କାନ୍ଦା । ଓତ୍ତାଦିଜୀ ଦ୍ରାଙ୍ଗାରମେର ନେଶାୟ “ଚଡ୍ ବାଚା ଆର ହ'ପରଦା ପଞ୍ଚମେ—” ବଲ୍ଲତେ ହଠାତ୍ ଥେମେ ଗିଯେ ସାନ୍ତୁନାଭରା ସ୍ଵରେ କଇଲେନ, “କି ହୟେଛେ ଆଜି ତୋର ବାଚା ? ଦେ ଆମାଯ ଓଟା ।” ବାଗେଶ୍ଵର ଫେପିଯେ ଫେପିଯେ-କାନ୍ଦା ଓତ୍ତାଦିଜୀର ଗଭୀର କଠ ସଞ୍ଚରଣ କରିତେ ଲାଗଲ ଅଛଲୋମେ ବିଲୋମେ —ସାଧା ଗଲାର ଗମକେ ମୀଡ଼େ ! ତିନି ଗାଇଲେନ, “ବୀଗା-ବାଦିନୀର ବୀଣ ଆଜି ଆର ରୋଯେ ରୋଯେ ବନେର ବୁକେ ମୁହଁରୁରୁଃ ସ୍ପନ୍ଦନ ଜାଗିଯେ ତୁଳଛେ ନା । ଆୟୁ ଏସେ ତାର କଠ ଚେପେ ଧରେଛେ । ତାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୟେ ବେରୋଛେ ନା ଓଗୋ, ତାର ସେ ଖାଦେର ଆର ଅତିତାର ହଇଟି ତାର ଛିନ୍ନ ହୟେ ଗେଛେ ?” ଆମାର ତଥନ ଓଦିକେ ମନ ଛିଲ ନା । ଆମାର ମନ ପଡ଼େ ଛିଲ ସେଇ ଆମାର ସ୍ଵପ୍ନ-ପାଓରୀ ତରଣୀଟିର କାଛେ ।

ଓଃ, ମେ ସ୍ଵପ୍ନେର ଚିନ୍ତାଟା ଏତ ବେଶୀ ତୌର ମଧୁର, ତାତେ ଏତ ବେଶୀ ମିଠା ଉତ୍ୟାଦନା ଯେ ଦିନେ ହାଜାର ବାର ମନେ କରେଓ ଆମାର ଆର ହୃଦୟ ହଞ୍ଚେ ନା । ମେ କି ଅତୃଷ୍ଟିର କଟକ ବିଁଧେ ଗେଲ ଆମାର ମର୍ମତଳେ, ଓଗୋ ଆମାର ସ୍ଵପ୍ନ-ଦେବୀ ! ଓହି କାଟା ଯେ ହଦ୍ୟେ ବିଁଧେଛେ, ମେହିଟେଇ ଏଥନ ପେକେ ସାରାବୁକ ବେଦନାୟ ଟନ୍ଟନ୍ କରାଚେ ! ଓଗୋ ଆମାର ସ୍ଵପ୍ନଲୋକେର ଘୁମେର ଦେଶେର ରାଗୀ ! ତୋମାର ମେ ଆକାଶ-ଘେସା ଫୁଲ, ଆର ପରାଗ-ପରିମଳେ ଭରା ଦେଶ କୋଥାୟ ? ମେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ଦୌଷିଷ୍ଠ କୁଟୀର ଯେଖାନେ ପାଯେର ଆଲତା ତୋମାର ରକ୍ତ ରାଗେ ପାତାର ବୁକେ ଛୋପ ଦିଯେ ଯାଯ,—ମେ କୁଟୀର କୋନ୍ ନିକୁଞ୍ଜେର ଆଡ଼ାଲେ, କୋନ୍ ତଡ଼ାଗେର ତରଙ୍ଗ-ମର୍ମରିତ ତୀରେ ।

ମେ ସ୍ଵପ୍ନଚିତ୍ରା କି ହୁନ୍ଦର !—

ସେଦିନ ସ୍ନାନେ ଅନେକକ୍ଷଣ କୁଣ୍ଡ କରେ ଥୁବ କ୍ଲାନ୍ଟ ହୟେ ଯେମ୍ବି ବିଛାନାୟ

ରିତେର ବେଦନ

ଗା ଦିଯେଛି, ଅମନି ଯେନ ରାଜ୍ୟେର ସୂମ ଏସେ, ଆମାର ଶାରା ଦେହଟାକେ ନିଷ୍କର୍ଷ ଅଲସ କରେ ଫେଲିଲେ,—ଆମାର ଚୋଥେର ପାତାଯ ତାର ସୋହାଗ-ଭରା ଛୋଯାର ଆବେଶ ଦିଯେ । ଶୀଘ୍ରଇ ଆମାର ଚେତନା ଲୁପ୍ତ କରେ' ଦିଲେ ସେ ଯେନ କାର ଶିଉରେ' ଉଠା କୋମଳ ଅଧରେର ଉନ୍ମାଦନ-ଭରା ଚୁମ୍ବନ-ମଦିରା ।..... ହଠାତ୍ ଆମି ଚମ୍କେ ଉଠିଲୁମ !.....କେ ଏସେ ଆମାର ଦୁଇଟି ଚୋଥେଇ ମିକ୍କ କାଙ୍ଗୋଳ ବୁଲିଯେ ଦିଲେ ! ଦେଖିଲୁମ ସେଥାନେ ଆସମାନ ଆର ଦରିଯା ଚୁମ୍ବୋଚୁମି କରିଛେ, ସେଇଥାନେ ଏକଟି କିଶୋରୀ ବୀଗା ବାଜାଇଛେ; ବରଫେର ଓପର ପୂର୍ଣ୍ଣଟାଦେର ଟାଦନି ପଡ଼ିଲେ ସେମନ ଶୁନ୍ଦର ଦେଖାଯ, ତାକେ ତେମନି ଦେଖାଇଲ, ଶୁକ୍ଳ ରେଶମୀ ନୀଳ ପେଶୋଯାଜେର ଶାସନ ଟୁଟେ ବୀଗାବାଦିନୀର କୈଶୋର ମାଧ୍ୟମ୍ୟ ଫୁଟେ ବେକୁଛିଲ—ଆସମାନେର ଗୋଲାବି-ନୀଳିମାୟ ଜଡ଼ିତ ପ୍ରଭାତ ଅରୁଣଶ୍ରୀର ମତ ମହିମନ୍ତ୍ରୀ ହେଁ । ସେ ଆମାୟ ହାତଛାନି ଦିଯେ ଡାକିଲେ । ଆମାର ଚୋଥେ ଘୁମେର ରଙ୍ଗିନ କୁଝାନା ମୂଲିନେର ମତ ଏକଟା ଫିଲ୍‌ଫିଲ୍ନେ ପରଦା ଟେନେ ଦିଲେ । ବୀଗାର ଚେଯେଓ ମଧୁର ବୀଗାବାଦିନୀର ମଞ୍ଜୁ ଗୁଞ୍ଜନ ପ୍ରେସ୍‌ସୀର କଣେ-କାଣେ-କେନ୍ଦ୍ରୀ ଗୋପନ କଥାର ମତ ଆମାୟ କରେ ଗେଲ, “ଐ ସେ ଟାନେର ଆଲୋଯ ବିଲମ୍ବିଲ୍ କରିଛେ ଦରିଯାର କିନାର ଐଥାନେ ଆମାର ଦ୍ଵର । ଐଥାନେ ଆମି ବୀଗା ବାଜାଇ । ତୋମାର ଐ ସରଲ ବାଶୀର ସହଜ ଶୁର ଆମାର ବୁକେ ବେଦନାର ମତ ବେଜେଛେ, ତାଇ ଏମେଛି ! ଆବାର ଆମାଦେର ଦେଖା ହବେ ଶୃଷ୍ଟ୍ୟାଷ୍ଟେର ବିଦ୍ୟା-ଶ୍ଳାନ ଶେଷ ଆଲୋକ-ତଳେ । ଆର ମିଳନ ହବେ ଏହି ଉଦାର ଆକାଶେର କୋଳେ ଏମନି ଏକ ଅରୁଣ-ଅରୁଣିମା-ବର୍ତ୍ତ ନିଶି-ଭୋରେ—ୟଥନ ବିଦ୍ୟାଯ ବାଶୀର ଲଲିତ ବିଭାସେର କାନ୍ଦା ତରଳ ହେଁ ଝରେ ପଡ଼ିବେ ।” ଆମି ଆବିଷ୍ଟେର ମତ ତାର ଆୟଚଲ ଧ’ରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲୁମ, “କେ ତୁମି ସ୍ଵପ୍ନବାଗୀ ?” ସେ ବଲେ, “ଆମାୟ ଚିନତେ ପାରିଲେ ନା ଯୁଦ୍ଧୋଫ ? ଆମି ତୋମାରଇ ମେହେର-ନେଗାର ।”.....ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ଅନେକ କିଛୁ

ପାଞ୍ଚାର ଆନନ୍ଦେ ଆମାର ବୁକ ଭରେ' ଉଠେଛିଲ । ଆମି ରହକଷେ କଇଲୁମ
“ତୁ ମି ଆମାୟ କି କରେ’ ଚିନ୍ମେ ?—ହଁ, ଆମି ତୋମାକେଇ ଚାଇଛିଲୁମ—
ତବେ ତୋମାର ନାମ ଜାନନ୍ତୁ ନା । ଆର ତୋମାର ନାକି ଅନେକେଇ
ଜୀବନେର ଏମନି ଫାଣ୍ଡନ-ଦିନେ ଡାକେ ? ତବେ ଶୁଣ କି ଆମାୟଇ ଦେଖା
ଦିଲେ, ଆର କାଉକେ ନା ?” ମେ ତାର ତାମ୍ବଲରାଗ-ରଙ୍ଗ ପାପଡ଼ିର ମତ
ପାଂଳା ଠୋଟ ଉଳ୍ଟିଯେ ବଲଲେ, ”ନା—ଆମି ତୋମାୟ କି କ’ରେ ଚିନ୍ବ ?—
ଏହି ହାଲ୍କା ହାଓରାର ଭେମେ ଆମି ସବ ଜାସଗାତେଇ ବେଢାଇ ; କାଳ ମୀରେ
ତାଇ ଏଦିକ ଦିଯେ ପେରିଯେ ଘେତେ ଘେତେ ଶୁନିଲୁମ ତୁ ମି ଆମାୟ ବାଣୀର ସ୍ଵରେ
କାମନା କରୁଛ ! ତାଇ ତୋମାୟ ଦେଖା ଦିଲୁମ...ଆର, ହଁ—ଯାରା ତୋମାର
ମତ ଏମନି ବସମେ ଏମନି କରେ’ ତାଦେର ଅଜ୍ଞାନା ଅଚେନା ପ୍ରେସିର ଜୟ
କେନ୍ଦେ ମରେ, କେବଳ ତାକେଇ ଦେଖା ଦିଯେ ଥାଇ ।...ତବୁ ଆମି ତୋମାରଇ !”...
ମେଘର କୋଳେ ମେ କିଶୋରୀର କମ-ମୃତ୍ତି ବାପସା ହେଁ ଏଳ ।

[ଆମାର ଧୂମ ଭାଓଳ । କୋକିଲ ଡାକଲେ, ‘ଉ—ହ—ଉ !’ ପାପିଯା
ଶୁଧାଲେ, ‘ପିଉ କାହା ?’ ବୁଲବୁଲ ବୁଁଟି ଛଲିଯେ ଗଲା ଫୁଲିଯେ ବଲଲେ, ‘ଜା—
ନି—ନେ !’ ବାବା-ହେନାର ଶୈଷ ସୁବାସ ଆର ପୀତ-ପରାଗ-ଲିଙ୍ଗ ଭୋରେର
ବାତାସ ଆମାର କାଗେର କାଛେ ଶାସ ଫେଲେ ଗେଲ, ‘ହ—ହ.. ହ !’]

(୮)

ଆମାର ମେହେର ବାଧନଗୁଲୋ ଜୋବ ବାତାସେ ପାନେର ଦୀର୍ଘ ଦିନିର ମତ
ପଟ୍ଟପଟ୍ଟ କରେ ଛିଁଡ଼େ ଗେଲ । ତାରପର ଚେଉେର ମୁଖେ ଭାସତେ ଭାସତେ
ଖାପଛାଡ଼ା—ଘରଛାଡ଼ା ଆମି ଏହି ଝିଲମେ ଏଲୁମ !—ପ୍ରଥମ ଦେଖିଲୁମ ଏହି
ହିନ୍ଦୁହାନେର ବୀରେର ଦେଶ ପାଚଟା ଦରିଯାର ତରଙ୍ଗ-ସଙ୍କୁଳ ପାଞ୍ଚାବ, ଯେଥାନେର

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

ପ୍ରତି ବାଲୁକଣା ବୀରେର ବୁକେର ରକ୍ତ ଜଡ଼ାନୋ—ଯେଥାନେର ଲୋକେର ତୁମ୍ହା
ମିଟାତ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଆର—ଦେଶ-ଶକ୍ତ ଜିଗରେର ଖୁନ୍ ।

* * *

* * *

ସେ ଡାଳ ଧରତେ ଗେଲୁମ, ତାଇ ଭେଙ୍ଗେ ଆମାର ମାଥାୟ ପଡ଼ିଲା । ତାଇ
ନିରାଶ୍ୟେର କୁଟୋଧରାର ମତ ଅକେଜୋର କାଜ ଏହି ସଞ୍ଚିତକେଇ ଆଶ୍ୟ
କରିଲୁମ ଆମାର କାଜ ଆର ସାନ୍ତନାରିପେ ।

ଓଃ ଆମାର ଏହି ବଲିଷ୍ଠ ମାଂସପେଶୀ-ବହଳ ଶରୀର, ମାଯାମମତାହୀନ—
ଲୌହ କବାଟେର ମତ ଶକ୍ତ ବକ୍ଷ, ତାକେ ଆମି ଚଢ଼ି କରେଓ ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ଭାଲ
କାଜେ ଲାଗାତେ ପାରିଲୁଗ ନା ଖୋଦା ! ଦେଶେର ମଞ୍ଚଲେର ଜଣ୍ଠ ଏର କ୍ଷୟ ହିଲ
ନା !—ପ୍ରିୟ ଓୟାଜିରିଷ୍ଟାନେର ପାହାଡ଼ ଆମାର ! ତୋମାର ଦେହଟାକେ
ଅକ୍ଷତ ରାଖିତେ ଗିଯେ ସଦି ଆମାର ଏହି ବୁକେର ଉପର ତୋମାର ଅନେକ ଗୁଲୋ
ପାଥର ପଡ଼େ' ପାଂଜରଗୁଲୋ ଗୁଡ଼ୋ କରେ' ଦିତ, ତା'ହଲେ ମେ କତ ସ୍ଵର୍ଗେ
ମରଣ ହିତ ଆମାର ! ଓହି ତ-ହିତ ଆମାର ହତଭାଗ୍ୟ ଜୀବନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାର୍ଥକତା
—ଆମାର ଜଣେ କୈଉ କାଦବାର ନେଇ ବଲେ ହୟତ ତାତେ ମାନ୍ୟ କେଉଁ
କାନ୍ଦତ ନା, କିନ୍ତୁ ତୋମାର ପାଥରେ—ମହିତେ—ଉଫମାରିତେ—ଶୁକନୋ
ଶାଖାୟ ଏକଟା ଆକୁଳ ଅବ୍ୟକ୍ତ କମ୍ପନ ଉଠିତ ! ମେହିତ ଦିତ ଆଆୟ
ଆମାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁପ୍ତି ! ଆହ, ଏମନ ଦିନ କି ଆସବେ ନା ଜୀବନେ !

ଆଛା—ଓଗୋ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେର ମହାନ ଶଷ୍ଟା ! ତୋମାର ଶଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥେ ଏତ
ମଧୁର ଜଟିଲତା କେନ ? ପାହାଡ଼େର ପାଥରବୁକେ ନିର୍ବାରେର ଶ୍ରୋତ ବଇଯେଛ,
ଆର ଆମାଦେର ମତ ପାଷାଣେର ବୁକେଓ ପ୍ରେମେର କ୍ଷୀଣ ଫଳ୍ପଥାରା ଲୁକିଯେ
ବେଥେଛ !.....ଆର ତୁମି ସଦି ଭାଲୋବାସାଇ ଶଷ୍ଟି କରିଲେ, ତବେ ଆଲୋର
ନିଚେର ଛାଯାର ମତ ତାର ଆଡ଼ାଲେ ନିରାଶାକେ ସଙ୍ଗେପନ ରାଖିଲେ କେନ ?

ଆମାକେ ସବ ଚେଯେ ବ୍ୟଥିଯେ ତୁଲିଛେ ଗତ ସନ୍ଧ୍ୟାର କର୍ଥାଟା !—

রিক্তের বেদন

আবার সহসা তার সঙ্গে দেখা হ'ল সক্ষ্যোবেলার থানিক আগে।
তখন বিলম্বের তৌরে তৌরে ঝিঁ ঝিঁ পোকার ঝিঁঝিট রাগিণীর ঝম্
ঝমানি ত'রে উঠেছিল। সে ঠিক সেই স্থপে দেখা কিশোরীর মতই হাত-
ছানি দিয়ে আমায় ডাক্লে, “এখানে এস!”...আমি শুধোলুম’’ মেহের
নেগার, স্থপের কথা কি সত্তি হয়?” সে বল্লে, “কেন?” আমি
তাকে আমায় সেই স্থপের কথা জানিয়ে বল্লুম, “তুমিটি সেদিন নিশি-
ভোরে আমায় অমন করে’ দেখা দিয়ে এসেছিলে আর তোমার
নামও বলে এসেছিলে। তুমি যে আমার!” একটা চাপা দীর্ঘশাস
বয়ে’ গেল তার বুকের বসনে দোল দিয়ে! সে বল্লে, “যুসোফ, আমি
ত মেহের-নেগার নই, আমি—গুল্শন!” সে কেন্দে ফেল্লে।...আমি
বল্লুম, “তা হোক, তুমিই সেই। আমি তোমাকে মেহের-নেগার
বলেই ডাক্ব!”....সে বললে, “এস, সেদিন গান শুনাবে বলেছিলে
না?” আমি বল্লুম, “তুমিই গাও, আমি শুনি।” সে গাইলে,—

“ফারাকে জানা মে হামনে সাকি লোহ পিয়া হেয় শারাব
করকে !

তপে আলম নে জেগৰু কো ভূনা উঝো হামনে খায়া কবাব
কবুকে॥”

আহ্! এ কোন্ দক্ষ হৃদয়ের ছটফটানি?—প্রিয়তমের বিছেদে
আমার নিজের খুনকেই শারাবের মত ক'রে পান করেছি, আর ব্যথার
তাপে আমার হৃদপিণ্ডটাকে পুড়িয়ে কাবাব ক'রে খেয়েছি!—ওগো
সাকি, আর কেন? এস্বাজের ঝক্কার থামাতে অনেক সময় লাগল।

আমি গাইলুম, “ওগো, সে যদি আমার কথা শুধায়, তবে বলো ক্ষে,
সারাজনম অপেক্ষা ক'রে ক'রে ক্লান্ত হয়ে সে আজ বেহেশ্তের বাইরে

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ତୋମାରଇ ପ୍ରତିକ୍ଷାୟ ବ'ସେ ଆଛେ !” ମେ କେଂଦେ, ଆମାର ମୁଖ୍ଟୀ ଚେପେ ଧରେ’ ବଲଲେ, “ନା—ନା, ଏମନ ଗାନ ଗାଇତେ ନେଇ !” ତାରପର ବଲ୍ଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଏହି ଗାନ ବାଜନାଯ ତୋମାର ଥୁବ ଆନନ୍ଦ ହୟ,—ନା ?” ଆବାର ମେ କୋନ୍ ଅଜାନା-ନିଷ୍ଠରେ ପ୍ରତି ଅଭିମାନେ ଆମାର ବକ୍ଷେ କ୍ରନ୍ଦନ ଗ୍ରମରେ ଉଠିଲ ! ଆମି ଗାଇଲୁମ—

“ଶାନ୍ତି କୋଥାୟ ମୋର ତରେ ହାୟ ବିଶ୍ଵଭୁବନ ମାରୋ ?

ଅଶାନ୍ତି ଯେ ଆଧାତ କରେ ତାଇତେ ବୀଣା ବାଜେ !

ନିତ୍ୟ ରବେ ପ୍ରାଣ-ପୋଡ଼ାନୋ ଗାନେର ଆଞ୍ଚଳ ଜାଲା,

ଏହି କି ତୋମାର ଥୁସୀ, ଆମାୟ ତାଇ ପରାଲେ ମାଲା।

ସ୍ଵରେର ଗନ୍ଧ ଢାଲା ?”

ବିଦାୟେର କ୍ଷପେ ମେ ହାସତେ ଗିଯେ କେଂଦେ ଫେଲେ’ ବଲଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ତୁମି ଆମାୟ ଭାଲୋବାସ, ତାଇ ଆମି ଏକଟା ଭିକ୍ଷା ଚାଇଛି ।... ବନ, ଆର ଆମାୟ ଭାଲୋବାସବେ ନା, ଆମାୟ ଚାଇବେ ନା ।” ମେ ଉପୁର ହ'ୟେ ଆମାର ପ୍ରାଣେ ପଡ଼ନ !...ଚାର୍ଦିର ସମନ୍ତ ଆଲୋ ଏକ ଲହମାୟ ନିବେ ଗେଲ ବିରାଟ ଏକଟା ଜଲୋମେବେର କାଲୋ ଛାଯାର ଆଡ଼ାଲେ ପଡ଼େ’ !...ଆମି କଟେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରତେ ପାରିଲୁମ, “କେନ ?” ମେ ଏକଟୁ ଥେମେ’, ଚୋଖଦୁଟୋ ଆଚଳ ଦିଯେ ଚେପେ ବଲ୍ଲେ, “ଦେଖ ପବିତ୍ର ଜିନିମେର ପୃଜା ପବିତ୍ର ଜିନିମ ଦିବେଇ ହୟ । କଲୁସ ଯା”, ତା’ ଦିଯେ ପୃତକେ ପେତେ ଗେଲେ ପୃଜାରୀର ପାପେର ମାତ୍ରା ଚରମେ ଗିଯେ ପୌଛେ !.....ଏହି ଯେ ତୋମାର ଭାଲୋବାସା,—ହୋକୁନା ତା’ ମାଦକତା ଆର ଉନ୍ନାଦନାର ତୀରତାୟ ଭରା,—ତା’ ଅକ୍ରତିମ ଆର ପ୍ରଗାଢ଼-ପବିତ୍ର ! ତା’କେ ଅବମାନନା କରତେ ଆମାର ଯେ ଏକବିନ୍ଦୁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନେଇ ।... ଆମାକେ ଚେନ ନା ? ଏହି ସହରେ ଯେ ଥୁରଶେଦଜାନ ବାଇଜିର ନାମ ଶୁଣ, ଆମି ତରଇ ମେଘେ ।” ବଲେଇ ମେ ସୋଜା ହ'ୟେ ଦୀଡ଼ାଲ, ତାର ସାରା ଅନ୍ଧ

କୀପତେ ଲାଗଲ ! ମେ ବଲଲେ, ରୂପଜୀବିନୀର କହା ଆମି ସ୍ଥଣ୍ୟ ଅପବିତ୍ର । ଓଗୋ ଆମାର ଶିରାୟ ଶିରାୟ ଯେ ଅପବିତ୍ର, ପଞ୍ଚିଲ ରଙ୍ଗ ପ୍ରବାହିତ ହଛେ ! କେଟେ ଦେଖ, ମେ ଲହ ରଙ୍ଗବର୍ଣ୍ଣ ନୟ, ବିଷର୍ଜିତ ମୁମ୍ବୁର ମତ ତା ନୀଳ ଶିଯାହ ।” ଦେଖିଲୁମ, ତାର ଚୋଥ ଦିଯେ ଆଶ୍ରମେର ଫିନ୍କୀର ମତ ଜାଲାମମୟୀ ଅଞ୍ଚ ନିର୍ଗତ ହଛେ । ବୁଝିଲୁମ, ଏତ ଶିକ୍ଷା ଗୈରିକ ନିବାର ନୟ, ଏ ଯେ ଆଶ୍ରେ-ଗିରିର ଉତ୍ତପ୍ତ ଦ୍ରବମୟୀ ଶ୍ରୋତେର ବିପୁଲ ନିଃଶାବ !

ବିଛାର କାମଡେର ମତ କେମନ ଏକଟା ଦଂଶନ-ଜାଲା ବୁକେର ଅନ୍ତରତମ କୋଣେ ଅରୁଭବ କରିଲୁମ । ଭାବକୁମ ସ୍ଵଭାବ-ହର୍ଗନ୍ଧ ଯେ ଫୁଲ, ମେ ଦୋସ ତ ମେ ଫୁଲେର ନୟ । ମେ ଦୋସ ଯଦି ଦୋସ ହୟ, ତବେ ତା ଶଢ଼ାର । ଅର୍ଥଚ ତାର ବୁକେଓ ଯେ ରୁବାସ ଆଛେ, ତା’ ବିଶ୍ଵେଷଣ କରେ’ ଦେଖିତେ ପାରେ ଅସାଧାରଣ ଯେ, ମେ-ଇ ; ସାଧାରଣେ କିନ୍ତୁ ତାର ନିକଟେ ଗେଲେଇ ମୁଖେ କାପଡ଼ ଦେଇ, ନାକ ସିଟ୍ଟିକାୟ.....ଆମି ଛିନ୍ନକଠ ବିହିଗେର ମତ ଆହତ ସ୍ଵରେ ବଲିଲୁମ, “ତା’—ତା’ ହୋକ ମେହେର-ମେଗାର ! ମେ ଦୋସ ତ ତୋଭାର ନୟ । ତୁମି ଇଚ୍ଛା କରିଲେ କି ପବିତ୍ର ପଥେ ଚଲ୍ଲିତେ ପାର ନା ? ଶଢ଼ାର ସ୍ଥିତିତେ ତ ତେମନ ଅବିଚାର ନେଇ । ଆର ବୋଧ ହୟ ଏମନିଇ ଭାଗ୍ୟ-ହତ ଯା’ରା ତାଦେର ପ୍ରତିଇ ତାର କରୁଣା ଅନ୍ତତଃ ସହାଯୁଭୂତି ଏକଟୁ ବେଶୀ ପରିମାଣେଇ ପଡ଼େ, ଏ ଯେ ଆମରା ନା ଭେବେଇ ପାରିଲେ !...ଆର ତୁମି ତ ଆମାଯ ସତ୍ୟ କରେ ଭାଲୋବେମେଛ ! ଏ ଭାଲୋବାସାୟ ଯେ କୁତ୍ରିମତା ନେଇ, ତା ଆମି ଯେ ଆମାର ହଦୟ ଦିଯେ ବୁଝିତେ ପାରୁଛି । ଆର ଏ ପ୍ରେମେର ଆସଲ ନକଳ ହୁ’ଟି ହଦୟ ଛାଡ଼ା ସାରା ବିଶ୍ଵେର କେଉ ବୁଝିତେ ପାରିବେ ନା ।...ହଁଁ, ଆର ଭାଲୋବାସାୟ ଜୀବ ଯଥନ କାଦିତେ ପାରେ, ତଥନ ମେ ଅନେକ ଉଚୁତେ ଉଠେ ଯାଯ । ନୀଚେର ଲୋକେରା ଭାବେ, ‘ଏ ଲୋକଟାର ଅଧଃପତନ ନିଶ୍ଚିତ ।’ ଅବଶ୍ୟ ଏକଟୁ ପା ପିଛିଲେ ଗେଲେଇ ଯେ ମେ ଅତ ଉଚୁ ହ’ତେ ଏକେବାରେ ପାତାଳେ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଏସେ ପଡ଼ିବେ, ତା' ସେଓ ବୋବେ । ତାଇ ମେ କାଳର କଥା ନା ଶୁଣେ ସାବଧାନେ
ଅମ୍ଭନି ଉଚ୍ଚତେଇ ଉଠତେଇ ଥାକେ ।.....ନା ମେହେର-ନେଗାର, ତୋମାକେ
ଆମାର ହତେଇ ହବେ !” ମେ ହିଂର ହ'ଯେ ବଶ୍ଲ, ତାରପର ମୁର୍ଛାତୁରେର ମତ
ଅଞ୍ଚପ୍ତ କଷେ କଇଲେ, “ଟିକ ବଲେଇଁ ଯୁମୋଫ ଆମାର ସାମନେ ଅନେକେଇ
ଏଳ ଅନେକେଇ ଡାକ୍ଳନ ; କିନ୍ତୁ ଆମି କୋନ ଦିନ ତ ଏମନ କରେ କାନ୍ଦିନି ।
ଯେ ଆମାର ସାମନେ ଏସେ ତାର’ ଭରା ଅର୍ଧ୍ୟ ନିଯେ ଦୀଢ଼ିଯେଛେ, ମନେ ହତୋ
ଆହା, ଏକେଇ ଭାଲବାସି । ଏଥନ ଦେଖିଛି ତା’ ଭୁଲ । ସମୟ ସମୟ
ସେ ଅମନ ହୟ ଆଜ ବୁଝେଛି ତା, କ୍ଷଣିକେବ ମୋହ ଆର ପ୍ରବୃତ୍ତିର ବାଇରେ
ଉତ୍ତେଜନା । କିନ୍ତୁ ଯେ ଦିନ ତୁମି ଏସେ ବଲ୍ଲେ, ତୁମି ଆମାରଇ, ମେ ଦିନ
ଆମାର ପ୍ରାଣମନ ସବ କେନ ଏକଥୋଗେ ସାଡ଼ା ଦିଯେ ଉଠିଲ, ହାଁଗୋ ହଁ,
ଆମାର ସବ ତୋମାରଇ । ଓ: ମେକି ଅନାବିଲ ଗଭୀର ପ୍ରଶାନ୍ତ ତ୍ରୀତିର
ଜୋଯାର ଛୁଟେ ଗେଲ ଧମନୀର ପ୍ରତି ରକ୍ତ-କଣିକାଯ ! ମେ ଏମନ ଏକଟା
ମଧୁର ସୁନ୍ଦର ଭାବ, ଯା ମାରୁଷେ ଜୀବନେ ଏକବାର ମାତ୍ର ପେଯେ ଥାକେ,—ମେଟେ
ଆମି ଟିକ ବୁଝତେ’ ପାରଛିନେ ! ଆମାଦେର ଏହି ଭାଲବାସାୟ ଆର
ଦରବେଶେର ପ୍ରେମେ ସମାନ ଗଭୀରତା ଏ ଆମି ନିଶ୍ଚଯ କ’ରେ ବଲ୍ଲତେ ପାରି,
ସହି ଦେଇ ଭାଲୋବାସା ଚିରନ୍ତନ ହୟ ।”...ଙ୍କାନ୍ତ କାନ୍ତାର ମତ ମେ ଆମାର
ସ୍ଵର୍ଗେ ମାଥାଟା ଭର କ’ରେ ଆନ୍ତେ ଆନ୍ତେ କଇଲେ, “ତୋମାକେ ପେଯେଓ ଯେ
ଏହି ଆମି ତୋମାକେ ତାଡିଯେ ଦିଛି, ଏ ତୋମାକେ ଭାଲୋବାସତେ,—
ପ୍ରାଣ ଦିଯେ ଭାଲୋବାସତେ ପେରେଛି ବଲେ !...ଆମାର—ଆମାର ବୁକ
ଭେଣେ ଯାଛେ ଯୁମୋଫ, ତବେ ତୋମାକେ ପାବାର ଆଶା ଆମାକେ ଜୋର
କରେ’ ତ୍ୟାଗ କରୁତେଇ ହବେ । ଯାକେ ଭାଲବାସି ତାର’ଇ ଅପମାନ ତ
କରୁତେ ପାରିନେ ଆମି ! ଏଇଟୁକୁ ତ୍ୟାଗ, ଏ ଆମି ଖୁବ ମହିତେ ପାରିବ ।
ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ଜାତି ଆମାଦେର ଏର ଚେଯେଓ ଯେ ଅନେକ ବଡ଼ ତ୍ୟାଗ

ସ୍ଵୀକାର କରୁତେ ହ୍ୟ । ତୋମରା ଯାଇ'ଇ ଭାବ, ଆମାଦେର କାଛେ ଏ କିଞ୍ଚୁମାତ୍ର ଅସ୍ଵାଭାବିକ ନୟ ଆର କଟିନ୍ଦ୍ର ନୟ ।...ଓ: କେନ ତୁମି ଆମାର ପଥେ ଏଳେ ? କେନ ତୋମାର ଶୁଭ ଶୁଚି ପ୍ରେମେର ସୋନାର କାଠିର ପରଶ ଦିଯେ ଆମାର ଅ-ଜ୍ଞାଗନ୍ତ ଭାଲବାଦୀଯ ଜାଗିଯେ ଦିଲେ ?—ନା, ତୋମାକେ ନା ପେଲେଓ ତୁମି ଥାକ୍ବେ ଆମାରଇ । ତବୁ ଆମାଦେର ଦୁ'ଜନକେ ଦୁ'ଦିକେ ଦରେ ଯେତେ ହ'ବେ । ସେ ବୁକେ ପ୍ରେମ ଆଛେ ମେହି ବୁକେଟ୍ କାମନା ଓେ ପେ'ତେ ପେ'ତେ ବ'ମେ ଆଛେ । ଆମାଦେର ନାରୀର ମନକେ ବିଶ୍ୱାସ ନେଇ ଯୁସୋଫ୍, ମେ ସେ ବଡ଼ଇ କୋମଲ, ସମଯେ :ଏକଟୁ ତାପେଇ ଗଲେ ପଡେ । କେ ଜାନେ ଏମନ କ'ରେ ଥାକ୍ଲେ କୋନ୍ ଦିନ ଆମାଦେର ଏଇ ଉଚ୍ଚ ଜାୟଗା ହ'ତେ ଅଧଃପତନ ହ'ବେ ।...ନା, ନା, ପ୍ରିୟତମ, ଆର ଏଇ କଲୁସବାପ୍ରେ ତୋମାର ସ୍ଵଚ୍ଛ ଦର୍ପଣ ବାପଶ୍ମା କ'ରେ ତୁଳି ନା ।...ଆର ହୟତ ଆମାଦେର ଦେଖା ହବେ ନା ଯଦି ହ୍ୟ, ତବେ ଆମାଦେର ମିଳନ ହ'ବେ ଈ—ଈଖାନେ ସେଥାମେ ଆକାଶ ଆର ଦରିଯା ଦୁଇ ଉଦାର ଅସୀମେ କୋଲାକୁଲି କରୁଛେ ।—ବିଦୀବ ପ୍ରିୟତମ ! ବିଦୀବ !!” ବଳେଇ ମେ ଆମାର ହସ୍ତ ଚୁପ୍ମନ କ'ରେ ଉନ୍ମାଦିନୀର ମତ ଛୁଟେ ବେରିଯେ ଗେଲା ।

ବଢ଼ ବଇଛିଲ ଶନ—ଶନ—ଶନ । ଆର ଅଦୂରେର ବେଶୁବନେ ଆତତ ହ୍ୟ ତାରଇ କାଙ୍ଗା ଶୋନା ଯାଚିଲ ଆହ—ଉହ୍ ଆହ ! ଶ୍ରାୟଛିଲି ହଓୟାର ମତ କଟୁ କଟୁ କ'ରେ ବେଦନା-ଆର୍ତ୍ତ ବାଶଗୁଲୋର ଗିଁଟେ ଗିଁଟେ ଶବ୍ଦ ହଚିଲ ।

ଏକ ବୁକ ବ୍ୟାଥ ନିଯେ ଫିରେ ଏଲୁମ ! ଫିରତେ ଫିରତେ ଚୋଥେର ଜଳେ ଆମାର ମନେ ପଡ଼ିଲ—ମେହି ଆମାର ସ୍ଵପ୍ନରାଗୀର ଶେ କଥା ! ମେଓ ତ ଏବ ମତଇ ବଲେ'ଛିଲ, “ଆମାଦେର ମିଳନ ହ'ବେ ଏଇ ଉଦାର ଆକାଶେର କୋଲେ ଏମନି ଏକ ଅକୁଣ ଅକୁଣିମା ରକ୍ତ ନିଶିଭୋରେ ଯଥନ ବିଦୀବ ବାଶୀର ହୁରେ ଶୁରେ ଲଲିତ ବିଭାଦେର କାଙ୍ଗା ତରଳ ହ୍ୟେ କ୍ଷରବେ !”

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

(ସ)

ମେ ଦିନ ଯଥନ ଆମାୟ ଏକେବାରେ ବିଶ୍ୱ-ପୂଲକିତ ଆର ଚକିତ କ'ରେ
ସହସା ଆମାର ଜୟଭୂମି-ଜନନୀ ଆମାର ବୁକେର ରକ୍ତ ଚାଇଲେ, ତଥନ ଆମାର
ଆଗ ସେ କେମନ ଛଟଫଟ କରେ' ଉଠିଲ ତା' କଇତେ ପାରବ ନା !...ଶୁଣ୍ଟମ୍
ଆମାଦେର ସ୍ଵାଧୀନ ପାହାଡ଼ିଆ ଜାତିଟାର ଉପର ଇଂରେଜ ଆର କାବୁଲେର
ଆମିର ହଜନାରଇ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ'ଛେ । ଆର କସେକଜନ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ
ଶ୍ଵସତାନ ଦୁ'ଭାଗେ ବିଭକ୍ତ ହୟେ ଦେଶଟାକେ ଅନ୍ତେ ହାତେ ତୁଲେ ଦିତେ
ଥାଚେ । ତା'ରା ତୁଲେ ଥାଚେ ଯେ, ଆମାଦେର ଏହି ଘରବାଡ଼ୀହୀନ ପାଠାନଦେର
ବଶେ ଆନ୍ତେ କେଉ କଥନ ପାରବେ ନା । ଆମରା ସ୍ଵାଧୀନ— ମୁକ୍ତ । ମେ
ଯେଇ ହୋକଳୀ କେନ, ଆମରା କେନ ତା'ର ଅବିନତା ଥୀକାର କରତେ ଯାବ ?
ଶିକଳ ଦୋନାର ହ'ଲେଓ ତା ଶିକଳ !—ନା, ନା, ଯତକ୍ଷଣ ଏହି ମୁସୋଫ ଥାର
ଏକ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତ ଥାକବେ ଗାଁଯେ ଆର ମାଥାଟା ଧରେ ମଙ୍ଗେ ଲାଗା ଥାକ୍ବେ
ତତକ୍ଷଣ କେଉ, କୋନ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ସହାଟ ଆମାର ଜୟଭୂମିର ଏକକଣା
ବାଲୁକାଓ ସ୍ପର୍ଶ କରତେ ପାରବେ ନା । ଓଃ ଏକି ଦୁନିଆଭରା ଅବିଚାର ଆର
ଅତ୍ୟାଚାର ଖୋଦା ତୋମାର ଏହି ମୁକ୍ତ ସାହାଜ୍ୟ ? ଏହି ସବ ଛୋଟ ମନେର
ଲୋକେଇ ଆବାର ନିଜେରେ 'ଉଚ୍ଚ' 'ମହାନ' 'ବଡ' ବଲେ ନିଜେରେ ଢାକ
ପିଟାଯ ।—ଓଃ ଯଦି ତାଇ ହୟ, ତା'ହଲେ ଆମାଦେର ଅବସ୍ଥା କେମନ ହ'ବେ
ସେମନ ଆକାଶେର .ଅନେକଗୁଲୋ ପାଥୀକେ ଧ'ରେ ଏନେ ଚାରିଦିକେ ଲୋହାର
ଶିକ ଦେଓଯା ଏକଟା ଥାଁଚାର ଭିତର ପୁରେ ଦିଲେ ହୟ । ଓଃ ଆମାର ସମ୍ମତ
ଆୟୁ ଆର ମାଂସପେଶୀଗୁଲୋ ଫୁଲେ ଫୁଲେ ଉଠିଛେ ! ଆରଓ ଶୁଣ୍ଛି ଦୁ'ପକ୍ଷେଇ
ଆମାଦିଗକେ ରୀତିମତ ଭୟ ଦେଖାନ ହଚେ । ହାଃ ହାଃ ହାଃ । ଗାଛେର
ପାଥୀଗୁଲୋକେ ବନ୍ଦୁକ ଦେଖିଯେ ଶିକାରୀ ଯଦି ବଲେ, "ସବ ଏସେ ଆମାକ
୬୨

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ହାତେ ଧରା ଦେଓ, ନୈଲେ ଶୁଣି ଛାଡ଼ିଲୁମ ।” ତାହ’ଲେ କି ପାଖୀରା ଏମେ ତା’ର ହାତେ ଧରା ଦେବେ ? କଥନଇ ନା, ତାରା ମରବେ ତବୁଓ ଧରା ଦେବେ ନା—ଦେବେ ନା । ଏ ଶିକାରୀଦେର ବୁକେ ସେ ଛୁରି ଲୁକାନୋ ଆହେ, ତା, ପାଖୀରା ଆପନିଇ ବୋରେ । ଏ ତା’ଦେର ଶିଖିଯେ ଦିତେ ହୟ ନା । ଇହା ଆର ଯଦିଇ ଯୋଗ ଦିତେ ହୟ, ତବେ ନିଜେର ସ୍ଵାଧୀନତା ଅକ୍ଷମ ରେଖେ ସେଥାନେ ଅଗ୍ରାୟ ଦେଖବେ ଦେଇଥାନେଇ ଆମାଦେର ବଜମୁଣ୍ଡିର ଭୀମ ତରବାରିର ଆଘାତ ପଡ଼ବେ ! ଆମାର ଜମ୍ବୁମି କୋନ ବିଜୟୀର ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶେ କଥନେ କଲକ୍ଷିତ ହୟନି ଆର ହବେଓ ନା । ‘ଶିର ଦିବ, ତବୁ ସ୍ଵାଧୀନତା ଦିବ ନା ।’

ତୋମାର ପବିତ୍ର ନାମେର ଶପଥ କ’ରେ ଏହି ସେ ତରବାରି ଧରିଲୁମ ଖୋଦା, ଏ ଆର ଆମାର ହାତ ହ’ତେ ଖସବେ ନା । ତୁମି ବାହୁତେ ଶକ୍ତି ଦାଓ !— ଏହି ତରବାରିର ତୁଷ୍ଟ ମିଟାବ—ପ୍ରଥମେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଶୟତାନଦେର ଜିଗରେର ଖୁଲେ, ତାରପର ଦେଶ-ଶକ୍ତର କଲୁଷ ରଙ୍ଗେ ।—ଆମିନ !

* * *

ଇହା, ଆମାର ମନେ ହଞ୍ଚେ ହୟତ ଆମାର ଦେଶେର ଭାଇ-ଇ ଆମାୟ ହତ୍ୟା କରିବେ ଜମ୍ବାଦ ହୟେ !...ତା’ହୋକ, ତବୁଓ ସ୍ଵରେ ମରତେ ପାରବ କେନ ନା ଆମାର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ ଦେଶେର ପାଯେଇ ଉଂସଗ୍ରୀକୃତ ହ’ବେ !—ଖୋଦା । ଆମାର ଏ ଦାନ ଯେନ ତୁମି କବୁଳ କରୋ ।”

* * *

ବେଶ ହୟେଛେ ! ଖୁବ ହୟେଛେ !! ଆଜ୍ଞା ହୟେଛେ !!!

ଆମାର ଏହି ଚିରବିଦୀଯେର ସମୟ କେନ କାଳ ମନେ ହ’ଲ, ସେ ଅଭାଗୀକେ ଏକବାର ଦେଖେ ଯାଇ । କେନ ସେ ଇଚ୍ଛାକେ କିଛୁତେଇ ଦମନ କରିତେ ପାରିଲୁମ’ ନା ।...ଗିଯେ ଦେଖିଲୁମ ତାର ତ୍ୟକ୍ତ ବାଡ଼ୀଟା ଧୂଲି ଆର ଜଙ୍ଗମର ହୟେ’ ସଂବିଧିବା ନାରୀର ମତ ହାହାକାର କରୁଛେ !...ଆର—ଆର ଓ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

କି ?...ଘରେ ଆଶିନୀଯ ଓ କା'ର କବର ? ସେଣ କା'ର ଏକବୁକ ବେଦନା ଉପ୍ତୁଡ଼ ହ'ସେ ପଡ଼େ' ରଯେଛେ । କାର ପାହାଡ଼ପାରା ବ୍ୟଥା ଜମାଟ ହସେ ସେଣ ମୁର୍ଚ୍ଛିତ ହ'ସେ ମାଟି ଆକଡେ ରଯେଛେ !...କବରେ ଶିରାନେ କା'ର ବୁକେର ରଙ୍ଗ ଦିଯେ ମର୍ମର ଫଳକେ ଲେଖା, “ଅପବିତ୍ର ଝଠରେ ଜନ୍ମ ନିଲେ ଓ ଓଗୋ ପଥିକ, ଆମାଯ ସ୍ଥଣ୍ଗା କରୋ’ନା ! ଏକବିନ୍ଦୁ ଅଞ୍ଚ ଫେଲୋ’ ଆମାର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରେ,—ଆୟି ଅପବିତ୍ର କିନା ଜାନିନା, କିନ୍ତୁ ପବିତ୍ର ଭାଲୋବାସା ଆମାର ଏହି ବୁକେ ତାର ପରଶ ଦିଯେଛିଲ !...ଆର ଓଗୋ ସ୍ଵାମିନ୍ ! ତୁମି ଯଦି କଥନ ଓ ଏଥାମେ ଆସ,—ଆଃ ତା ଆସବେଇ —ତବେ ଆମାଯ ମନେ କ'ରେ କେଂଦୋନା । ସେଥାନେଇ ଥାକି ପ୍ରିୟତମ, ଆମାଦେର ମିଳନ ହବେଇ । ଏମନ ଆକୁଳ ପ୍ରତୀକ୍ଷାର ଶେଷ ଅବସାନ ଏହି ଦୁନିଆତେଇ ହ'ତେ ପାରେ ନା ! ଖୋଦା ନିଜେ ସେ ପ୍ରେମମୟ !—ଅଭାଗିନୀ—ଗୁଲାଶନ !”

ଆମାର ଏକବୁକ ଅଞ୍ଚ ଘରେ' ମର୍ମର ଫଳକେର ମଲିନ ରଙ୍ଗ ଲେଖା ଗୁଲିକେ ଆରଓ ଅକୁଣୋଜ୍ଜଳ କ'ରେ ଦିଲେ !...

ଖିଲମେର ଓପାର ହ'ତେ କା'ର ଆର୍ତ୍ତ ଆର୍ଦ୍ର ସ୍ଵର ଏପାରେ ଏମେ ଆଛାଡ଼ ଥାଇଛିଲ,

ଆଗର ମେଘ ବାଗିବୀ ହୋତେ, ତୋ ଗୁଲାଶନ କୋ
ଲୁଟା ଦେତୋ ।

ପାକଡ଼ କରୁନ୍ତେ ବୁଲବୁଲ କୋ ଚମନ ସେ ଜୀ
ମେଲା ଦେତେ ॥

ହାୟରେ ଅବୋଧ ଗାୟକ ! ତୁଇ ଯଦି ମାଲୀ ହତିମ୍, ତା' ହ'ଲେ ବୁଲବୁଲେର ହାତ ଧ'ରେ ଫୁଲେର ସଙ୍ଗେ ମିଳନ କରିଯେ ଦିତିମ୍ ?—

ଅସନ୍ତବ ବେ ତା' ଅସନ୍ତବ ! ଖୋଦା ହୃଦ ତୋକେ ସେ ଶକ୍ତି ଦେନନି,
କିନ୍ତୁ ଯା'ଦେର ସେ ଶକ୍ତି ଆଛେ ଭାଇ, ତାରା ତ-କଇ ଏମନ କରା ତ ଦୂରେର

ରିକ୍ତେର ବେଦମ

କଥା, ଏକବାର ତୋର ଏହି କଥା ମୁଖେ ଆନତେ ପାରେ ନା ! ତୋରଟି ଏହି
ଶମତା ଥାକୁଳେ ହୟତ ତୁଇ ଏ ଗାନ ଗାଇତେ ପାରତିସନେ !....

* * * *

ତବୁ ଆମାର ଚିରବିଦୀଯେର ଦିନେ ଐ ଗାନଟା ବଡେବା ମର୍ଦ୍ଦପଣୀ ମଧୁର
ଲେଗେଛିଲ ।

সাঁজের বাতি

সঁজের
২০৮

সাঁজের তারা

সাঁজের তারার সাথে যেদিন আমার নৃতন করে' চেনা-শোনা, মে
এক বড় মজার ঘটনা।

আবব-সাগরের বেলার ওপরে একটি ছোট্ট পাহাড়। তার বুক
রঙ, বেরঙ-এর শাঁথের হাড়ে ভরা। দেখে মনে হয়, এটা বুঝি একটা
শঙ্খ-সমাধি। তাদেরই ওপর একলা পা ছড়িয়ে বসে যে কথা
ভাবছিলাম সে কথা কথনো বাজে উদাস পথিকের কাপা গলায়, কথনো
শুনি প্রিয়-হারা ঘূঘূর উদাস ডাকে; আর ব্যথাহত কবির ভাষায়
কথনো কথনো তার আচমক। একটি কথা-হারা কথা—উড়ে-চলা পাথীর
মিলিয়ে-আশা ডাকের মত শোনায়।

সে-দিন পথ চলার নিবিড় শাস্তি যেন আমার অগুপরমাণুতে আসল-
ছোওয়া বুলিয়ে দিয়ে যাচ্ছিল। ঘূঘূর দেশের রাজকুমারী আমার কথু
চুলের গোড়াগুলি তার রজনীগঞ্জার কুড়ির মতন আঙুল দিয়ে চোখের
ওপর হ'তে তুলে' দিতে দিতে বল্লে, “নষ্টীটি এবার ঘূমা ও!”
ব'লেই সে তার বুকের কাছটিতে কোলের ওপর আমার ক্লান্ত মাধাটি
তুলে নিলে। তার সইদের কঠে বীণার স্তুর উঠচ্ছিল—

“অঞ্চ নদীর সন্দুর পারে

ঘাট দেখা যায় তোমার দ্বারে।”

আমার পরশ-হরষে সংঘ-বিধবার কানের মত একটা আহত-ব্যথা
টোল থাইয়ে গেল। আমি ঘূম-জড়ানো কঠে কঠ-ভরা মিনতি এনে
বল্লাম, “আবার ঈটে গাইতে বল না ভাই!” গানের স্তুরের পিছু
পিছু আমার পিপাসিত চিত্ত হাওয়ার পারে কোন্ দিশেহারা উত্তরে

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

ଛୁଟେ ଚଲିଲୋ । ତାରପର...କେଉ କୋଥାଓ ନେଇ । ଏକା—ଏକା—ଶୁଣୁ
ଏକା ! ଓଗୋ କୋଥାଯ ଆମାର ଅଞ୍ଚ-ନଦୀ ? କୋଥାଯ ତାର ଶୁଦ୍ଧ ପାର ?
କୋଥାଯ ବା ତାର ଘାଟ, ଆର ସେ କାର ଦ୍ୱାରେ ? ଦିକହିଁନ ଦିଗନ୍ତ ସାରା ବିଶ୍ୱର
ଅଞ୍ଚର ଅତଳତା ନିଯେ ଆରେକ ସୀମାହାରାର ପାନେ ମୌନ ଇଞ୍ଜିତ କରତେ
ଲାଗଲୋ,—“ଐ—ଐ ଦିକେ ଗୋ ଐ ଦିକେ !”...ହାୟ ! କୋଥାଯ କୋନ୍
କେ କୀ ଇଞ୍ଜିତ କରେ ?

ଅଲ୍ସ-ଆଖିର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଆମାର ସାରା ଅଙ୍ଗେ ବୁଲିଯେ ମଲିନ
କଠେ କେ ଏସେ ବିଦ୍ୟାଯ-ଡାକ ଦିଲେ,—“ପଥିକ ଉଠ ! ଆମାର ଶାବାର
ସମୟ ହୟେ ଏଲ ।” ଆମି ଘୁମେର ଦେଶେର ବାନ୍ଦଶାଜାଦିର ପେଶୋଯାଜ-ପ୍ରାନ୍ତ
ଦ୍ଵାରା ହାତ ଦିଯେ ମୁଠି କରେ ଧରେ ‘ବଲ୍ଲାମ, “ନା ନା, ଏଥନେ ତ ଆମାର
ଓଠ୍ବାର ସମୟ ହୟ ନି ।...କେ ତୁମି ଭାଇ ? ତୋମାର ସବ କିଛିତେ ଏତ
ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କାହା ଫୁଟେ’ ଉଠିଛେ କେନ ?” ତାର ଗଲାର ଆଓଯାଜ ଏକଦମ ଜଡ଼ିଯେ
ଗେଲ । ଭେଜା କଠେ ସେ ବଲ୍ଲେ, “ଆମାର ନାମ ଆଣ୍ଟି, ଆଜ ଆମି
ତୋମାର ବଜ୍ରୋ ‘ନିବିଡ଼ କରେ’ ପେଯେଛିଲାମ ।...ଏଥନ ଆମି ଯାଇ, ତୁମି
ଉଠ ! ଆୟ ସହ ଘୁମ, ଓକେ ଛେଡେ ଦେ !”

ଜେଗେ ଦେଖି, କେଉ କୋଥାଓ ନେଇ, ଆମି ଏକା ! ତଥନ ସ୍ଥାନେର
ବାଣୀର କାଲୋ ମୟୁରପଞ୍ଜୀ ଡିକ୍ଷିଧାନା ଧୂଲି-ମଲିନ ପାଲ ଉଡ଼ିଯେ ସାଗର
ବୁକେ ନେମେଛେ ।...ଜାନଟା କେମନ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ହୟେ ଗେଲ ।...ଯାରା ଆମାର
ଶୁଣ୍ଠିର ମାଝେ ଏମନ ‘କରେ’ ଜଡ଼ିଯେ ଛିଲ, ତାଦେର ଚେତନାର ମାଝେ
ହାରାଲାମ କେନ ? ଏହି ଜାଗରଣେର ଏକା-ଜୀବନ କୀ ଦୁର୍ବିସହ ସେଦନାର
ଯାଏୟ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ, କୀ ନିଷ୍କରଣ ଶୁକ୍ରତା ତିକ୍ତତାଯ ଭରା । ସେଇଦିନ ବୁଝିଲାମ,
କତ କଠେ କ୍ଲାନ୍ଟ ପଥିକେର ବ୍ୟର୍ଥ ସନ୍ଧ୍ୟା-ପଥେ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଅଲ୍ସ କ୍ରମନ
ଏଲିଯେ ଏଲିଯେ ଯାଏ—

“ବେଳା ଗେଲ ତୋମାର ପଥ ଚେଯେ,
ଶୁଣ୍ଟ ଘାଟେ ଏକା ଆମି ପାର କରେ’
ନାଓ ଖେଳାର ନେଯେ !”

ହାୟରେ ଉଦ୍‌ଦୀନ ପଥିକ ! ତୋର ସବ ବ୍ୟର୍ଷ ଭାଇ, ସବ ବ୍ୟର୍ଷ ! କୋଥାଯ ଖେଳାର ନେଯେ ଭାଇ ? କୋନ୍ ଅଚିନ୍ ମାଝିକେ ଏମନ ବୁକ୍-ଫାଟା ଡାକ ଡାକିଦ୍ ତୁହି ? କୋଥାଯ ଦେ ? କାବ ପଥ ଚେଯେ ତୋର ବେଳା ଗେଲ ? କେ ମେ ତୋର ଜନ୍ମ-ଜନ୍ମ-ଧରେ’-ଚାଗ୍ରା ନା-ପାଗ୍ରା ଧନ ? କୋନ୍ ଘାଟେ ତୁହି ଏକା ବସେ ଏହି ଶୁରେର ଜାଲ ବୁନ୍ଛିସି ? ଏ ଘାଟେ କି କୋନ ଦିନ ମେ ତାର କଲସିଟି-କୋଥେ ଚଲ୍ଲତେ ଗିରେ ଦୁଃଖରେ ଘୋଟା ଫାକ କରେ ତୋର ମୂର୍ଖ ଚୋଥେ ବ୍ୟର୍ଷ ଆଧିକାନା ପୁଲକ-ଚାଗ୍ରା ଥୁଯେ ଗିଯେଛିଲ ? ନା—କି—ମେ ତାର କମଳ-ପାଯେର ଜଳ-ଭେଜା ପଦଚିହ୍ନ ଦିଯେ ତୋର ପଥେର ବୁକେ ଶୁତିର ଆଲ୍-ପନା କେଟେ ଗିଯେଛିଲ ? କଥନୋ କାଉକେ ଜୀବନ ଭବେ’ ପେଲିନେ ବଲେଇ କି ତୋର ଏତ କଷ୍ଟ ଭାଇ ? ହାୟ ଓ-ପାରେର ଯାତ୍ରୀ, ତୋମାର ମେହି “କବେ-କଥନ୍-ଏକଟୁଥାନି-ପାଗ୍ରା” ହଦୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଚରଣ ଛୋଗ୍ରା ଏକଟି ଧୂଲି-କଣା ଓ ଆଜ ତୋମାର ଜଣେ ପଡ଼େ’ ନେଇ । ବୃଥାଇ ମେ ରେଣୁ-ପରିମଳ ପଥେ ପଥେ ଖୋଜା ଭାଇ, ବୃଥା—ବୃଥା !

ଅବୁଦ୍ଧ ମନ ଓ-ମନ କିଛି ଶୁନ୍ତେ ଚାଯ ନା, ବୁଝତେ ଚାଯ ନା । ତାର ମୂର୍ଖ କ୍ଷ୍ୟାପା ମନଶ୍ଵରେର ଏକଟି କଥା “ଆନଲ୍ ହକ୍-ଏର ମତ ଯୁଗ୍ୟଗାନ୍ତେର ଓହି ଏକଇ ଅତ୍ସୁ ଶୋର ଉଠିଛେ, ହାୟ ହାୟ ହାରାନୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆମାର ! ହାୟ ଆମାର ହାରାନୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀ !”

ଯୁମିଯେ ବରଂ ଥାକି ଭାଲୋ । ତଥନ ଯେ ଆମି ସ୍ଵପନେର ମାଝେ ଆମାର ନା-ପାଗ୍ରା ଲକ୍ଷ୍ମୀକେ ହାଜାର ବାର ହାଜାର ବକମେ ପାଇ । ତାକେ ଏହି ମେ ଜାଗରଣେର ମଧ୍ୟ ପାବାର ଏକଟା ବିପୁଳ ଆକାଙ୍କ୍ଷା,—ବୁକେ ବୁକେ ମୂର୍ଖ ମୂର୍ଖ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଚେପେ ନିତେ, ସେଇ ତାର ଉଷ୍ଣ-ପାଓୟାକେ ଆମି ସୁମେର ଦେଶେ ସ୍ଵପନେର ବାଗିଚାୟ ବଡ଼ ନିବିଡ଼ କରେଇ ପାଇ । ମାହୁଷେର ମନ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରହେଲିକା । ମନ ନିକିର ମତନ ସଥନ ଯେଦିକେ ଭାର ବେଶୀ ପାଯ, ସେଇ ଦିକେଇ ହୁମେ ପଡ଼େ । ତାଇ କଥନୋ ମନେ କରି ପାଓୟାଟାଇ ବଡ଼, ପାଓୟାତେଇ ସାର୍ଥକତା । ଆବାର ପରକ୍ଷଗେଇ ମନେ ହୟ, ନା—ନା-ପାଓୟାଟାଇ ପାଓୟା, ଓହ ନା-ପାଓୟାତେଇ ସକଳ ପାଓୟା ଶ୍ଵଷ ରଯେଛେ । ଏ ସମସ୍ତାର ଆର ମୀମାଂସା-ହ'ଲ ନା । ଅଥଚ ତୁଇ ପଥେରଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ ! ତୁଇ ଶ୍ରୋତେରଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାଗର-ପ୍ରିୟାର ସୀମା-ହାରା ବୁକେ ନିଜେର ସମ୍ମତ ବେଗ ସମ୍ମତ ଗତି ସମ୍ମତ ଶ୍ରୋତ ଏକେବାରେ ଶେଷ କରେ ଚେଲେ' ଦେଓୟା, ତାରପର ନିଜେର ଅନ୍ତିତ ଭୁଲେ ଯାଓୟା—ଶୁଦ୍ଧ ଏକ ଆର ଏକ ! କିନ୍ତୁ ଏହି “ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗ ଲାଗି କାଦେ ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗ ମୋର” କଥାଟାରୀ ଏମନ ଏକଟା ନେଶା ଆର ମାଦକତା ରଯେଛେ, ଯେଟା ଅନବରତ ଆମାର ମନେର କାମନା-କିଶୋରୀକେ ଶିଉରିଯେ ତୁଳିଚେ ଏବଂ ବଲିଛେ, “ବଞ୍ଚନେଇ ମୃତ୍ତି,”— ଏହି ସେ ମାନବ-ମନେର ଚିରସ୍ତନୀ ବାଣୀ, ମେଟା କି ମିଥ୍ୟା ? ନା, ଏ ସମସ୍ତାର ସମାଧାନ ନେଇ ।

ଆବାର ଘନଟା ଶୁଣିଯେ ଯାଚେ !

ଆମାର ମନେର ଭୋଗ ଆର ବୈରାଗ୍ୟେର ଏକଟା ନିଷ୍ପତ୍ତିଓ ହ'ଲ ନା । ଆର ତାଇ କାଉକେ ଜୀବନ ଭ'ରେ ପାଓୟା ଓ ହ'ଲ ନା ।

ତବେ ?.....

କାଉକେ ନା ପେଯେଓ ଆମାର ମନେ ଏ କୋନ୍ ଆଦିମ-ବିରହୀ ଭୁବନଭରା ବିଚ୍ଛେଦ-ବ୍ୟଥାୟ ବୁକ ପୁରେ' ମୁଲୁକେ ମୁଲୁକେ ଛୁଟେ ବେଡ଼ାଚେ ? କ୍ଷ୍ୟାପାର ପରଶ-ମଣି ଖୋଜାର ମତନ ଆମିଓ କୋନ୍ ପରଶ-ମଣିର ଛୋଇୟା ପେତେ ଦିକେ ଦିକେ ଦେଶେ ଦେଶେ ଯୁରେ ମରାଛି ? କୋନ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଆୟତଳ-ପ୍ରାଣେ ବୀଧା ରଯେଛେ ମେ ମାଣିକ ? କୋନ୍ ତରଣୀର ଗଲାୟ ରକ୍ଷା-କବଚ ହୟେ ଝୁଲିଚେ ମେ ପାଥର ?

ভাবতে ভাবতে চোখে জল গড়িয়ে এল। সেই জলবিন্দুতে সহসা
কার দৃষ্টি হাসির চপল কিরণ ছল-ছলিয়ে উঠলো। আমি চমকে সামনে
চাইতেই দেখলাম, আকাশের মুক্ত আঙিনায় ললাটের আধফালি
ঘোমটায় ঢেকে প্রদীপ-হাতে সঁজের তারা দাঁড়িয়ে তার চোখের
কিনারায়, মুখের রেখায়, অধরপুটের কোণে কোণে ত্বষ্টুমীর হাসি
লুকোচুরি খেলচে। বারে বারে উচ্লে-উঠ। নিলাজ হাসি টোটের কাপম
দিয়ে লুকোবার ব্যর্থ চেষ্টায় তার হাতের মঙ্গল-প্রদীপ কেপে কেপে
লোলুপ শিখা বাড়িয়ে শুন্দরীর রাঙা গালে উষ্ণ চুম্বন এঁকে দেওয়ার
ক্ষেত্রে আকুলি বিকুলি করছে। পাগলা হাওয়া বাবেবাবে তার বুকের
বসন উড়িয়ে দিয়ে বেচাবীকে আরো অস্মত, আরো বিব্রত ক'রে
তুল্ছে।

অনেকক্ষণ ধ'রে সেও আমার পানে চেয়ে রইল, আমি ও তার পানে
চেয়ে রইলাম। আমার কঠ তথন কথা হারিয়ে ফেলেছে।

সে ক্রমেই অস্তপারে-পথে পিছু হেঁটে যেতে লাগলো। তার
চোখের চাওয়া ক্রমেই মলিন সজল হয়ে উঠতে লাগলো। বড় বড়
নিংথাস ফেলানোর দরুণ তার বুকের কাঁচলি বায়ুর মুখে কঢ়িপাতাদ
মত থরথর করে' কাপতে লাগলো। যতই সে আকাশ-পথ বেয়ে
অস্ত-পল্লীর পথে চলতে লাগলো, ততই তার মুখ চোখ মুর্ছাতুরের
মতন হল্দে' ফ্যাকাসে' হয়ে যেতে লাগলো। তারপর পথের শেষ-বাঁকে
দাঁড়িয়ে সে তার শেষ অচপল অনিমেষ চাওয়া চেয়ে আমায় একটি
ছোট্ট সেলাম করে' অদৃশ্য হয়ে গেল।

হিয়ায় হিয়ায় আমার শুধু একটি কাতর মিনতি মুঠের মত না-কওয়া
ভাষায় ধ্বনিত হচ্ছিল—হায় সঞ্চ্যা-লক্ষ্মী আমার হায় !”

‘রিক্তের বেদন

হঠাৎ আমার মনে হ'ল, আমি কত বছর ধরে’ যে এই রকম করে’
রোজ সন্ধ্যা-লক্ষ্মীর পানে চেয়ে চেয়ে আসছি তা কিছুতেই শ্বরণ হয় না !
শুধু এইটুকু মাত্র মনে পড়ে যে, সে-কোন-যুগে যেন আমি আজিকার
মতনই এমনি করে প্রভাতের শুকতাবাটির পানে শুধু উদয়-পথে
তাকিয়ে থাক্তাম। আমার সমস্ত সকাল যেন কোন্ প্রিয়তমার
আসার আশায় নিবিড় স্মৃথি ভরে’ উঠ্তো। রোজ প্রভাতে উদয়-পথে
মুঠি-মৃঠি করে’ ফাগ-মাখা ধূলি-বেগু ছড়াতে ছড়াতে সে আসতো।
তারপর আমার পানে চেয়েই সলজ্জ তৃপ্তির হাসি হেসে যেন বারে-বারে
আড়-নয়নের বাঁকা চাউনি হেনে বল্তো, “ওগো পথ-চাওয়া বন্ধু আমার,
আমি এসেছি !” আমি তার চোখের ভাষা বুঝতে পারতাম, তার
চাওয়ার কওয়া শুন্তে পেতাম।... তারপর অরূপদেব তার বন্ত-চঙ্ক দিয়ে
আমাদের পানে চাইলেই সে ভৌতা বালিকার মত ছুটে আকৃশ-আঙ্গিনা
বেয়ে উর্জে—উর্জে আরো উর্জে উর্জে হয়ে যেত। ছুট্টে ছুট্টেও কত
হাসি তার ! সার্যদিন আমি শুন্তে পেতাম তার ঐ পালিয়ে-যাওয়া
পথের বুকে তার কটি-কিঞ্চিতীর বিশিষ্টি, হাতের পাহার চুড়ির
রিপিখিলি আর পায়ের গুজ্জী পাইজোরের রুমুমু। এমন করে’ দিনে
যায়। একদিন আমি বল্লাম, “তুমি কি আমার পথে নেমে আসবে
না প্রিয় ?” সে আমার পানে একটু তাকিয়েই সিঁহরে’ আমের মত রেঙে
উঠে’ আধ-ফোটা কথায় কেপে বল্লে, “না প্রিয়, আমায় পেতে হ'লে
তোমাকে এই তারারই একটি হ'তে হবে। আমি নেমে যেতে পারি নে,
তোমাকে আমার পথেই উঠে আসতে হবে।” বল্বার সময় অনামিকা
অঙ্গুলি দিয়ে তার বেনারসি চেলীর আঁচলপ্রাণ্ত যেমন সে আনমনে
জড়িয়ে যাচ্ছিল, তার চোখের চাওয়া মুখের কথা সেদিন যেন তেমনি

କରେଇ ଅସହ ସ୍ଥା-ପୁଲକେ ଡିଲ୍‌ଡିଲ୍‌ ଯାଛିଲ । ବୁଝାଲାମ, ମେ ବିଶେର ଚିରସ୍ତନ ଧାରାଟି ବଜାୟ ରେଖେଇ ଆମାର ସଙ୍ଗେ ମିଳିତେ ଚାଯ । ଆମାର ସୃଷ୍ଟିଛାଡ଼ା-ପଥେ ବେରିଯେ ପଡ଼ିତେ ତାର କୋମଳ ବୁକେ ସାହସ ପାଞ୍ଚେ ନା । ଯତଇ ଭାଲୋବାସ୍ତ୍ରକ ନା, ଆମାର ପଥ-ହାରା ପଥେ ଚଳିତେ-ଆମାର ବିପୁଳ ଭାର ବସେ ଦେଇ ଅଜାନା ଭସେର ପଥେ ଚଳିତେ—ମେ ଯେଣ କିଛୁତେଇ ପାରବେ ନା ।

କିନ୍ତୁ ତାଇ କି ?

ହୁଏ ତା' ଭୁଲ । କେନନା ଏକଦିନ ଯେଣ ମେ ବଲେଛିଲ, “ପ୍ରିୟତମ, ଏ ଯେ ତୋମାର ଭୁଲେର ପଥ, ଏ ପଥ ତ ମନ୍ଦଲେର ନୟ । ଆଘାତ ଦିଯେ ତୋମାୟ ଏ ପଥ ହତେ ଫିରାତେଇ ହବେ । ତୋମାୟ କଲ୍ୟାଣେର ପଥେ ନା ଆନ୍ତେ ପାରିଲେ ତ ଆମି ତୋମାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହତେ ପାରିନେ !” ମେ କଥା ଯେଣ ଆଜକେର ନୟ, କୋନ୍ ଅଜାନା ନିଶ୍ଚିତେ ଆମି ଘୁମେର କାନେ ଶୁଣେଛିଲାମ । ତଥନ ତା କିନ୍ତୁ ବୁଝିତେ ପାରିନି ।

ଆମି ଯେମନ କିଛୁତେଇ ତାର ଚିରସ୍ତନ ଧାରାଟିର ଏକଣ୍ଡେମି ସହିତେ ପାରିଲାମ ନା, ମେଓ ତେମନି ନୀଚେ ନେଯେ ଆମାର ପଥେ ଏଲ ନା ।

ବିଦ୍ୟାୟ ନେବାର ଦିନଓ ମେ ତେମନି କରେ ହେସେ ଗେଛେ । ତେମନି କରେଇ ତାର ଦୁଷ୍ଟ ଚଟୁଲ ଚାଉନି ଦିଯେ ମେ ଆମାୟ ବାରେ ବାରେ ମିଷ୍ଟ ବିଜ୍ଞପ କରେଛେ । ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା ନତୁନ କଥା ଶୁଣିଯେ ଗେଛିଲ, ଆର ଏ ପଥେ ଆମାଦେର ଦେଖା ହବେ ନା ପ୍ରିସ୍, ଏବାର ନତୁନ କରେ ନତୁନ ପଥେ ନତୁନ ପରିଚୟ ନିଯେ ଆମରା ଆମାଦେର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ଚିନ୍ବୋ ।”

ତାର ବିଦ୍ୟାୟ-ବେଲାର ସେ ଦୀଘଳ ଶାସଟି ଶୁଣେ ଶୁଣି ନି, ଆଜ ଆମି ସାରା ବାତାସେ ଯେଇ ସ୍ଵର୍ଗିତ କୌପୁନିଟିକୁ ଅହୁତବ କରୁଛି । ଏଥନ ମେ ବାତାସ ନିତେଓ କଷ୍ଟ ହୁଏ ।...କବେ ଆମାର ଏ ନିର୍ବାସ-ପ୍ରିସ୍-ବାସେ-ଟେନେ ନେଇଥା ବାଯୁର ଆଯୁ ଚିରଦିନେର ମତ ଫୁରିଯେ ଯାବେ ପ୍ରିସ୍ ?...ତାର ବିଦ୍ୟାୟ-

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

ଚାନ୍ଦୀର ଯେ ଭେଜା ଦୃଷ୍ଟିଟୁକୁ ଆମି ଦେଖେଓ ଦେଖିନି, ଆଜ ସାରା ଆକାଶେର କୋଟି କୋଟି ତାରାର ଚୋଥେର ପାତାଯ ମେହି ଅଞ୍ଚଳଗାଇ ଦେଖିତେ ପାଛି ! ଏଥିନ ତାରା ହାସଲେଓ ମନେ ହୟ, ଶୁଦ୍ଧ କାନ୍ଦା ଆର କାନ୍ଦା ।

ତାରପର ରୋଜ ଆସି ରୋଜ ଥାଇ, କିନ୍ତୁ ଉଦୟ-ପଥେ ଆର ତାର ରାତ୍ରା ଚରଣେର ଆଲତାର ଆଲପନା ଫୁଟିଲୋ ନା ! ଏଥିନ ଅରୁଣ ବବି ଆମେ ହାସିତେ ହାସିତେ । ତାର ମେ ହାସି ଆମାର ଅମହ । ପାଖୀର କଠିର ବିଭାସ ଶୁରୁ ଆମାର କାଣେ ଯେନ ପୂର୍ବବୀର ମତ କରୁଣ ହୟେ ବାଜେ ।...

ଆମି ବଲାମ, ହାୟ ପ୍ରିୟତମ, ତୋମାୟ ଆମି ହାରିଯେଛି !” ଦେଖିଲାମ ଆକାଶ ବାତାସ ଆମାର ମେ କାନ୍ଦାଯ ଯୋଗ ଦିଯେ ବଲ୍ଛେ, “ତୋମାୟ ହାରିଯେଛି !” ତଥନ ସନ୍ଧ୍ୟା—ଏ ମିଳୁ-ବେଳାୟ ।

ହଠାଏ ଓ’ କାର ଚେନା-କଠ ଶୁଣି ? ଓ’ କାର ଚେନା-ଚାନ୍ଦୀ ଦେଖି ? ଓ’ କେ ବେ, କେ ?”

ବଲାମ, “ଆଜ ଏ ବ୍ୟାର ବେଶେ କୋଥାଯ ତୁମି ପ୍ରିୟ ?” ମେ ବଲ୍ଲେ “ଅନ୍ତ-ପଥେ !

ମେ ଆରଓ ବଲେ’ ଗେଛେ ଯେ, ମେ ରୋଜଇ ତାର ଗ୍ଲାନ୍ଚୁର୍ଟି ନିଯେ ଏହି ଅନ୍ତ-ଗ୍ରୀବେର ଆକାଶ-ଆଭିନାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା-ପ୍ରଦୀପ ଦେଖାତେ ଆସିବେ । ଆମି ଯେନ ଆର ତାର ଦୃଷ୍ଟିର ସୀମାନାୟ ନା ଆସି ।

ବୁଝିଲାମ ମେ ସତଦିନ ଅନ୍ତ-ପାରେର ଦେଶେ ବ୍ୟା ହୟେ ଥାକିବେ, ତତଦିନ ତାର ଦିକେ ତାକାବାରଙ୍ଗ ଆମାର ଅଧିକାର ନେଇ । ଆଜଓ ମେ ତାର ଅଗତେର ମେହି ଚିରସ୍ତନ ମହଜ ଧାରାଟୁକୁକେ ବଜାୟ ରେଖେ ଚଲ୍ଲେ ! ମେ ତୋ ବିଦ୍ରୋହୀ ହ'ତେ ପାରେ ନା । ମେ ଯେ ନାରୀ—କଲ୍ୟାଣୀ । ମେ-ଇ ନା ବିଶକେ ମହଜ କ'ରେ ରେଖେଚେ, ତାର ଅନ୍ତ ଧାରାଟିକେ ଅନ୍ତର ସାମଙ୍ଗସ ଦିଯେ ଘରେ ରେଖେଚେ ।

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଶୁଧୋଲାମ, “ଆବାର କବେ ଦେଖା ହବେ ତବେ ? ଆବାର କଥନ ପାବେ, ତୋମାୟ ?” ସେ ବଲ୍ଲେ, “ପ୍ରଭାତ ବେଳାର ଓହ ଉଦୟ-ପଥେଇ ।”

ଆଜ ଦେ ସ୍ଵର୍ଗ, ତାଇ ତାର ସାଂଜେର-ପଥେ ଆର ତାକାଇ ନି । ଜାନି ନେ, କବେ କୋନ୍ ଉଦୟ-ପଥେ କୋନ୍ ନିଶିଭୋରେ କେମନ କରେ’ ଆମାଦେର ଆବାର ଦେଖା-ଶୁଣା ହବେ । ତବୁ ଆମାର ଆଜୋ ଆଶା ଆଛେ, ଦେଖା ହବେଇ, ତାକେ ପାବଇ !

* * * * *

ସିନ୍ଧୁ ପେରିଯେ ଘରେର ଆଡିନାୟ ଯଥନ ଏକା ଏମେ କ୍ଳାନ୍ତ ଚରଣେ ଦାଡ଼ାଲାମ, ତଥନ ଭାବିଜି ଜିଜାସା କରଲେନ, “ଇବେ ତାଇ, ତୁମି ନାକି ବେ କରେଇ ?” ଆମି ମଲିନ ହାସି ହେସେ ବଲ୍ଲାମ ‘ଇବେ !’ ତିନି ହେସେ ଶୁଧୋଲେନ, “ତା ବେଶ କରେଇ । ସ୍ଵର୍ଗ କୋଥାୟ ? ନାମ କି ତାର ?”

ଅନେକଷଙ୍ଗ ନିଃଶବ୍ଦେ ବଦେ’ ବଇଲାମ । ଶ୍ରୀ-ବାଗେର ସ୍ଵରେ ସୁର-ମୃଚ୍ଛିତା ମଲିନା ସନ୍ଧ୍ୟାର ଘୋମ୍ଟାର କାଳୋ ଆବହ୍ୟା ଯେନ ମିଯାହ କାଫନେର ମତ ପଞ୍ଚମମୂର୍ତ୍ତ୍ୟୀ ଧରଣୀର ମୁଖ ଢେକେ ଫେଲିତେ ଲାଗିଲୋ । ଆମି ଅନୁନ୍ଦିକେ ମୁଖ ଫିରିଯେ ନିଲାମ ।

ତାରପର ଅତିକଟ୍ଟେ ଐ ପଞ୍ଚମ-ପାରେର ପାନେ ଆଙ୍ଗୁଲ ବାଡ଼ିଯେ ବଲ୍ଲାମ, “ଅନ୍ତପାରେର ସନ୍ଧ୍ୟା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ !”

ଭାବିଜାନେର ଡାଗର ଆୟିପଲବ ପିନ୍ତ ହେ�ୟେ ଉଠିଲୋ ; ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟଥାୟ ନତ ହେ�ୟେ ଏଲୋ । କାଳୋ ସନ୍ଧ୍ୟା ନିବିଡ଼ ହେ�ୟେ ନେମେ ଏଲୋ ।

ରା କୁ ସୀ

ରାକ୍ଷସୀ

(ବୀରଭୂମେର ବାଗଦୀଦେର ଭାଷାୟ)

(କ)

“ଆଜ ଏହି ପୁରୋ ଛଟୋ ବଚର ଧ’ରେ ଭାବଛି, ଶୁଧୁ ଭାବଛି,—
ଆର ସବ ଚେଯେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହଛି, ଲୋକେ ଆମାକେ ଦେଖିଲେଇ ଏମନ
କରେ ଛୁଟେ ପାଲାୟ କେନ ! ପୁରୁଷେରା, ଯାରା ସବ ପଦ୍ଧତିର ଆଡ଼ାଲେ ଗିରେ
ମେଘମହିଳେ ଥୁବ ଜାନ୍ଦିରେଲି ରକମେର ଶୋରଗୋଳ ଆର ହାଲା କରେନ,
ଆର ସାଦେର ମେହି ବିଦ୍ୟୁଟେ ଚେତ୍ତାନିର ଚୋଟେ ଛେଲେମେଘେରା ଭୟେ ‘ନଫ୍ରିଦି
ନକ୍ଷି’ କରେ, ମେହି ମନ୍ଦରାଇ ଆବାର ଆମାୟ ଦେଖିଲେ ହଙ୍କୋ ହାତେ
ଦାଓୟା ହ’ତେ ଆତେ ଆତେ ସରେ’ ପଡ଼େନ, ତଥନ ନାକି ତାଦେର ଅନ୍ଦର
ମହିଳେ ଯାବାର ଭୟାନକ ‘ହାଜତ’ ହୟ ! ମେଘେରା ଆମାକେ ଦେଖିଲେଇ କୋକ
ହାତେ ଦୁଃ୍ଖ କରେ’ କଳ୍ପି ଫେଲେ ମେ କି ଲଞ୍ଚା ଛୁଟ ଦେଇ ! ଛେଲେମେଘେରା ତ
ନାକମୁଖ ପିଟିକେ ଭୟେ ଏକେବାର ଆୟକେ ଉଠେ । ହାଜାର ଗଜ ଦୂରେ
ଥିକେ ବଲେ, “ଓରେ ବାପ୍ରେ, ଐ ଏଲ ପାଗଳୀ ରାକ୍ଷସୀ ମାଗୀ, ପାଲା—ପାଲା !
ଥେଲେ, ଥେଲେ !”—କେନେ ! ଆୟି କୋନ୍ ଉନୋନମୁଖେ ସୁଟ୍ଟିକୋର ପାକା
ଧାନେ ମହି ଦିଯେଛି ? କୋନ୍ ଖାଲ୍ଭରା ଡ୍ୟାକ୍ରାର ମୁଖେ ଆଶ୍ରମ ଦିଯେଛି ?
କୋନ୍ ଚୋଖ୍ ଖାଗୀ ଆବାଗୀର ବେଟିର ବୁକେ ବସେ ତଥ୍ପଥୋଲା ଭେଡେଛି ? କା’ର
ଗତର ଆମକାଠ ନା କୁଳ-କାଠେର ଆଖାୟ ଚଢ଼ିଯେଛି ? କୋନ୍ ଛେଲେମେଘେର
କାଚା ମାଥାଟା ଚିବିଯେ ଥେଯେଛି ? ବଲ୍ତ ବୁନ, ତାଦେର କି ‘ସରୋକାର’
ଆଛେ ଆମାୟ ଯା’ ତା’ ବଲ୍ବାର ? କେ ତା’ରା ଆମାର ?—ମେରେଛି ?—
ବେଶ କରେଛି, ନିଜେର ‘ଶୋଯାମୀକେ’ ମେରେଛି !...ଶୁଧୁ ମେରେଛି ? ଦା’

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଦିଲେ କେଟେଛି ! ତା'ତେ ଓଦେର ଏତ ବୁକ ଚଡ଼ଚଡ଼ କରବେ କେନେ ? ଓଦେର କାଙ୍କର ବୁକ ଥେକେ ତ ସୋଯାମୀକେ କେଡ଼େ ଲି' ନାହି, ଆର ହତ୍ୟାକ କରି ନାହି, ତା'ତେ ଓଦେର କଥା ବଲବାର ଆର ସାଂଘ୍ୟଡି କରବାର କି ଆଛେ ? ଓରା କି ଆମାର ସାତପୁରୁଷେର କୁଟୁମ୍ବ ନା ଗିଯାଇତ ? ସଦି ଏହି ବ୍ୟକ୍ତମହି କରିବେ ଥାକେ, ତବେ ଆମି ସତିଯକାରେର ରାକ୍ଷ୍ସୀଇ ହୟେ ଦୀଡାବ ବଲେ' ରାଖି ତଥିମ ।' ଏକ ଏକ ଦାନେର କୋପେ ଓଦେର ସୋଯାମୀର ମାଥାଗୁଲୋ ଧଡ଼ ଥେକେ ଆଲାଦା କରେ ଦିବ, ମେଯେଗୁଲୋର ବୁକ ଫେଁଡେ କୁଞ୍ଜେଗୁଲୋ ଧରେ' ପିଶେ ପିଶେ ଦିବ, ତବେ ନା ସେ ଆମାର ନାମ ସତି-ସତିଇ ରାକ୍ଷ୍ସୀ ହୟେ ଦୀଡାବେ !

“ଆମାଯ ପାଗଳ କରଲେ କେ ? ଏହି ମାତ୍ରମୁଣ୍ଡଲୋଇ ତ—ଆମି ତ ଫେର ତେମନି କରେଇ—ଯେମ କିଛୁଇ ହୟ ନାହି—ଘର ପେତେଛିଲୁମ । ରାତିର ଦିନ ଆମାର କାନେର ଗୋଡ଼ାୟ ଆନାଚେ କାଣାଚେ, ପଥେ, ଘାଟେ, କାଜକର୍ମେ, ଅଜଲିସେ ଜୌଲୁସେ ଆମାର ନାମେ ରାକ୍ଷ୍ସୀ ରାକ୍ଷ୍ସୀ ବଲେ' କୁଂସା ଘେନ୍ନା, ମୁଁ ସ୍ଵାକାନ୍ତି, ଚୋଥ ରାଙ୍ଗାନ୍ତି,—ଏହି ସବ ମିଳେଇ ତ ଆମାର ମାଥାର ମଗଜ ବିଗଡ଼େ ଦିଲ ? ସେ ବ୍ୟାଥାଟାକେ ଆମି ଆମାର ମନେର ମାରୋଇ ଚେପେ ରେଖେଛିଲୁମ, ସେଟାକେ ଆବାର ଜାଗିଯେ ତୁଲେ ଚୋଥେର ସାମନେ ସୋଜା କରେ ଧରିଲେ ତ ଏରାଇ ! ଆଜ୍ଞା ତୁଇ-ଇ ବଲ୍ତ ବୁନ, ଏ ପାଗଳ ହେଉଥାର ଦୋଷଟା କାର ? ଏକଟା ଭାଲ ମାତ୍ରକେ ଥୋଚା ମେରେ ମେରେ କ୍ଷେପିଯେ ତୁଲ୍ଲେ ମେ ଦୋଷଟା କି ମେହି ଭାଲମାତୁମେର, ନା ସେ ଭାଲ-ମାତୁମେରା ତାକେ କ୍ଷେପିଯେ ତୋଲେ, ତାଦେର ?”—

“ଆମାର ସୋଯାମୀ ଛିଲ ପିଦେସାଦା ମାତ୍ର, ମେ ତ ସୋଜା ଛାଡ଼ା ସ୍ଵାକ୍ଷର କିଛୁ ଜାନ୍ତ ନା । ମେ ଚାଷ କରିବୁ, କିର୍ଷାଣି କରିବୁ, ଆମି ସାରାଟି ଦିନ ଶାଢ଼ ଧରେ', ଚାଲ ଫେଁଡେ', ଧାନ ଭେନେ' ଆନ୍ତମ । ତା ନା ହ'ଲେ ଚଲିବେ

କି କ'ରେ ଦିଦି ? ତଥନ ଆମାଦେର ତିନଟି ପୁଣି,—ବଡ଼ ଛେଲେ ସୋଷିଥ
ହେଁ ଉଠେଛେ, ବେ'ଥା ନା ଦିଲେ ଉପର-ନଜର ହବେ, ମେଯେଟା ଓ ଚାଂ-ଡେଙ୍ଗେ
ବେଡ଼େ ଉଠେଛିଲ ଆର ଆମାର କୋଲପୁଁଛା' ଛୋଟ ମେଯେଟିରିଓ ତଥନ
ଇକୋ ଇକୋ କରେ ଦୁ-ଏକଟ କଥା ଫୁଟ୍ଟିଲିଲି । ଛା-ପୋୟା ମାହସ ହଲେଓ
ଦିଦି ଆମାଦେର ସଂମାରେ ତ ଅଭାବ ଛିଲ ନା କୋନ କିଛୁବ, ତୋମାଦେର
ପାଚଜନେର ଆଶୀର୍ବାଦେ । ଏହି ବିନିଇ ତଥନ ନାହିଁ ନାହିଁ କରେ' ଦିନେର
ଶେଷେ ତିନଟି ସେଇ ଚା'ଲ ତରକାରୀର ଜଣେ ମାହ ରେ, ଶାମୁକ ରେ, ଶୁଗ୍ଲି ରେ,
ପିଖିମିର ଜିନିଷ ଜୋଗାଡ଼ କରେ ଆନ୍ତ । ତା ଛାଡ଼ା ବଡ଼ ଛେଲେଟା ଓ
ତୋମାଦେର ଶୀଚରଣେର ଆଶୀର୍ବାଦେ କରେ' କର୍ମେ' ଦୁ' ପଯସା ଘରେ ଆନ୍ତିଲି ।
ମେଯେଟା ଓ ପାଡ଼ାର ବୌ-ବିଦେର ସଙ୍ଗେ ଯା ଦୁ'ଚାରଟେ ଶାଗ ମାହ ଆନ୍ତେ ।
ତାତେଓ ନେହାଁ କମ ପଯସା ହ'ତ ନା, ଲୁଣ ତେଲେର ଖରଚଟା ଓର ବେଶ ଦିବି
ଚଲେ ଯେତ । ଏ ସବେର ଉପର ସୋଯାମୀ ବଜରେର ଶେଷେ ଚାଷବାସ ଆର
କିର୍ମାଣି କରେ ଯା ଧାନଚାଲ ଆନ୍ତ, ତାତେ ସାରା ବଚର ଖୁବ 'ମଚଳ ବଚଳ'
କ'ରେ ଖେଳେଓ ଫୁରାତ ନା । ସଂମାରେ ତଥନ କି ଛିରିଇ ଛିଲ ! ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଯେନ ମୁଖ ତୁଲେ ଚେଯେଛିଲେନ । ଏତ ସବ କାର ଜଣେ—ଏ ଛେଲେ-
ମେଯେଶୁଲିର ଜଣେଇ ତ ? ସାରା ଦିନ ରେତେ' ଏକଟ ସେଇର ବେଶୀ
ଚାଲ ରୀଧତୁମ ନା । ବଲି, ଆହା, ଶେଷେ ଆମାର ଛେଲେରା କଷ୍ଟ ପାବେ !
ସୋଯାମୀ ଆର ଛେଲେଶୁଲୋକେ ଦିତୁମ ଭାତ, ଆର ନିଜେ ଖେତୁମ ମାଡ଼—
ଶୁଦ୍ଧ ଭାତେର ଫେଣ ! ମେଘେ ମାନ୍ଦେର ଆବାର ମୁଖ କି, ଛେଲେମେଘେ ସନି
ଠାଣ୍ଗା ରହିଲ ତାତେଇ ଆମାଦେର ଜାନ ଠାଣ୍ଗା ! ନାଇବା ହଲୁମ ଜମିଦାର ।
ଆମରା ତ କାଳର କାହେ ଭିକ୍ଷେ କରୁତୁମ ନା, ଚୁଧି ଦାରିଓ କରୁତୁମ ନା ।
ନିଜେର ମେହନତେର ପଯସା ନେଡେ ଚେଡେ ଖେତୁମ । ନିଜେ ଖେତୁମ, ଆର
ପାଲେରେ ପାର୍କନେରେ ଯେମନ ଅବହୁ ଦୁଦଶ୍ଟା ଅତିଥ ଫକିରକେଓ ଖାଓୟାତୁମ ।

ରିଜ୍ଞେର ବେଦନ

ଆହା, ଓତେଇ ତ ଆମାର ବୁକ ଭରେ' ଛିଲ ଦିଦି ! ଲୋକେ ବଲ୍ତ ଆମି
ନାକି ବଡ୍ଡୋ 'କିର୍ପିଣ', କାରଣ ଆମି ଏକଟି ପଯସା ବାଜେ ଖରଚ କରତୁମ ନା
ତା ବଲ୍ଲେ ଆର କି କରି, ତାତେ ଆମାର ସୟେ ଯେତ ନା । ତାରା ତ ଜାନ୍ତ
ନା, ଆମାର ମାଥାର କି ବୋଝା ଚାପାନୋ ରଯେଛେ । ଦୁ ଛଟୋ ମେଘେ ଆର
ଏକଟି ଛେଲେର ବିଯେ ଦିତେ ହବେ, ବାଡୀତେ ବଡ ଆସିବେ, ଜାମାଇ ଆସିବେ,
ଆମାର ଏହି ମାଟିର ସରଇ ଆନନ୍ଦେ ଇନ୍ଦିରପୁରି ହସେ ଉଠିବେ, ଛଟୋ ସାଦ
ଆରମାନ ଆଛେ—ତାତେ କତ ଖରଚ ବଲ୍ ଦିକିନି ବୁନ ? ଦାସେ ଠେକଲେ
କେଉ ଏକଟା ପଯସା କର୍ଜ ଦିଯେ ଚାଲାବେ ? ବାପରେ ବାପ ଏହି ବିନ୍ଦିର
ଅଜାନା ନେଇ ଗୋ, ଗଲାଯ ସାପ ବେବେ ପଡ଼ିଲେଓ କୋନ ବେଟି ଏକଟି କ୍ଷୁଦକଗୀ
ଦିଯେ ଶୁଦ୍ଧୋଯ ନା । ତାର ଆବାର ଗୁମୋର ! ଆମାର କାହେ ଓ-ସବ ଶୁଦ୍ଧ
କଥାଯ ଚିଠ୍ଡେ ଭିଜେ ନା ବାପୁ । ତବେ ବୁଝିତୁମ, ଅନେକ କରୁଛ ରାଡୀର ବୁକ
ଚଚକ୍ର କରିବ ହିଂସେଯ, ଆମାଦେର ଏହି ଏତୁକୁ ଶୁଖ ଦେଖେ ।

"ଏମିନି କରେଇ ଖୁବ ଶୁଖେ ଦିନ ସାହିଲ ଆମାଦେର ! ଆମି ମନେ
କରତୁମ, ଆର ସ'ଟା ଦିନ ବାଚି ଏମିନି କରେ ସୋଯାମୀର ସେବା କରେ', ଛେଲେ
ମେଘେ ଚରିଯେ, ନାତି ପୁତି ଦେଖେ ଆମାର ହାତେର ନୋଗ୍ରା ଅକ୍ଷୟ ରେଖେ,
ମରି; କିନ୍ତୁ ତା ଆର ପୋଡ଼ା ବିଧାତାର ସଇଲ ନା । ଆମାର ସାଧେର
ଘରକଳା ଶୁଶାନପୁରୀ ହ'ସେ ଗେଲ ! ଆମାର ଏତ ଆଶା ଭରମା ସବ-ତାତେ
ଚଲୋର ଛାଇ-ପାଶ ପଡ଼ିଲ ! ଶୁନେ ଯା ଦିଦି, ଶୁନେ ଯା ସବ, ଆର ଯଦି
ଦୋଷ ଦେଖିସ୍ ତ ତୋର ଐ ମୁଡୋ ଖ୍ୟାଂରା ଦିଯେ ଆମାର ବିଷ ବେଡେ'
ଦିଯେ ଯାସ, ସାତ ଉଛୁନେର ବାସି ଛାଇ ଆମାର ପୋଡ଼ା ମୁଖେ ଦିଯେ
ଦିମ୍ବ ! ହାଯ ବୁନ, ଆମାର 'ଦୁଖଖୁର' କଥା ଶୁଣିଲେ ପାଥର ଗଲେ ମୋମ ହସେ
ଶାଯ, କିନ୍ତୁ ଗାଁଯେର ଏହି ବେଦିଲ ମାହୁଷଙ୍ଗଲୋ ଆମାଯ ଏତୁକୁ ପେରିବୋଥେ
ତ ଦେଇଇ ନା, ତାର ଉପର ରାତିର ଦିନ ନାନାନ କଥା ବଲେ' ଜାନ୍ତାକେ

କ୍ଷେପିଯେ ତୁଲେଛେ ? ମନେ କରି ଆମାର ସବ ପେଟେର କଥା କାଳର କାହେଁ
ତମ ତମ କରେ ବଲି ଆର ଥୁବ ଏକଚୋଟି କେଂଦେ ନିଯେ ମନ୍ତୋକେ ହାଲ୍କା
କରି । ତା ଯାରଙ୍କ କାହିଁ ସେଂସତେ ଚାଇ ମେହି ମନେ କରେ ଏହି ଆମାର
ଖେଳ'ରେ ! ଆମି ଯେନ ଡାଇନି କୁହକୀରାଓ ଅଧିମ ! ଏହି 'ହେନେସ୍ଥା' ଆର
ଭୟ କରାର ଦରଶଣେ ଆମାର ସମସ୍ତ ମଗଜ୍ଟା ଚମ୍ଚମ୍ କରେ ଧରେ ଯାଏ, କାହେଇ
ଆମାର ପାଗଲାମି ତଥନ ଆରାଓ ବେଡ଼େ ଯାଏ । ସାଧେ କି ଆମାର ମୂର୍ଖ ଦିଯେ
ଏତ ଗାଲିଗାଲାଜ ଶାପମଣି ବେରୋଯ ବୁନ ! ତୁହି ସବ କଥା ଶୁଣ ଆର
ନାଥି ମେରେ' ଆମାର ଥୋତା ମୂର୍ଖ ଭୋତା କରେ' ଦିଯେ ଥା !

(୪)

"ତୁ ତ ବରାବରଙ୍କ ଜାନତିସ ଦିନି, ଆମାଦେର ପୌତୁର ବାପ ଛିଲ
ବରାବରକାର ସିଦେଶାଦା ମାରୁସ, ମେ ହେର-ଫେର ବା କଥାର ପ୍ରୟାଚ ବୁଝିତ ନା ।
ନାକଟା ମୋଜାମୁଜି ନା ଦେଖିଯେ ହାତଟା ପିଠ ଦିକ୍ ଦିଯେ ବାକିଯେ ଏନେ
ଦେଖାନୋଟା ତାର ମଗଜେ ଆଦୌ ଚୁକତ ନା । କତ ଆଟିକୁଡ଼ୋ ନଦୀ-ଭାରାଇ
ସେ ଓକେ ଦିଯେ ବିନି ପଯ୍ସାଯ ବେଗାର ଥାଟିଯେ ନେତ, ହାତ ହ'ତେ ପଯ୍ସା
ଭୁଲିଯେ ନେତ, ତାର ଆର ସଂଖ୍ୟା ନାଇ ! ଐ ନିଯେ ବେଚାରାକେ ଆମି
କତଦିନ ଗା'ଲମନ୍ ଦିଯେଛି, କତ ବୁନ୍ଦି ଦିତେ ଚେଷ୍ଟା କରେଛି, କିନ୍ତୁ କିଛୁତେଇ
କିଛୁ ହୁଯ ନାଇ । କଥାଯ ବଲେ, 'ସ୍ଵଭାବ ଯାଏ ନା ମଲେ'—ଓର ଆର ଏକଟା
ବଦ୍ ଅଭ୍ୟେସ ଛିଲ, ଓ ବଡ଼ ମଦ ଥେତ । କତଦିନ ବଲେଛି, "ତୁମି ମଦ
ଥାଓ କ୍ଷତି ନେଇ, ଦେଖୋ ତୋମାଯ ମଦେ ଯେନ ନା ଥାଏ !" କିନ୍ତୁ ସେ ତା
ଶୁଣିନା ; ଏକଟୁ ଫାକ ପେଲେଇ ଯା ରୋଜଗାର କରୁତ ତା ସବ ଶୁଣିବ
ପାଯେ ଦେଲେ ଆସନ୍ତ । ଯାକୁ, ଓରକମ ହୃଦାରଟେ ବଦ୍ ଅଭ୍ୟେସ ପୁରୁଷମାହୁରେ

ରିଜେସ୍‌ର ବେଦନ

ଥାକେଇ ଥାକେ—ଓତେ ତେମନ ଆସ୍ତ ଯେତ ନା, କିନ୍ତୁ ଅମନ ଶିବେର ମତ ସୋଯାମୀ ଆମାର ଶେଷେ ଏମନ କାଜ କରେ ଫେଲିଲେ, ଯା ବୁନ, ତୁଇ କେନ—ଆମାରଓ ବିଶ୍ୱାସ ହଛେ ନା । ତାର ମତ ଅମନ ସୋଜା ଲୋକ ପେଯେ କେ କି ଥାଇସେ ଦିଯେ ତାକେ ସେ ଅମନ କରେ ଦିଯେଛିଲ, ତା ଆମି ନିଜେଇ ବୁଝିତେ ପାରି ନାହିଁ ।

“ଜାନିମ୍ ଓପାଡ଼ାର ରଧେ ବାଗଦୀର ଦୁ-ତିନଟେ ‘ଶାଙ୍କାକରା’ ‘କଢୁଇ ରୌଡୀ’ର ମେଯେଟା କି-ରକମ ପାଡ଼ା ମାଥାସ କରେ ତୁଳେଛିଲ । ଛୁଣ୍ଡି କଥନଓ ସୋଯାମୀର ସର ତ କରେଇ ନାହିଁ, ମାବେ ଥେକେ ପାଡ଼ାର ଛେଲେ ଛୋକରାଦେର କୀଚା ବୁକେ ଘୁଣ ଧରିସେ ଦିଛିଲ । ଆର ତାର ବାପ ମାକେଇ ବା କି ବଳ୍ବ, —ଛି, ଆମାରଇ ମନେ ହ'ତ ସେ, ବିଷ ଥେବେ ମରି ! ମାଗୋ ମା, ବାଗଦୀ ଜାତଟାର ଓପର ଷେଷା ଧରିସେ ଦିଲେ !—

“ତୁ ତ ଜାନିମ୍ ମାଥନ-ଦି, ଝୁଟମୁଟ ଆମାଦେର ଗାଁୟେର ଲୋକେର ଆର ଆମାଦେର ବାଗଦୀଗୁଲୋର ବିଶ୍ୱାସ ଛିଲ ସେ, ଆମାଦେର ହାତେ ଅନେକ ଟାକା ଆଛେ । ଆବାର ‘ମେ କତ ପୁତ୍ରଖାଗୀର ବେଟିରା ଲୋକେର ଘରେ ଘରେ ରାଟିଯେ ଏସେଛିଲ, ଆମରା ନାକି ସଞ୍ଚିର ଟାକା ପେଯେଛି । ବଳ୍ତ ବୁନ, ଏତେ ହାସି ପାଯ ନା ?

“ହେ,—ଆମାଦେର ଏଇ ଟାକାର ଲୋଭେଇ ଏଇ “ରୌଡ ହସେ ଷୌଡ ହସ୍ୟା” ଛୁ ଡିଟା ଏଇ ଶିବେର ମତ ସୋଜା ଭୋଲାନାଥ ସୋଯାମୀକେ ଆମାର ପେଯେ ବସଲ । ଆର ସତି ବଳ୍ତେ କି, ମିନ୍ଦେର ଚେହାରାଓ ତ ଆର ନେହାଂ ମନ୍ଦ ଛିଲ ନା ! ଧୂତି ଚାଦର ପରିସେ ଦିଲେ ମନେ ହତ ଏକଟି ଥାସା ‘ଭଦ୍ରରମ୍ଭକ’ ।

“ଓର ଯେଦିନ ଆମି ପେଥମ ଏଇ କଥାଟି ଶୁଣିମୁମ, ତଥନ ଆମାର ମନଟା ସେ କେମନ ହସେ ଗେଲ ; ତା ବୁନ ତୋକେ ଠିକ ବୁଝିସେ ବଳ୍ତେ ପାରିବ

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

ନା । ମାଥାଯ ବାଜ ପଡ଼ିଲେଓ ବୋଧ ହୟ ଲୋକେ ଅତ ବେଥା ପାଇ ନା । ଆମି ମେଦିନ ତାକେ ରାତେ ଖୁବ ଝାଁଟିପେଟୀ କରିଲୁମ । ଅ' ବୁନ ! —ଯେ ଅମନ ମାଟିର ମାରୁସ, ମାତ୍ଚଡେ ଯାର ରା ବେରୋତ ନା ମେଓ କିନା ମେଦିନ ଆମାର ଏଇ ଝୁଁଟି ଧରେ' ଏକଟା ଚେଲାକାଟେ କରେ' ଉଃ ମେ କି ମାର ମାରିଲେ । କାଠଟାର ଚେରେଓ ବେଶୀ ଫେଟେ' କେଟେ' ଆମାର ପିଠ ଦିଯେ ରଙ୍ଗ ପଡ଼ିଲେ ଲାଗିଲ । କିନ୍ତୁ ସତି ବଲତେ କି, ତଥନକାର ଏତ ଯେ ବାଇବେର ବେଥା, ତା'ତ ଆମି ବୁଝିଲେ ପାଇଛିଲୁମ ନା, କେନ ନା ଆମାର ବୁକ୍ଟା ତଥନ ଆରୋ ବେଶୀ ଫେଟେ' ଗିଯେଛିଲ । ଆମି ଯେ ମେଦିନ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିଲୁମ, ଆମାର ନିଜେର ମୋହାମୀ ଆଜ ପର ହ'ଲ । ଆମି ଦେଖିଲେ ପେଲୁମ, ଆମାର କପାଳ ପୁଡ଼େଛେ । ତଥନ ଠିକ ଯେନ କେଉ ତପ୍ତ ଲୋହା ଦିଯେ ଆମାର ବୁକ୍ତେ ଭିତରଟାୟ ଛ୍ୟାକା ଦିଛିଲ —ଆମି ଫୁଂପିଯେ ଉଠିଲୁମ !

“ମେ ସଙ୍ଗେ ଆମାର ଯତ ନାଗ ହ'ଲ ମେହି ହାରାମଜାଦି ବେଟିର ଉପର । ମନେ ହ'ତେ ଲାଗିଲ ଏଥନ ସଦି ତାକେ ପାଇ, ତ ନଥେ କରେ' ହିଁଡେ ଫେଲି । କିନ୍ତୁ କୋନଦିନଇ ତାର ନାଗାଳ ପାଇ ନାଇ । ମେ ଆମାକେ ଦେଖିଲେଇ ସରେ' ପଡ଼ିତ ।

(ଗ)

“କ୍ରମେଇ ଆମାର ମୋହାମୀ ବାଡ଼ାବାଡ଼ି ଆରଙ୍ଗ କରିଲେ । ମେ ଆର ପ୍ରାୟଇ ସରେ ଆସ୍ତ ନା ! ମୁନିବ-ଘରେ ଖାଟିତ, ଖେତ, ଆର ଓଦେର ଘରଟାତେଇ ଗିଯେ ଶୁଯେ ଥାକୁତ ! ଆମି, ଆମାର ଛେଲେ, ପାଡ଼ାର ସବ ଭାଲ ଲୋକ ମିଲେ କତ ବୁଝାଲୁମ ତାକେ, କିନ୍ତୁ ହାୟ, ତାକେ ଆର ଫିରାତେ ପାରିଲୁମ ନା, ଛୁଣ୍ଡି ଯେ ଓକେ ଯାଇ କରେଛିଲ ! ଏକେବାରେ ଭେଡ଼ା ବାନିଯେ ଦିଯେଛିଲ ! ତଥନ ବୁଝିଲୁମ ଏତଦିନେ ମିନ୍ଦେର ଭୀମରତି ଧରେଛେ ।

ରିକ୍ତେର ସେନ

ଓକେ ‘ଉନ୍ପଞ୍ଚାଶେ’ ପେଯେଛେ ; ତା ନୈଲେ କି ଏମନ ଚୋଥେର ମାଥା ଥେଯେ ବସେ ଲୋକେ ! ଏକଦିନ ପାଇଁ ଧରେ’ ଜାନାଲୁମ, ସେ କତ ବଡ଼ ଭୁଲ କରିତେ ଥାଇଁଛେ । ସେ ଆମାର ମୁଖେ ଲାଥି ମେରେ ଚଲେ ଗେଲ । ଆମାର ସାରା ଦେହ ଦିଯେ ଆଣ୍ଟନେର ମତ ଗରମ କି ଏକଟା ଠିକରେ ବେଳତେ ଲାଗିଲୋ ; ବୁଝଲୁମ ସେ ଏତ ବେଶୀ ଏଗିଯେ ଗିଯେଛେ ନରକେର ଦିକେ ଯେ, ତାକେ ଫେରାନୋ ସାଧ ନା ।

“ତାର ଉପର ରାତ୍ରାଯ ଘାଟେ ଐ ବିଶ୍ଵି କଥାଟା ନିଯେ ଆମାର ଗଞ୍ଜନା—ଥୋଚା । ଆମି କ୍ଷେପାର ମତ ହୟେ ପେତିଜା କରଲୁମ, ଶୋଧ ନେବ, ଶୋଧ ନେବ । ତବେ ଆମାର ନାମ ବିନ୍ଦି !

“ଆର ଏକଦିନ ମାଠ ହିତେ ଏସେ ଶୁନଲୁମ ମିନ୍ଦେ ନାକି ଆମାର ବାକ୍‌ସ ଭେଙ୍ଗେ, ଜୋର କରେ’ ଯା ଦୁଚାର-ପୟୁଷା ଜମିଯେ ଛିଲୁମ ସବ ଛିନିଯେ ନିଯେ ଗେଛେ, ଏକଟା କାଣା କଡ଼ିଓ ଥୁମେ ଥାଯ ନାଇ । ଆରଓ ଶୁନ୍ଳାମ, ତାର ଦୁ’ଦିନ ପରେଇ ନାକି ଐ ଛୁଁଡ଼ିର ସଙ୍ଗେ, ତାର “ମ୍ୟାଙ୍ଗା ହବେ । ସବ ଠିକଠାକ ହିଁଯେ ଗେଛେ । ସେ ନାକି ଐ ସମସ୍ତ ନଗନ ଟାକା ନିଯେ ଗିଯେ ତାର ହୃଦୟରେର ‘ଶ୍ରୀପାଦପଦେ’ ଢେଲେଛେ । ହାୟରେ ଆମାର ବକ୍ତେର ଚୟେଓ ପିଯାରା ଟାକା । ତାର ଏଇ ଦଶା ହିଲ ଶେଷେ ? ମାତ୍ରଷ ଏତ ନୀତୁଦିକେ ସେତେ ପାରେ ? ତଥନ ଭାବବାର ଫୁରସଂ ଛିଲ ନା, ଐ ଦୁଦିନେର ମଧ୍ୟେଇ ଯା କରିବାର ଏକଟା କରେ’ ନିତେ ହବେ, ତାରପର ଆର ସମୟ ପାଓଯା ଯାବେ ନା । ଭାବିତେ ଲାଗଲୁମ, କି କରା ଯାଯ ? ଏକଟା ଦେବଭାବ ମତ ଲୋକ ସିଧା ନରକେ ଲେମେ ଥାଇଁଛେ ଏକ ଏକ ପା କ’ରେ ଆର ବେଶୀ ଦୂର ନାଇ, ଅର୍ଥଚ ଫିରାବାର କୋନ ଉପାୟ ନାଇ । ତଥନ ତାକେ ହତ୍ୟା କରିଲେ କି ପାପ ହୟ ? ତାହାଡ଼ା ଆମି ତାର ‘ଇଞ୍ଜି’, ଆମାରଓ ତ ଏକଟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଇଁ, ଆମାର ମୋହାମୀ ଯଦି ବେପଥେ ଥାଯ, ତ ଆମି ନା ଫିରାଲେ ଅଣ କେ ଏସେ ଫିରାବେ ?

ଆର ମେ ଏହି ରକମ ବେପଥେ ଗେଲେ ଭଗବାନେର କାହେ ଧର୍ଷତଃ ଆମିଟି ତୋ ଦୟାମୀ । ଧର ଆମି ସଦି ତାକେ ଏହି ସମୟେ ଏକେବାରେ ଶେଷ କରେ' ଫେଲି ତାହ'ଲେ ତାର ତ ଆର କୋନ ପାପ ଥାକବେ ନା । ଯତ ପାପ ହବେ ଆମାର । ତା ହୋକ, ମୋଯାମୀର ପାପ ତାର 'ଇନ୍ଦ୍ର' ନେବେ ନା ତ କି ନେବେ ଏମେ ଶେଷୋଡାଗାହେର ଭୂତ ?

"ଆମି ମନକେ ଶକ୍ତ କରେ' ଫେଲ୍ଲୁମ ! ଇହ, ହତୋଇ କର୍ବ୍ବ ଯା ଥାକେ କପାଳେ !—ଭଗବାନ ତୁମି ମାଙ୍ଗୀ ରାଇଲେ, ଆମି ଆମାର ଦେବତାକେ ନରକେ ସାବାର ଆଗେ ତାର ଜାନଟା ତୋମାର ପାଯେ ଜବା ଫୁଲେର ମତ 'ଉଚ୍ଛ୍ଵଗ୍ନ' କର୍ବ୍ବ, ତୁମି ତାର ସବ ମବ ପାପ ଖଣ୍ଡନ କରେ' ଆମାକେ ଶୁଦ୍ଧ 'ତୁଥୁ' ଆର କଷ୍ଟ ଦାଓ ! ଆମାର ତାଇ ଆନନ୍ଦ !

"ମେଦିନ ସାଁଝେ ଏକଟ୍ ଯିମ୍‌ବିମ୍ ବିଷିର ପର ମେର୍ଟଟା ବେଶ ପରିଷକାର ଥୟେ ଏମେହେ । ଏମନ ସମୟ ଦେଖିତେ ପେଲୁମ, ଆମାର ମୋଯାମୀ ଏକ ଗ୍ରୀ ଆବାଗୀନେର ବାଡ଼ୀର ପେଛନେର ତେତୁଳ ଗାଛଟାର ତଳାୟ ବସେ ଥିବ ମନ ଦିଯେ ଏକଟା ଥାଟେର ଖୁରୋଯ ର୍ଯ୍ୟାନା ବୁଲୋଛେ !—କି କରତେ ହବେ ବାଁ । କରେ ଭେବେ ନିଲୁମ ! ଚାରିଦିକେ ତାକିଯେ ଦେଖିଲୁମ କେଉ କୋଥାଓ ନାହିଁ । ଆମି ପାଗିଲାର ମତ ଛୁଟେ ଏମେ ଦାଟା ବେର କରେ' ନିଲୁମ, ସାଁଜେର ଶ୍ର୍ୟାଟାର ଲାଲ ଆଲୋ ଦାଟାର ଉପର ପଡେ ଚକମକ୍ କରେ' ଉଠିଲ—ଏ ବାପସା ରୋଦେଇ ଆବାର ବିଷି ନେମେ ଏଲ— ଯିମ୍ ଯିମ୍ ଯିମ୍ ! ବାଡ଼ୀର ପାଶେ ତଥନ ଏକପାଲ ଶ୍ରାଂଟା ଛେଲେ ଜଲେ ଭିଜ୍‌ତେ ଭିଜ୍‌ତେ ଗାଇଛିଲ .

"ରୋଦେ ରୋଦେ ବିଷି ହୟ, ·

ଥ୍ୟାକଶିଯାଲେର ବିଷେ ହୟ ।"

"ଆମି ଆଚଲେ ଦାଟା ଲୁକିଯେ ଦୌଡ଼େ' ବାହିନୀର ମତ ଗିଯେ ଓଃ କି ମେ ଜୋରେ ତାର ବୁକେ ଚେପେ ବସିଲୁମ ! ମେ ହାଜାର ଜୋର କରେଓ ଆମାଯ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଉଣ୍ଡିଯେ ଫେଲ୍‌ତେ ପାରଲେ ନା ! ତାର ଘାଡ଼େ ମଞ୍ଚ ଏକଟା କୋପ ବସିଯେ ଦିତେଇ ଆମାର ହାତଟା ଅବଶ ହୁଁ ଏଳ ! ତଥନ ସେ ଦୌଡ଼େ ପାଶେର ପାଟକ୍ଷେତଟାଯ ଗିଯେ ଚୀଂକାର କରେ' ପଡ଼ିଲ ! ଆମି ତଥନ ରଙ୍ଗମୁଖେ ହୁଁ ଉଠେଛି ! ଆମି ଆବାର ଗିଯେ ହଟୋ କୋପ ବସାତେଇ ତାର ଘାଡ଼ ହ'ତେଇ ମାଥାଟା ଆଲାଦା ହୁଁ ଗେଲ ! ତାରପର ଖାଲି ଲାଲ ଆର ଲାଲ !—ଆମାର ଚାରିଦିକେ ଶୁଧୁ ରଙ୍ଗ ମେଚେ' ବେଡ଼ାତେ ଲାଗଲ !—ତାରପର କି ହୁଁ ଛିଲ ଆମାର ଆର ମନେ ନେଇ ।

“ଯେଦିନ ଆମାର ବେଶ ଜ୍ଞାନ ହ'ଲ ମେଦିନ ଦେଖିଲୁମ ଆମି ଏକଟା ନତୁନ ଜ୍ଞାନଗାୟ ରଯେଛି, ଆର ତାର ଚାରିଦିକେ ମେ କତଇ ରଂ ବେରଂ ଏବ ଲୋକ ! ଆର ସବ ଚେଯେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହିଚିଲୁମ ଏହି ଦେଖେ ଯେ ଆମିଓ ତାଦେର ମାଝେ ଥୁବ ଜୋରେ ଜୀତା ପିଶ୍ଚି ! ଏତଦିନେର ପର ଶ୍ରୟେର ଆଲୋ—ଓଃ ମେ କତ ଶୁନ୍ଦର ସାଦା ହୁଁ ଦେଖାଲୋ ! ଏର ଆଗେ ଚୋଥେର ପାତାଯ ଶୁଧୁ ଏକଟା ଲାଲ ରଂ ଧୂଧୂ କରୁଥିଲା ! ଜିଜାମା କରେ' ଜାନିଲୁମ ଓଟା ଶିଉଡ଼ିର ଜେଲଖାନା' । ଆମାର ସାତ ବଚରେର ଜେଲ ହୁଁ ହେବେ ! ଏହି—ମାତର ତିନମାସ ଗିଯେଛେ । ଆମି ନାକି ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟର ସାହେବେର କାଛେ ସବ କଥା ନିଜେ ମୁଖେ ସ୍ଵିକାର କରେଛିଲୁମ । ତବେ ଆମାର ଶାନ୍ତି ଅତ ହତ ନା—ଦାରୋଗାବାବୁ ଗୋଟେ ଗିଯେ ଥୁବ ବାଡ଼ାବାଡ଼ି କରାଯ ଆମି ନାକି ତାକେ ଥ୍ୟାଂରାପେଟା କରେ' ବଲେଛିଲୁମ, ମେ ଯେନ ଜୋର ଜୁଲୁମ ନା କରେ ଗୋଟେ, ମେ-ଇ ନାକି ସାହେବକେ ବଲେ' ଏତ ଶାନ୍ତି ଦିଇଯେ ଦିଯେଛେ ।

“ମାଗୋ ମା ! ମେ କି ଥାଟୁନି ଜେଲେ ! ତବୁ ଦିଦି, ଯତଦିନ ମନେ ଛିଲ ନା କିଛୁ, ତତଦିନ ଯେ ବେଶ ଭାଲ ଛିଲୁମ ! ଜ୍ଞାନ ହୁଁ ମେ କି ଜାଲା ! ତଥନ କାଜେର ଅକାଜେର ମାଝେ ଚୋଥେର ସାମନେ ଭେସେ ଉଠିତ ମେଇ ଫିଂ-ଦିଯେ-ଓଟା ହାଲକା ହାଲକା ରଙ୍ଗ ! ଓଃ କତ ମେ ରଙ୍ଗେର ତେଜ ! ବାପରେ

ବାପ, ମେ ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଆମି ଏଥନେ ବେହୁ ହସେ ପଡ଼ି ! ମାଥାଟା ଯଥନ କାଟା ଗେଲ, ତଥନ ଐ ଆଲାଦା ଧଡ଼ଟା, କାଂଳା ମାଛକେ ଡେଙ୍ଗୋ ତୁଳିଲେ ଯେମନ କରେ ଠିକ ତେମନି କରେ' କାଂରେ' କାଂରେ' ଉଠିଛିଲ ! ଏତ ବର୍କଣ ଥାକେ ଗୋ ଏକଟା ଏତଚୁକୁ ମାଝୁଷେର ଦେହେ ! ଆମି ଏକଚୁକୁ ଓ ଆଧାରେ ଥାକୁତେ ପାରତୁମ ନା ଭୟେ ! କେନ ନା ତଥନ ସ୍ପଷ୍ଟ ଏସେ ଦେଖା ଦିତ ସେଇ ମାଥାଛାଡ଼ା ଦେହଟା ଆର ଦେହଛାଡ଼ା ମାଥାଟା !—ଓঃ—

“ତାରପର ଦିନି, କୋନ୍ ଜଜ୍ ନାକି ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେବେ ନଦୀ ପାର ହସେ ଏସେ ଦିଲ୍ଲୀର ବାଦମାହି ତକୁତେ ବସିଲେନ, ଆର ସବ କଯେଦୀରା ଖାଲାମ ପେଲ ! ଆମିଓ ତାଦେର ସାଥେ ଛାଡ଼ା ପେଲୁମ !

“ଦେଖିଲି ଦିନି ଭଗବାନ ଆଛେନ ! ତିନି ତ ଜାନେନ, ଆମି ଗ୍ରାୟ ଛାଡ଼ା ଅଗ୍ନାୟ କିଛୁ କରି ନାଇ । ନିଜେର ସୋଯାମୀ ଦେବତାକେ ନରକେ ଶାବାର ଆଗେଇ ଓ ପଥ ଥେକେ ସରିଯେ ଦିଯେଛି । ପୁରୁଷେରା ଓତେ ସାଇ ବଲୁକ, ଆମି ଆର ଆମାର ଭଗବାନ ଏହି ଦୁଇ ଜନାତେଇ ଜାନ୍ତୁମ, ଏ ଏକଟା ମନ୍ତ୍ର ସୋଜ୍ଞାମୁଜି ମତିକାର ବିଚାର । ଆର ପୁରୁଷେରା ଓରକମ ଚେଂଚାବେଇ ; —କାରଣ ତାରା ଦେଖେ ଆସିଛେ ଯେ ସେଇ ମାଙ୍କାତାର ଆମଲ ଥେକେ ଶୁଦ୍ଧ ମେଘେରାଇ କାଟା ପଡ଼େଇ ତାଦେର ଦୋଷେର ଜଣେ । ମେଘେରା ପେଥମ୍ ପେଥମ୍ ଏହି ପୁରୁଷଦେର ମତଇ ଚେଂଚିଯେ ଉଠେଛିଲ କି ନା ଏହି ଅବିଚାରେ, ତା ଆମି ଜାନି ନା । ତବେ କ୍ରମେ ତାଦେର ଧା'ତେ ଯେ ଏ ଖୁବଇ ସମେ ଗିଯେଛେ ଏ ନିଶ୍ଚଯ । ଆମି ଯଦି ଐ ବରକମ ଏକଟା କାଣ ବାଧିଯେ ବସିତୁମ ଆର ଯଦି ଆମାର ସୋଯାମୀ ଐ ଜଣେ ଆମାକେ କେଟେ ଫେଲ୍ଲିତ ତାହିଲେ ପୁରୁଷେରା ଏକଟି କଥା ଓ ବଲିତ ନା । ତାଦେର ସଙ୍ଗେ ମେଘେରାଓ ବଲିତ, “ଈ ଓ-ବରକମ ଧାରାପ ମେଘେମାଝୁଷେର ଐ ବରକମେଇ ମରା ଉଚିତ !” କାରଣ ତାରା ଓ ବରାବନ ଦେଖେ ଆସିଛେ, ପୁରୁଷଦେର ସାତ ଥୁନ ମାଫ ।

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

“ତା ଛାଡ଼ା, ଆମି ମାନୁଷେର ଦେଓଯାର ଚୟେ ଅନେକ ବଡ଼ ଶାନ୍ତି ପେଯେଛିଲୁମ ନିଜେର ମନେର ମାଝେ । ଆମାର ଜାଳାଟା ଯେ ସଦା ସର୍ବଦା କି ବ୍ରକ୍ଷମ ମୋଚ୍‌ଡେ ମୋଚ୍‌ଡେ ଉଠ୍‌ତ ତା କେ ବୁଝି ବଲ୍ ଦେଖି ବନ୍ ? ନିଜେ ହାତ କାଟିଲେଓ ଦେତ ଛିଲ ଆମାର ନିଜେରଇ ସୋଯାମ୍ଭୀ ! କୋନ୍ ଅଜ ନାକି ତାର ନିଜେର ଛେଲେର ଫାମିର ହକ୍କୁମ ଦିଯେଛିଲେନ, ତା ହ'ଲେଓ—ଅତ ଶକ୍ତ ହ'ଲେଓ—ତାର ବୁକେ କି ଏକଟୁକୁଓ ଲାଗେ ନାହି ଏଇ ହକୁମଟା ଦିବାର ସମୟ ?—ଆହା, ସଥନ ତାର ବୁକେ ବମେ ଏକଟା ପେରକାଣ ରାଙ୍ଗମୀର ମତଇ ତାର ଗଲାରୁ ଦା-ଟା ଚେପେ ଧରିଲୁମ, ତଥନ ଆଃ, କି ମିନତି ଭରା ଗୋଣାନିଇ ତାର ଗଲା ଥେକେ ବେରୋଛିଲ ! ଚୋଥେ କି ମେ ଏକଟା ଭୀତ ଚାଉନି ଆମାର କ୍ଷମା ଚାଇଛିଲ ।—ଆଃ ! ଆଃ !

“ଜେଲେ ବାତିରଦିନ କାଜେର ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟନ୍ତ ଥେକେ କୋନ କିଛୁ ଭାବବାର ସମୟ ପେତୁମ ନା । ମନଟାକେ ଭାବବାରଇ ମେ ସମୟ ଦିତୁମ ନା । କାଜେର ଉପର କାଜ ଚାପିରେ ତାକେ ଏତ ବେଶୀ ଜଡ଼ିଯେ ରାଖିତୁମ ଯେ, ଶେଷେ କଥନ ଯେ ଘୂମ ଏସେ, ଆମାକେ ଅବଶ କରେ ଦିଯେ ଯେତ, ତା ବୁଝିତେଇ ପାରିତୁମ ନା । ଏଥନ, ଯେଦିନ ଛାଡ଼ା ପେଲୁମ, ମେ ଦିନ ଆମାର ସମ୍ବନ୍ଧ ବୁକ୍ଟା କିମେର କାନ୍ଧାଯ ହା ହା କରେ’ ଚେଟିଯେ ଉଠ୍ଲ ! ଏତଦିନ ଯେ ବେଶ ଛିଲୁମ ଏଇ ଜେଲେର ମାଝେ ! ଏତଦିନ ଆମାର ମନଟା ଯେ ଖୁବ ଶାନ୍ତ ଛିଲ ! ଏଥନ ଏଇ ଛାଡ଼ା ପେଯେ ଆମି ଯାଇ କୋଥା ? ଓଃ ଛାଡ଼ା ପାଓଯାର ମେ କି ବିଷେର ମତନ ଜାଲା !

“ଘରେଇ ଏଲୁମ !—ଦେଖିଲୁମ ଆମାର ଛେଲ ବେ କରେଛେ । ବେଶ ଟୁକ୍ଟୁକେ ମେଣିପରା ବୌଟି ! ଆମି ଫିରେ ଏମେହି ଶୁନେ’ ଗାଁଯେର ଲୋକେ ‘ହା ହା’ କରେ ଛୁଟେ’ ଏଲ ; ବଲ୍ଲେ “ଗାଁଯେ ଏବାର ମଡ଼କଚଣ୍ଡି ହବେ ! ବାପରେ ସାକ୍ଷାଂ ତାଡ଼କା ରାଙ୍ଗମୀ ଏବାର ଗାଁଯେ ଫିରେ ଏମେହେ, ଏବାର

ଆର ବକ୍ଷା ନାହିଁ—ନିଘାତ ଯମାଲୟ !—” ପେଥମ୍ ପେଥମ୍ ଆମି ତାଦେର କଥାଯ କାଣ ଦିତୁମ ନା । ମନେ କରଲୁମ, “କାଣ କରେଛି ଢୋଳ, କତ ବଲ୍ବି ବଲ୍ ।” ଶେଷେ କିନ୍ତୁ ଆର କାଣ ନା ଦିଯେଓ ଯେ ଆର ପାରଲୁମ ନା । ତାଦେର ବଲାର ମାଝେ ଯେ ଏକଟୁଓ ଥାମା ଛିଲ ନା ! ଯେନ କିଛୁଇ ହୟ ନାହିଁ ଏହି ଭେବେ ଆମି ଆମାର ବୌ ବେଟା ନିଯେ ସବ ସଂସାର ନତୁନ କରେ’ ପାତାଲୁମ, ଲୋକେ ତା ଲଣ୍ଡଭ୍ଣ କରେ’ ଦିଲେ । ମେଘେର ବିଯେ ଦିତେ ଚାଇଲୁମ, କେଉ ବିଯେ କରିଲେ ନା, ବଲ୍ଲେ, “ରାକ୍ଷ୍ମୀର ମେଘେ ରାକ୍ଷ୍ମୀ ହବେ ଏ ଡାହା ସତି କଥା ।” ଏତଦିନ ଯେ ବେଥାଟା ଆମି ହୁହାତ ଦିଯେ ଚାପା ଦିତେ ଚାଇଛିଲୁମ, ମେହିଟାଇ ଦେଶେର ଲୋକ ଉମ୍ବ'କେ ଉମ୍ବ'କେ ବେର କରେ’ ଚୋଥେର ସାମନେ ଧରତେ ଲାଗନ । ମୋନାର ଟାନ ଛେଲେ ଆମାର ଏକଟି କଥାଓ ଶୁଣିଲେ ନା,—ଆମାର ଯେ କେମନ କରେ’ କି ହ'ଲ ତା ଭୁଲେଓ କୋନ କଥାର ମାଝେ ଜିଜ୍ଞେସ କରିଲେ ନା, ଖୁସି ହେଁଇ ଆମାକେ ସଂସାରେର ସବ ଭାବ ଛେଡେ ଦିଲେ, କେନ ନା ଦେ ବୁଝେଛିଲ ଯା ଗିଯେଛେ ତାର ଖେସାରତେର ଜଣେ ଆର ଏକଜନକେ ହାରାବ କେନେ ! ଆର ଏହି କଡୁଟ ରୋଡ଼ି ଆଟକୁଡ଼ିରା ଯାରା ଆମାର ସାତ ପୁରୁଷେର ଗିଯାତ, କୁଟୁମ୍ବ ନୟ, ତାରା କିନା ରାତିର ଦିନ ଖେସେ ନା ଖେସେ ଲେଗେ’ ଗେଲ ଆମାର ପେଛନେ ! ଦେବତାଦେର ଶାପେର ମତ ଏସେ ଆମାଦେର ସବ ସୁଖଶାନ୍ତି ନଷ୍ଟ କରେ ଦିଲେ !—ଆମାର ଛେଲେକେ ତାରା ଏକଘରେ ପତିତ କରିଲେ, ତାତେଓ ତାଦେର ସାଧ ମିଟିଲ ନା । ନାନାନ୍ ପେକାରେ—ନାନାନ୍ ଛୁଟୋସ ଏହି ଛୁଟୋ ବଚର ଧରେ’ କି ନା କଷ୍ଟଇ ଦିଯେଛେ ଏହି ଗାୟେର ଲୋକେ ! ଦିଦି, ପଥେର କୁକୁରକେଓ ଏତ ଘେରା ହେନହା କରେ ନା ! ଏତେ ଯେ ଭାଲ ମାଝୁରେଇ ମାଥା ବିଗଡ଼େ ଯାଏ, ଆମାର ମତ ଶତେକ-ଖ୍ୟାତୀ ଡାଇନୀ ରାକ୍ଷ୍ମୀର ତ କଥାଇ ନାହିଁ ! ତାଓ ଦିଦି ଖୁବି ସମେ ଥାକି, ନିତାନ୍ତ ବିରକ୍ତ ନା କରେ’ ତୁଲଲେ ଓଦେର ଗାଲ ମନ୍ଦ ଦିଇ ନା

ଗ୍ରିକ୍ରୀର ସେଦନ

ବତ୍ରିଶ ନାଡ଼ି ପାକ ଦିଲେ ତବେ କଥନୋ ଲୋକେର ମୁଖ ଦିଯେ ‘ଶାପମଣ୍ଡି’ ବେରୋଯି !

“ଏଥନ ତ ତୁହି ସବ ଶୁଣି ଦିଦି, ଏଥନ ବଳ, ଦୋଷ କାର ? ଆର ତୁହି ଏହାତେର ମାଲ୍‌ସାଟା ଆମାର ମାଥାଯ ଭେଙ୍ଗେ ଆମାର ମାଥାଟା ଚୌଚିର କରେ’ ଦେ—ସବ ପାପେର ଶାନ୍ତି ହୋକ !—ଓଃ ଭଗବାନ !!”

“সালেক”

“সালেক”

(ক)

আজকার প্রভাতের সঙ্গে শহরে আবিহৃত হয়েছেন এক অচেনা দরবেশ। ‘সাগরমহনের মত ছজুগে’ লোকের কোলাহল উঠেছে পথে, ঘাটে, মাঠে,—বাইরের সব যায়গায়। অন্তঃপুরচারিণী অস্র্যস্পন্দনা জেনানেদের হেরেম্ তেমনি নিষ্ঠক নৌরব,—যেমন রোজই থাকে দুনিয়ার সব কলরব হ-য-ব-ৱ-ল’র একটেরে ! বাইরে উঠেছে কোলাহল—ভিতরে ছুটেছে স্পন্দন !

সবারই মুখে এক কথা, “ইনি কে ? ধার এই আচম্কা আগমনে নৃতন করে’ আজ নিশিভোরে উষার পাথীর বৈতালিক গানে মোচড় পেয়ে খেয়ে কেপে উঠল আগমনীর আনন্দ-ভৈরবী আৱ বিভাস ?”

ছুটেছে ছেলে মেয়ে বুড়ো সবই একই পথে ঘেঁসায়েঁসি ক’ব্বে দরবেশকে দেখতে। তবুও দেখাৰ বিৱাম নাই। দুঃশাসন টেনেই চলেছে কোন দ্রৌপদীৰ লজ্জাভৱণ এক মুক বিশ্য-বিক্ষারিত-অক্ষি বিশ্বের চোখের স্মৃথে, আৱ তা’ বেড়েই চলেছে ! তাৱ আদিও নেই, অন্তও নেই। ওগো, অলক্ষ্য যে এমন একটি দেবতা রয়েছেন, যিনি গোপনের মর্যাদা ক্ষুঁষ কৰেন না।

দরবেশ কথাই কয় না,—একেবাবে চুপ !

অনেকে বায়না ধৰলে, দীক্ষা নেবে ; দরবেশ ধৰা-ছোঘাই দেয় না। যে নিতান্তই ছাড়ে না, তাকে বলে, “কাপড় ছেড়ে আয় !” সে ময়লা

ରିଜେର ବେଦନ

କାପଡ଼ ଛେଡ଼େ ଖୁବ 'ଆମିରାନାଶାନେର' ଜାମା ଜୋଡ଼ା ପରେ' ଆସେ । ଦରବେଶ ଶୁଧୁ ହାସେ ଆର ହାସେ, କିଛୁଇ ବଲେ ନା ।

ଶହରେର କାଜୀ ଶୁଳ୍କଲେନ ସବ କଥା । ତିନିଓ ଧନ୍ନ ଦିତେ ଶୁଳ୍କ କରୁଲେନ ଦରବେଶର କାହେ ! ଦରବେଶ ଯତିଇ ଆମଲ ଦିତେ ଚାଯ ନା, କାଜୀ ସାହେବ ତତିଇ ନାହୋଡ଼ିବନ୍ଦୀ ହୟେ ଲେଗେ ଥାକେନ । ଦରବେଶ ବୁଝିଲେନ ଏ କ୍ରମେ "କମ୍ଲିଇ ଛୋଡ଼ିତା ନେଇ" ଗୋଛେର ହୟେ ଦୀଡାଚେ । ତାର ମୁଖେ ଫୁଟେ ଉଠିଲ କ୍ଲାନ୍ତ ସଦୟ ହାସିର ଈଷଣ ବେଥ ।

(ଥ)

ଦରବେଶ ବଲ୍ଲେନ, "ଶୁନ କାଜୀ ସାହେବ, ଆମି ଯା ବଲ୍ବ ତାଇ କରୁତେ ପାରବେ ?" କାଜୀ ସାହେବ ଆମାଜାଲନ କରେ' ଉଠିଲେନ "ହଁ ହଜୁର ବାନ୍ଦା ହାଜିର ।"

ଦରବେଶ ହାସିଲେ, ତାରପର ବଲ୍ଲେ, "ଦେଖ, କାଲ ଜୁମ୍ମା ମୁଲ୍କେର ବାଦଶା' ଆସଚେନ ଏଥାନେ । ନାମାଜ ପଡ଼ିବାର ସମୟ ତୋମାଯ 'ଇମାମତି' କରୁତେ ବଲ୍ବିଲେ । ତୁମି ମେହି ସମୟ ଏକଟା କାଜ କରୁତେ ପାରବେ ?" କାଜୀ ସାହେବ ବଲେ' ଉଠିଲେନ, "ଆଲବନ୍ତ ହଜୁର, ଆଲବନ୍ତ ! କି କରୁତେ ହ'ବେ ?"

ଦରବେଶ ବଲ୍ଲେ, "ତୋମାର ଦୁରଗଲେ ଛୁଟି ମଦେର ବୋତଳ ଦାବିଯେ ନିଯେ ଯେତେ ହବେ, ତାରପର ଯେଇ ନାମାଜେ ଦୀଡାବେ, ଅନ୍ତିମ ମଦେର ବୋତଳ ଛୁଟି ଦିବିଯି 'ଆୟନାମାଜେର' ଉପର ତେଙ୍ଗେ ଦେବେ !"

କାଜୀ ସାହେବେର ମୁଖ ହୟେ ଗେଲ ଭଯେ ନୀଳ ! କାପତେ କାପତେ ବଲ୍ଲେନ, "ହଜୁର, ତାହିଁଲେ ଆପନି ଆମା ହ'ତେ ମୁକ୍ତି ପାବେନ ସତି କେନନା ଓର ପରେଇ ଆମାର ମାଥା ଧଡ ହ'ତେ ଆଲାଦା ହୟେ ଯାବେ,—କିନ୍ତୁ ଆମାର ମୁକ୍ତି ହବେ କି ?"

ଦରବେଶ ବଲ୍ଲେନ, “ଅନେକକେଇ ଭବ-ସ୍ତ୍ରୀଣା ହ'ତେ ମୁକ୍ତି ଦିଯେଇ ତୁମି,
ଏକବାର ନିଜେର ମୁକ୍ତିଟାଓ ତ ଦେଖ'ତେ ହବେ !”

କାଜୀ ସାହେବ ଚଲେ’ ଏଲେନ। ଭାବିଲେନ “ଯା ଥାକେ ଅନ୍ତରେ, କାଳ
ନିଯେ ଯାଓୟା ଯାବେ ଛଟୋ ମଦେର ବୋତଳ ମୁକ୍ତିଜିନ୍ଦେ । ଦରବେଶ ନିଷ୍ଠାଇ
ଆମାର ଚେଯେ ବେଶୀ ଜାନେ !”

(ଗ)

ବାଦଶାହ ଏସେଛେନ । କଂକ୍ରେ ଆଛେ ଦେନା-ସାମନ୍ତ ଉଜିର-ନାଜିର ସବ !
ଜୁମ୍ବାର ନାମାଜ ହଞ୍ଚେ । “ଏମାମ” (ଆଚାର୍ୟ) ହେଁବେଳେ କାଜୀ ସାହେବ ।
ଏକଟୁ ପରେଇ କାଜୀ ସାହେବେର ବଗଲତଳା ହ'ତେ ଖମେ’ ପଡ଼ିଲ ଛଟି ଧେନେ
ମଦେର ବୋତଳ ! ଆବ ଏଟା ବଲାଇ ବାହ୍ୟ ଯେ, ମେ ବୋତଳ ମଧ୍ୟରେ ବିଦୀଶ
ହସେ ଯେ ବିକ୍ରି ଗଞ୍ଜେ ମୁକ୍ତିଜିନ୍ଦ ଭରିଯେ ତୁଲ୍ଲେ’ ତାତେ ମକଳେଇ ଏକବାକ୍ୟେ
ସମର୍ଥନ କରିଲେ ଯେ, କାଜୀ ସାହେବେର ମତ ମାତାଳ ଆବ ବିଶ୍ଵରକ୍ଷାଣ୍ଗେ ହସନି,
ହବେଓ ନା ! ଯେ ମଦ ଥାଯ ତାର କ୍ଷମା ଆଛେ, କିନ୍ତୁ ଯା’କେ ମଦେ ଥାଏ
ତାର କ୍ଷମାଓ ନେଇ, ନିଷାରଓ ନେଇ ।

ବୈଠକେ ବସିଲ, ଏ ଅସମଦାହସିକ ମାତାଲେର କି ଶାନ୍ତି ଦେଓୟା ଦରକାର ।
ଉଜିର ଛାଡ଼ା ସଭାଙ୍କ ମକଳେଇ ବଲିଲେ, “ଏର ଆବ ବିଚାର କି ଜାହାପନା ?
ଶୁଳେ ଚଢ଼ାନୋ ହୋକ !” ମସ୍ତୀ ଉଠି ବଲିଲେନ, “ଏ ବାନ୍ଦାର ଗୋଟାଥି ମାଫ
କରିବେ ଆଜ୍ଞା ହସ ହଜୁର । ଆମାର ବିବେଚନାୟ ଏର ମତ ପାପିଷ୍ଟଲୋକେର
ମୃତ୍ୟୁଦାନ୍ତ ଉପ୍ୟକ୍ତ ଶାନ୍ତି ନୟ । ସବ ଚେଯେ ବେଶୀ ଶାନ୍ତି ଦେଓୟା ହବେ ସମ୍ଭବ
ତା’ର ପଦ ଆବ ପଦବୀ କେଡ଼େ’ ନେନ, ଆବ ଯା କିଛୁ ସମ୍ପଦି ତା ବାଜେଯାଥୁ
କରେ’ ନେନ । ମୃତ୍ୟୁଦାନ୍ତ ହ’ଲେ ତ ସବ ଲ୍ୟାଟା ଚୁକେଇ ଗେଲ କିନ୍ତୁ ଏହି ମେ
ତାର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଲାହନା ଆବ ଗଞ୍ଜନା, ତା ତା’କେ ତିଲେ ତିଲେ ମଧ୍ୟ କରେ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ମାରବେ ।” ବାଦଶା ସମେତ ସଭାତ୍ସ ସକଳେଇ ହଙ୍କାର ଦିଯେ ଉଠିଲେନ, “ତାଇ ଭାଲ ।”

ପାଶ ଦିଯେ ଉଡ଼ୋ ଥିଲେଇ ମତ ଏକଟା ପାଗଲା ଯା ତା ବକେ ଯାଚିଲ, “ଏହି ସବ ଲାଞ୍ଛନା ଆର ଗଞ୍ଜନାଇ ତ ଚନ୍ଦନ ! ଆର ଓତେ କିଛୁ ଦନ୍ତ ହୟ ନା ଭାଇ, ସିନ୍ଧିଇ ହୟ ।”

(୯)

ବାଦଶାର ଦରବାରେ କାଜୀ ସାହେବ ଯଥନ ଏହି ବରକମ ଲାହିତ ଅପମାନିତ ହ'ଯେ, ସବ ହାରିଯେ ଏକଟା ଅଞ୍ଚକାର ଗଲିର ବାଁକେ ଦୀଡ଼ାଲେନ, ତଥନ ତୀର ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା ଦେଖେ ପଥେର କୁକୁରଙ୍ଗ କୌଦେ ! “ହାତୀ ଆଡ଼ ହ'ଲେ ଚାମ୍ଚିକେଓ ଲାଧି ମାରେ ।” ତିନି ଯଥନ ସହରେ କାଜୀ ଛିଲେନ, ତଥନ ହୟତ ଗ୍ରାମେ ଜଣ୍ଯେ ଯାଦିଗେ ଶାନ୍ତି ଦିଯେଛିଲେନ, ତାରାଇ ସମୟ ପେଯେ ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ପ୍ରହାରେ ସଙ୍ଗେ ଜାନିଯେ ଦିଲେ ଯେ ଚିରଦିନ କାଙ୍କର ଦମାନ ଯାଯି ନା । ଆର ‘ବା’ଦିଗେ ଅବିଚାର କରେ’ ଶାନ୍ତି ଦିଯେଛିଲେନ, ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନିଲେ ତାରାକେ ବରକମ ନିଷ୍ଠରଭାବେ, ତା’ର ଚେଯେ ଶୂଳ ଚଢେ’ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଛିଲ ଶ୍ରେଣ୍ୟଃ ।

ଏତ ଲାଞ୍ଛନା ଆର ଗଞ୍ଜନାର ମଧ୍ୟେ ମେ କା’ର ସିନ୍ଧି ସାନ୍ତ୍ଵନା ଛୁଟେ ଗେଲ ଆଚମ୍ବକା ଏମେ, ଠିକ ଯେନ ଜରେର କପାଳେ ବାହିତା ପ୍ରେସିର ଗାଢ଼ କରଣ ପରଶେର ମତ ! କାଜୀ ସାହେବ ବୁକେର ଶୁକଳୋ ହାଡ଼ଗୁଲୋକେ ଆକୃତେ’ ଧରେ’ କେଇଦେ ଉଠିଲେନ, “ଖୋଦା, ଏମ୍ବି କରେ ଆମାର ସକଳ ଅହଙ୍କାର ଚୋଖେ ଜଲେ ଡୁବିଯେ ଦିଲେ ।”

“ଓଗୋ ଦରବେଶ କୋଥାଯି ତୁମି ? କୋନ୍ ସ୍ଵଦୂରେ ପାରେ ?”

ତାରପର ମେହି ମନ୍ଦ୍ୟ ସରୀନ୍ଦରେ ମତ ବୁକେର ଉପର ଭର ଦିଯେ ଅତି କଟେ କାଜୀ ସାହେବ ଯଥନ ତୀର ବାହିତ ପଥ ବେଯେ ଦରବେଶେର ଆଞ୍ଚାନାକ୍ଷ

ଏସେ ପଞ୍ଚଲେନ, ତଥନ ଏକଟା ଶାନ୍ତ ଘୁମେର ସୋହାଗଭାବ ଛୋଗ୍ଯାର
ଆବେଶେ ଆଖିର ପାତା ଜଡ଼ିଯେ ଆସଛେ ! ତବୁও ଏକବାର ପ୍ରାଣପଣେ
ଅର୍ତ୍ତନାଦ କରେ ଉଠିଲେନ, “ଦରବେଶ, ଦୀକ୍ଷିତ କର ।—ଆମି ଏମେହି, ଆର
ସେ ସମୟ ନାହିଁ !”

ପୂର୍ବବୀର ମୀଡ଼େ, ସଙ୍କ୍ଷ୍ଯା ଗୋଧୁଲିର ସମ୍ପିଳନେ ସେ ଏକଟା ବ୍ୟଥାର କାପୁନି
ବସେ ଗେଲ, ତା’ କେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଲେ ନା ।

କା’ର ଶାନ୍ତଶୀତଳ କ୍ରୋଡ଼ ତାହାକେ ଜାନିଯେ ଦିଲେ, “ଏହି ସେ ବାପ !
ଏମ ! ଏଥନ ତୋମାର ମଲିନ ବନ୍ଦ ଆର ମଲିନ ଅହଙ୍କାର ସବ ଚୋଥେର ଜଳେ
ଧୂଯେ ସାଫ ହେଁ ଗେଛେ !”

ମୁଖ୍ୟ

ଦରବେଶ ଶୁରବାହାରଟୀଯ ବକ୍ଷାର ଦିଯେ ଗେଯେ ଉଠିଲେନ,

“ବମେ ମାଜ୍ଜାଦା ବନ୍ଦିନ୍ କୁନ୍ ଗରଂ ପୀରେ ମାଗ୍ନୀ ଗୋଯେଦ ।

କେ ମାଲେକ ବେଥବର ନା ବୁଦ୍ ଜେରାହୋରସମେ ମଞ୍ଜେଲ ହା ।”

“ଜ୍ଞାନମାଜେ ଶାରାବ-ରଙ୍ଗିନ୍ କବ, ମୁର୍ମେଦ ବଲେନ ଯଦି ।

ପଥ ଦେଖୋଯ ସେ, ଜାନେ ମେ ଲେ ପଥେର କୋଥାଯ ଅନ୍ତ ଆଦି ।”

ସ୍ଵର୍ଗ-ତାଡ଼ାନୋ ମାତୃହାରା ମେଘେର ମତ ଅଞ୍ଚ ଆର ଅଭିମାନ-ଆର୍ଦ୍ର-ମୁଖେ
ଏକଟା ଭାରୀ କାଲୋ ମେଘ ସବ ବାପ୍‌ସା, କ୍ରମେ ଅନ୍ଧକାର କ’ବେ ଦିଲେ ।

କାଜୀ ମାହେବ ପ୍ରାଣେର ବାକୀ ସମ୍ପତ୍ତ ଶକ୍ତିଟୁଳୁ ଏକତ୍ର କରେ’ ଭାଙ୍ଗି
ଗଲାଯ ବଲିଲେନ, “କେ ? ଓଗୋ ପଥେର ସାଥୀ ! ତୁମି କେ ?”

ଅନେକକ୍ଷଣ କିଛୁଇ ଶୋନା ଗେଲ ନା ! ନଦୀର ନିଷ୍ଠକ ତୌରେ ତୌରେ ଛଲେ’
ଗେଲ ଆର୍ଦ୍ର-ଗଭୀର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି, “ତୁ—ମି—କେ ?”

ଖେଳାପାର ହ’ତେ ଖୁବ ମୃଦୁ ଏକଟା ଆଓୟାଜ କାପ୍‌ତେ କାପ୍‌ତେ କମେ
ଗେଲ, “ମାତାଲ ହାଫିଜ !”

স্বামী হা রা

স্বামীহারা

(ক)

“ওঁ ! কি বুক-ফাটা পিয়াস ! সলিমা ! ‘একটু পানি’ খাওতে পারিস্ বোন् ? আমার কেন এমন হ’ল, আর কি করে’ই এ কপাল পুড়্ল, তাই জিজেস করছিস্—না ? তা আমার সে ‘দরেগ’-মাথা ‘রোনা’ শুনে’ আর কি হবে বহিন্। দোওয়া করি, তুই চির- এঝোতি হ’ ! এ সব পোড়াকপালীর কথা শুন্লেও যে তোদের অমঙ্গল হ’বে ভাই ! খোদা যেন মেয়েদের বিধবা কর্বার আগে মরণ দেন, তা না হলে তাদের বে’ হবার আগেই যেন তারা ‘গোবে’ যায় ! তোর যদি মেয়ে হয় সলিমা, তা’হলে তথ্থনি আতুড় ঘৰেই ছুন থাইয়ে মেরে” দিস্, বুঝলি ? নৈলে চিরটা কাল আগুনের খাপৰা বুকে নিয়ে কাল কাটা’তে হবে ।

“তুই ত আজ দশ বছৱ এ গাঁ ছাড়া, তাই সব কথা জানিস না । সেই ছোট্টটি গিয়েছিল, আজ একেবাবে খোকা কোলে ক’বে বাপের বাড়ী এসেছিস !....আমি পাগল হ’য়ে গেছি ভেবে সবাই দূর হ’তে দেখেই পার্নায় । আচ্ছা তুইত জানিস্ ভাই আমায়, আর এখনও ত দেখছিস, সত্যি বল্ত আমি কি পাগল হ’য়েছি ? ইঠ ঠিক বলেছিস, আমি পাগল হইনি,—নয় ?

“সে বাব—ঠিক মনে পড়ে না সে কতকাল আগে—বিধাতার অভিশাপ যেন কলেৱা আৰ বসন্তেৱ রূপ ধৰে’ আমাদেৱ ছোট শাস্তি আমাটিৱ উপৰ এসে পড়েছিল, আৰ ঐ অভিশাপে পড়ে’ কত মা, কত

ରିକ୍ରେଟ ବେଦନ

ଭାଇ ବୋନ, କତ ଛେଲେ ମେଘେ ସେ ଗୀଯେର ଭରାବକ୍ଷେ ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା ଥା ଥା ମହାଶୃତା ରେଖେ' କୋନ୍ ସେ ଅଚିନ୍ ମୁଣ୍ଡକେ ଉଧାଓ ହ'ଯେ ଗେଲ ତା ମନେ ପଡ଼ିଲେ—ମାଗୋ ମା—ଜାନଟା ଯେନ ସାତପାକ ଥେଯେ ମୋଚଡ଼ ଦିଯେ ଓଠେ । କତ ସେ ସରକେ ସର ଉଜାଡ଼ ହ'ଯେ ତାତେ ତାଲାଚାବି ପଡ଼ିଲ—ଆର ଗ୍ରାମେ ଯେମନ ଏକ ଏକଟି କ'ରେ ଭିଟେନାଶ ହ'ତେ ଲାଗଲ, ତେମନି ଏହି ଗୋରଙ୍ଗାନେ ଗୋରେର ସଂଖ୍ୟା ଏତ ବେଶୀ ବେଡ଼େ' ଉଠିଲ ସେ, ଆର ତାର ଦିକେ ତାକାନଇ ଯେତ ନା ।

“ଆଜ୍ଞା ଭାଇ, ଏହି ସେ ଦୀଘିର ଗୋରଙ୍ଗାନ, ଆର ଏହି ସେ ହାଜାର ହାଜାର କବର, ଏଣ୍ଣଲେ କି ତବେ ଆମାଦେଇ ଗୀଯେର ଏକଟା ନୀରବ ମର୍ମସ୍ତନ୍ତ ବେଦନା—ଅନ୍ତଃମଲିଳା ଫର୍ଜନିଃଶାବ—ଜମାଟ ବେଧେ’ ଅମନ ଗୋର ହ'ଯେ ମାଟି ଫୁଁଡ଼େ ଫୁଁଡ଼େ ବେରିଯେଛେ ? ନା କି ଆମାଦେଇ ମାଟିର ମା ତା’ର ଏହି ପାଡ଼ାଗେହେ ଚିରଦିନିଜ ଜରାବ୍ୟାଧି-ପ୍ରପିଡ଼ିତ ଛେଲେମେଯେଗୁଲିର ଦୁଃଖେ ବ୍ୟଥିତ ହ'ଯେ କରଣ ପ୍ରଗାଢ଼ ମେହେ ବିରାମ-ଦାୟିନୀ ଜନନୀର ମର୍ତ୍ତ ମାଟିର ଆଚଲେ ଢେକେ ବୁକେର ଭିତର ଲୁକିଯେ ରେଖେଛେନ ? ତା’ର ଏହି ମାଟିର ରାଜ୍ୟ ତ ଦୁଃଖ କ୍ଲେଶ ବା କାଳର ଅତ୍ୟାଚାର ଆସିତେ ପାରେ ନା ! ଏଥାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା ବିରାଟ ଅନ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନଶାନ୍ତି—କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ମାନବେର ନିସାଡ଼ ନିଷ୍ପନ୍ନ ସୁଧୃଷ୍ଟି ! ଏ ଏକଟା ଘୁମେର ଦେଶ, ନିୟୁମେର ରାଜ୍ୟ ! ଆହା, ଆଜ ସେ କତ ଯୁଗେର କତ ଲୋକଙ୍କ ସେ ଏହି ଗୋରଙ୍ଗାନେ ଘୁମିଯେ ଆଛେ ତା ଏଥନ ଗୀଯେର କେଉ ବଲ୍ଲତେ ପାବୁବେ ନା ! ଆମି ଆର କତଜନକେଇ ବା ମରତେ ଦେଖିଲୁମ ? ଏବା ସଥନ ମରେ’ଛିଲ, ଆମି ତଥନ ହୟତ’ ଏମନି ଏକଟା ଅ-ଦେଖାର ‘କୋକାଫ ମୁଣ୍ଡକେ’ ସୁରତେଛିଲୁମ, ତାରପର ସଥନ ଆମାୟ କେ ଏହି ଦୁନିଆୟ ଏନେ’ ଫେଲେ’ ରିଲେ—ଆର ଦୁନିଆର ଏହି ଆଲୋକେର ଜାଳାମୟ ସ୍ପର୍ଶ ଆମାର ଚନ୍ଦ୍ର

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଝଲ୍ମେ ଗେଲ, ତଥନ ଆମି ନିଶ୍ଚୟ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅପରିଚିତ ଭାଷାଯ କେନ୍ଦେ ଉଠେଛିଲୁମ, “ଓଗୋ, ଏ ମାଟିର—ପାଥରେର ଦୁନିଆୟ କେନ ଆମାୟ ଆନଳେ ? କେନ ଓଗୋ କେନ ?”—ତାରପର ମାୟର କୋଲେ ଶୁଯେ ସଥନ ତା’ର ଦୁଧ ଖେଲୁମ, ତଥନ ପ୍ରାଣେ କେମନ ଏକଟା ଗଭୀର ସାନ୍ତ୍ଵନା ନେମେ’ ଏଲ ! ଆମି ଆମାର ସମ୍ମତ ଅତୀତ ଏକ ପଲକେ ଭୁଲେ’ ଗିଯେ ଘୁମିଯେ ପଡ଼ିଲୁମ ।

“ଈ ଯେ ବୀଧାନୋ କବରଗୁଲୋ, ଓଞ୍ଚିଲୋ ଅନେକ କାଲେର ପୂରାଣୋ । ତଥନ ଛିଲ ବାଦଶାହୀ ଆମଲ, ଆର ଆମାଦେର ଏହି ଛୋଟ୍ ଗ୍ରାମଟାଇ ଛିଲ “ଶୁଲୀନଗର” ବଲେ ଏକଟା ମାବାରି ଗୋଛେର ସହର । ଈ ଯେ ସାମନେ ‘ବାଜାର ଗଡ଼’ ଆର ‘ବାଣୀର ଗଡ଼’ ବଲେ’ ଦୁଟୋ ଛୋଟ୍ ପାହାଡ଼ ଦେଖତେ ପାଞ୍ଚ, ଓଡ଼ତେଇ ଥାକୁତେନ ତଥନକାର ରାଜା ବାଣୀ—ରାଜକୁମାର ଆର ରାଜକୁମାରୀରା । ଲୋକେ ବଲେ, ତାରା ଶୁତେନ ହୀରାର ପାଲକେ, ଆର ଥେତେନ ‘ଲାଲ ଜ ଓୟାହେର’ । ଆର, କବର-ହାନେର ପଞ୍ଚମଦିକେ ଈ ଯେ ପୀର ସାହେବେର ‘ଦରଗା’ ଓରଇ ‘ବର୍ଦ୍ଦୀଯାୟ’ ନାକି ଏମନ ସୋଗାର ସହର ପୁଡ଼େ’ ଝାଓ ହସେ ଯାଏ । ମେହି ମଙ୍ଗେ ବାଜାର ଘରଗୁଡ଼ି ସବ ପୁଡ଼େ ଛାଇ ହ’ସେ ଗୋଛେ, ଆଜ ତା’ର ବଂଶେ ବାତି ଦିତେ କେଉଁ ନେଇ । ପଞ୍ଚମେ-ହାଓୟାୟ ତାଦେର ମେହି ଛାଇ-ହୋୟା ଦେହ ଉଡ଼େ’ ଉଡ଼େ’ ହୟତ ଏହି ଗୋରହାନେର ଉପର ଏସେ’ ପଡ଼େଛେ । ଆଜ୍ଞା ଭାଇ, ଖୋଦାର କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହିମା ! ରାଜା—ଯାର ଅତ ଧନ, ମାଲମାତା, ଅତପ୍ରତାପ, ମେଓ ମରେ’ ମାଟି ହୟ, ଆର ଯେ ଡିଖାରୀ ଥେ’ତେ ନା ପେରେ ତାଲପାତାର କୁଁଡ଼େତେ କୁଁକଡ଼େ ମରେ’ ପଡ଼େ’ ଥାକେ, ମେଓ ମରେ’ ମାଟି ହୟ ! କି ଶୁନ୍ଦର ଯାଯଗା ଏ ତବେ ବୋନ୍ !

ତୁଇ ଠିକ ବଲେଛିସ୍ ଭାଇ ସଲିମା, କେନ୍ଦେ କି ହବେ, ଆର ଭେବେଇ ବା କି ହ’ବେ ! ଯା ହ’ବାର ନୟ ତା ହ’ବେ ନା, ଯା ପା’ବାର ନୟ ତା ପା’ବ ନା । ତବୁ ପୋଡ଼ା ମନ ତ ମାନ୍ତେ ଚାଯ ନା । ଏହି ଯେ ଏକା କବରହାନେ ଏସେ କଷ

ରିକ୍ତେର ସେନ

ରାତିର ଧରେ ଶୁଦ୍ଧ କେଂଦେହି କିନ୍ତୁ ଏତ କାନ୍ଦା ଏତ ବ୍ୟାକୁଳ ଆହ୍ଵାନେଓ ତ କହି ତାର ଏକଟୁକୁ ସାଡ଼ା ପାଓୟା ଗେଲ ନା । ତିନି କି ଏତିହ ସ୍ମୁଚ୍ଛେନ ? କି ଗଭୀର ଧାନିଦ୍ରା ମେ ? ଆମାର ଏତ ବୁକ୍ଫାଟା କାନ୍ଦାର ଏତ ଆକାଶଚେରା ଚୀରକାରେର ଏତଟୁକୁ କି ତାର କାଣେ ଗେଲ ନା ? ମେ କୋନ୍ ମାଆବୀର ମାସାଧଟିଷ୍ପରେ ମୋହନିଦ୍ରାୟ ବିଭୋର ତିନି ? ଆମି ଓ କେନ ଅମ୍ବନି ଜଡ଼େର ମତ ନିଃମାଡନିଷ୍ପନ୍ଦ ହୟେ ପଡ଼ି ନା ? ଆମାରେ ପ୍ରାଣେ କେନ ମୃତ୍ୟୁର ଐ ବକମ ଶାନ୍ତଶୀଳ ହୋ'ଓୟା ଲାଗେ ନା ? ଆମି ଓ କେନ ହୃଦୟ ରାତେର ଗୋରହାନେର ମତିହ ନିଥର ନିଯୁମ ହୟେ ପଡ଼ି ନା ? ତା ହ'ଲେ ତ ଏ ପ୍ରାଣପୋଡ଼ାନୋ ଅତୀତଟା ଜଗଦଲଶିଳାର ମତ ଏମେ' ବୁକ୍ଟା ଚେପେ' ଧରେ ନା ! ସେଇ ମେ କୋନ୍-ଭୁଲେ-ସାଓୟା-ଦିନେର କୁଳିଶକ୍ତୋର ଶୁତିଟା ତଥଶଳାକାର ମତ ଏମେ ଏହି କ୍ଷତ ବକ୍ଷଟାୟ ଛ୍ୟାକା ଦେୟ ନା । ଜୋବେହ୍ କରା ଜାନୋଯାରେର ମତ ଆର କତଦିନ ଏ ନିଦାରଣ ଜାଲାୟ ଛଟକ୍ରଟ କ'ରେ ମରବ ? କେନ ମୃତ୍ୟୁର ମାସୁରୀ ମାଯେର ଆଶୀର୍ବାଦାରାର ମତ ଆମାର ଉତ୍ପର ନେମେ' ଆସେ ନା ? ଏ ହତଭାଗିନୀକେ ଜାଲିଯେ କାର ମନ୍ଦିର ସାଧନ କରୁଛେନ ମନ୍ଦିରମୟ ? ତାଇ ଭାବି,—ଆର ଭାବି,—କୋନ କୁଳକିନାରା ପାଇ ନା, ଏର ଯେମ ଆଗାମ ନେଇ, ଗୋଡ଼ାମ ନେଇ । କି ଛିଲ—କି ହ'ଲ,—ଏ ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା ବିରାଟ ଗୋଲମାଳ !

“ମେଦିନ ସକାଳେ ଐ ପାଶେର ଚାରାଧାନେର କ୍ଷେତର ଆ’ଲେର ଉପର ଦିଯେ କୌଚା ଆମ ଖେ’ତେ ଖେ’ତେ ଏକଟି ବାଖାଲ ବାଲକ କୋଥା ହ’ତେ ଶେଖା ଏକଟା କର୍ମ ଗାନ ଗେ’ଯେ ଯାଛିଲ । ଗାନଟା ଆମାର ମନେ ନେଇ, ତବେ ତାର ଭାବାର୍ଥଟା ଏହି ବକମ, “କତ ନିଶିଦିନ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ହ’ଯେ ଗେଲ, କତ ବାରମାସ କତ ସୁଗ୍ୟଗାନ୍ତରେର ଅତୀତେ ଢ’ଲେ ପଡ଼ିଲ, କତ ନଦନଦୀ ପାଗରେ ଗିଯେ ମିଶିଲ, ଆବାର କତ ସାଗର ଶୁକିଯେ ମର୍କ୍ଷୁମି ହ’ଯେ ଗେଲ,

କତ ନଦୀ ପଥ ଭୁଲେ' ଗେଲ, ଆର ମେ କତ ଗିରିଇ ନା ଗଲେ' ଗେଲ, ତବୁ
ଓଗୋ ବାହିତ, ତୁମି ତୋ ଏଲେ ନା !” ଗାନ୍ଟଟା ଶୁଣ୍ଛିଲୁମ ଆର ଭାବଛିଲୁମ,
କି କ’ରେ ଆମାର ପ୍ରାଣେର ବ୍ୟାକୁଳ କାଙ୍ଗା ଏମନ କରେ’ ଭାଷାଯ ମୃତ୍ତ ହ’ଯେ
ଆଜୁପ୍ରକାଶ କରୁଛିଲ ? ଓଗୋ, ଠିକ ଏହି ରକମହି ଯେ ଏକଟା ମନ୍ତ୍ର ଅସୀମ
କାଳ ଆମାର ଆଁଥିର ପଲକେ ପଲକେ ଯେନ କୋଥା ଦିଯେ କୋଥାଯ ଚଲେଛେ,
ଆର ଆମି କା’କେ ପାବାର—କି ପାବାର ଜଣେ ଶୁଣ୍ଣ ଆକୁଲିବିକୁଳି ମିମତି
କରେ ଡାକିଛି, କିନ୍ତୁ କଇ ତିନି ତ ଏଲେନ ନା—ଏକଟୁକୁ ସାଡ଼ାଓ ଦିଲେନ
ନା । ତବେ ଦୁହିର ବୋଦୁରେ ଘୁନ୍ଘୁଣେ ମାଛିର ମୁଖେ ଏହି ଯେ ଥିବ ମିହି କରଣ
'ଶୁଣ୍ଣନ' ଶୁଣି ଏହି ଗୋରହାନେ, ଓକି ତାରଇ କାଙ୍ଗା ? ଦିନରାତ
ଧରେ ସମ୍ମତ ଗୋରହାନ ବ୍ୟେପେ ପ୍ରବଳ ବାୟୁର ଏହି ଯେ ଏକଟାନା ହ ହ ଶବ୍ଦ,
ଓକି ତାରଇ ଦୀର୍ଘଧାର ? ରାତିରେ ଶିରୀଷଫୁଲେର ପରାଗମାଥା ଏହି ଯେ ଭେଦେ,
ଆସେ ଭାରି ଗନ୍ଧ, ଓକି ତାରଇ ବର ଅନ୍ଦେର ଶୁବ୍ଦାର ? ଗୋରହାନେର ସମ୍ମତ
ଶିରୀଷ, ଶେଫାଲି ଆର ହେନାର ଗାଛଗୁଲି ଭିଜିଯେ, ସବୁଜ ଦୁର୍ବା ଆର ନୀଳ
ଭୃଈ-କଦମ୍ବେର ଗାଛଗୁଲିକେ ଆର୍ଦ୍ର କରେ’ ଏହି ଯେ ସନ୍ଦେହ ହ’ତେ ମକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଶିଶିର କ୍ଷରେ, ଓକି ତାରଇ ଗଲିତ ବେଦନା ? ବିଜୁଲିର ଚମକେ ଏହି ଯେ
ତୌତି ଆଲୋକଙ୍କଟା ଚୋକ ଝାଲସିଯେ ଦେଯ, ଓକି ତାରଇ ବିଜ୍ଞାନ-ଉତ୍ୱାଦ
ହାସି ? ଦୌଦାମିନୀ-ଶୁଣ୍ଣର ଏକଟୁ ପରେଇ ଏହି ଯେ ମେଘେର ଗଞ୍ଜୀର ଶୁକ୍ର
ଶୁକ୍ର ଡାକ ଶୁନତେ ପାଇ, ଓକି ତାର ପାଷାଣବକ୍ଷେର ସ୍ପଳନ ? ପ୍ରବଳ ଝାଲାର
ମତ ଏଦେ’ ସମୟ ସମୟ ଏହି ଯେ ଦର୍ମକା ବାତାସ ଆମାକେ ଘରେ ତାଗୁବନ୍ତ୍ୟ
କରତେ ଥାକେ, ଓକି ତା’ରଇ ଅଶ୍ରୀରି ବ୍ୟାକୁଳ ଆଲିଙ୍କନ ? ଗୋରହାନେର
ପାଶ ଦିଲେ ଏହି ଯେ ‘କୁହୁର’ ନଦୀ ବ’ଯେ ଯାଚେ, ଆର ତା’ର ଚରେର ଉପର
ପ୍ରକ୍ଷୁଟିତ ଶୁଦ୍ଧ କାଶଫୁଲେର ବନେ ବନେ ଦୋଳଦୋଳା ଦିଯେ ଘନବାତାସ ଶନ୍ ଶନ୍
କରେ ଡେକେ’ ଯାଚେ, ଓକି ତାରଇ କଞ୍ଚିତକର୍ତ୍ତେର ଆହ୍ଵାନ ? ଆମି କେମ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଶୁରଇ ମତ ଅମ୍ବନି ଅସୀମ, ଅମ୍ବନି ବିରାଟ-ବ୍ୟାପ୍ତ ହୟେ ଝକେ ପାଇ ନା ? ଆମି କେନ ଅମ୍ବନି ସବାରଇ ମାଝେ ଥେକେ ଏ ଅପାଓଯାକେ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଅମୁଭ୍ୱ କରି ନା ? ଏ ସୀମାର ମାଝେ ଅସୀମେର ଶୁର ବେଜେ ଉଠିବେ ଦେ ଆର କଥି ? ଏଥିନ ଯେ ଦିନ ଶେଷ ହ'ଯେ ଏଳ, ଏ ଶୁନ ନଦୀପାରେର ବିଦ୍ୟାଯଗୀତ ଶୁଣା ଯାଛେ ଖେଳପାରେର କ୍ଲାନ୍ଟ ମାବିର ମୂର୍ଖେ—

“ଦିବସ ସଦି ସାଙ୍ଗ ହ'ଲ, ନା ସଦି ଗାହେ ପାଥୀ,
କ୍ଲାନ୍ଟ ବାୟୁ ନା ସଦି ଆର ଚଲେ,—
ଏବାର ତବେ ଗଭୀର କରେ’ ଫେଲଗୋ ମୋରେ ଢାକି
ଅତି ନିବିଡ଼ ସନ ତିଥିର ତଳେ !”

(୬)

‘ଏହି ଯେ ଗୋରହ୍ମାନ, ଯେଥାନେ ଆମାର ଜୀବନସର୍ବଷ ଦେବତା ଶୁଭେ ହ'ଯେଛେନ, ଶିଶୁବ ହ'ତେ ଏହି ଯାୟଗାଟାଇ ଛିଲ ଆମାର ସବ ଚେଯେ ପ୍ରିୟହ୍ମାନ । ଏହି ଯେ ଅନ୍ତରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ତିନଟି କବର ଦେଖିତେ ପା'ଚ ପ୍ରାୟଇ ମାଟିର ସଙ୍ଗେ ଯିଶେ ମଧ୍ୟାନ ହ'ଯେ ଗେଛେ, ଆର ଉପରଟା କଟି ଦୁର୍ବା ଘାମେ ଛେ'ଯେ ଫେଲେଛେ, ଓଞ୍ଚିଲି ଆମାର ଛୋଟ ଭାଇ ବୋନେଦେର କବର ! ଓରା ଖୁବ ଛୋଟତେଇ ମାରା ଗିଯିଛିଲ—ଆମେର କଟି ବୌଲ ଫାଣୁନେର ନିଷ୍ଠିବ କରକାଞ୍ଚିରେ ଝରେ’ ପଡ଼େ’ଛିଲ । ଓହି ଯେ ଓଦେର ଶିଯରେ ବକମ୍ ଫୁଲେର ଗାଛଙ୍ଗି ଦେଖିତେ ପାଞ୍ଚ, ଓଞ୍ଚିଲି ଆମିଇ ଲାଗିଯିଛିଲୁମ, ଆମି ତଥନ ଖୁବଇ ଛୋଟ । ଏଥିନ ଅସତନେ ବୋଯାନ ଝୋପ ଆର ଆଲଗା ଲତାଯ ଓ ଯାୟଗାଟା ଭରେ ଉଠିଛେ । ଆଗେ ଓଦେର କବରେ ଉପର ଓଦେରଇ ମତ କୋମଳ ଆର ପବିତ୍ର ବକମ୍ ଓ ଶିରିମ ଫୁଲେର ହଲଦେ’ ରେଖୁ ଝରେ’ ପଡ଼ିତ ସାରା ବସନ୍ତ ଆର ଶର୍କାଳଟା

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଧରେ' ଆର ତାର ଚେଯେ ବେଶୀ ଧରେ' ପଡ଼ିତ ଏତିନଟି କୁଦ୍ର ସଞ୍ଚୀଦେଇ
ବିଛେଦ-ବ୍ୟଥିତ ଅନ୍ତର-ଦରିଯା ମଥିତ କ'ରେ ଆକୁଳ ଅଞ୍ଚର ପାଗଲା-ଝୋରା !
ବାବା ଆମାର ମାକେ ଧରେ' ଧରେ' ନିଦାଘେର ବିଷାଦଗଭୀର ସନ୍ଧ୍ୟାୟ ଏହି ସର୍ବ
ପଥ ବେଯେ ନିଯେ ଦେତେନ, ଆର ଆମାଦେଇ ଟୁରୁ'ର, 'ତାହେରା'ର ଆର
'ଆବୁଲେ'ର ଘାସେ ଚାପା ଛୋଟ କବରଣ୍ଡି ଦେଖିଯେ ବଲ୍ଲତେନ, "ଏହିଥାନେ
ତାରା ଘୁମିଯେ ଆଛେ, ତା'ରା ଆର ଉଠେ ଆସତେ ପାରେ ନା । ଅନେକ ଦିନ
ବାଦେ ଆମରା ଓ ସବ ଏମେ' ଓଦେଇ ପାଶେ ଶୁ'ବ,—ଆମାଦେଇ ଓ ଅମ୍ଭନି
ମାଟିର ଘର ତୈରୀ କ'ରେ ଦେବେ ଗୋଘେର ଲୋକେ ।" ମେହି ସମୟ ମେହି
ବେଦନାପୁତ୍ର ବିଯୋଗ-ବିଦୂର ସନ୍ଧ୍ୟାୟ କି ଏକଟା ଆବଚାୟା ଆବେଶ-ତକଳ୍ପ
ଶୁରେ ଯେ ଆମାର ମାରା ବକ୍ଷ ଛେ'ଯେ ଫେଲ୍ତ, ତା' ପ୍ରକାଶ କରୁତେ
ପାରନ୍ତମ ନା, ତାଇ ବାବାର ମୁଖେର ଦିକେ ଚେଯେ କି ଜାନି କେନ୍ତେ
ଡୁକ୍ରେ କେନ୍ଦେ ଉଠିତୁମ । ବାବା ଅପ୍ରତିଭ ହ'ଯେ ଆମାକେ କୋଲେ ତୁଲେ
ନିଯେ ତାର ପ୍ରିଞ୍ଚ-କୋମଲମ୍ପର୍ଶେ ସାନ୍ତ୍ଵନା ଦିତେନ । ମେହି ଥେକେ
ଯାଇଗାଟାର ଉପର ଆମାର ଏତ ମାୟା ଜୟେ ଗେଛିଲ ଯେ, ଆମି ରୋଜ
ମାକେ ଲୁକିଯେ ଏଥାନେ ପାଲିଯେ ଏସେ ଆମାର ଭାଇ ବୋନ୍‌ଦେଇ ଏହି
ଛୋଟ ତିନଟି କବରେର ଦିକେ ବ୍ୟାକୁଳ ବେଦନାୟ ଚେଯେ ଥାକିତୁ !—ଆଛା
ଭାଇ, ରଙ୍ଗେର ଟାନ କି ଏତ ବେଶୀ ? ଯେଥାନେ ଆମାର କଚି ଭାଇ ବୋନ୍-
ଶୁଲିର ଫୁଲେର ଦେହ ମାଟିର ମଞ୍ଚେ ମିଶେ ମାଟି ହ'ଯେ ଗେଛେ, ମେହି ଭୀଷଣ କରନ୍ତ
ଯାଇଗାଟା ଦେଖିବାର ଜୟେ ପ୍ରାଣେ ଏମନ ବ୍ୟାକୁଳ ଆଗହ ଉପସ୍ଥିତ ହ'ତ
କେନ ? ଶୁନେଛି ଯେ ଯାଇଗାଟାର ମାଟି ନିଯେ ଖୋଦି ଆମାଦେଇ 'ପୟନ୍ଦା'
କରେନ, ନାକି ଠିକ ମେହି ଯାଇଗାତେଇ ଆମାଦେଇ କବର ହୟ, ଆର ତାଇ
ଆମରା ସତଃଇ କେମନ ଏକଟା ନିବିଡ଼ ଟାନ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ କରି ।
ଏଥନ 'ତାହେରା'ର କବରାଟି ଯେମନ ଧମେ' ପ'ଡ଼େଛେ ଆର ଓର ମଧ୍ୟେ ଏକଟି

রিক্তের বেদন

খলা হাড় দেখা যাচ্ছে, হয়ত সে কত বছর বাদে আমারও কবর
এরকম ধসে যা'বে আৱ আমাৱ বিশ্রি হাড়গুলো উলঙ্গ মৃত্তিতে প্ৰকট
হ'য়ে লোকেৱ ভয়োৎপাদন কৰবে!—হায়ৱে মানুষেৱ পৱিত্ৰতি, তবু
মানুষ এত অহঙ্কাৰ কৰে কেন আমি তাই ভাৱি—আৱ ভাৱি।
আৱাৱ দু-এক সময় মনে হয় স্মৃতিৰ পৃথিবীটা ছেড়ে' সে কোন্ অজ্ঞানা
দেশে চলে' যেতে হ'বে, মনে হ'লে জান্টা যেন গুৰুবেদনায় টুন্ টুন্
কৰে' ওঠে, পৃথিবীৰ প্ৰতি একি অক্ষ মৃচ্য নাড়ীৰ টান আমাদেৱ?
তাৱপৰ বাবা ও 'আবুলে'ৰ পাশে গিয়ে শয়ন কৰলৈন, বড় ঝোপেৱ
পাশেৱ ঐ বড় কৰটা বাবাৱ। বাবা মৰে' যাবাৱ পৰ আমি আৱও
বেশী কৰে' কৰস্থানে যেতুম, স্তৰ হয়ে বসে রইতুম আমাৱ হারিয়ে
যাওয়া বন্ধুদেৱ মৌন সাদৱেৱ ভাষা শুন্ব বলে; একটা নিবিড় বেদনায়
চোখেৱ পাতা ভৱে উঠ্যত। এই সব বেদনা, অপমান, দারিদ্ৰ্যেৱ
নিষ্পেষণে মা আমাৱ দিন দিন কুণ্ঠ হয়ে পড়েছিলেন। উপযুক্তিৰ
এত আঘাত তিনি আৱ সইতে পাৱছিলেন না। ক্ৰমে তাকে ভীষণ
যক্ষাৱোগে ধৰল। আমি বুঝলুম আমাৱ কপাল পুড়েছে, মা ও আমায়
ছেড়ে' চলেছেন, তাৰ ডাক পড়ে'ছে। আমি আমাৱ ভবিষ্যতেৱ
দিকে তাকাতেও সাহস কৰলুম না,—উঃ সে কি স্মৃচিতে অক্ষকাৱ!

"এমন সময় একদিন সন্ধ্যায় সইমা আমাদেৱ ঘৰে এসে' মা'ৰ
শীৰ্ণ হাতটি নিজেৱ হাতে নিয়ে বল্লেন, "সই, আমাৱ ছেলে গৱমেৱ
ছুটিতে বাড়ী এসেছে। সে তোদেৱ দোওয়াতে এবাৱ খুব সমানেৱ
সঙ্গে বি, এ, পাশ কৱে'ছে। এবাৱ ছেলেৱ বিয়েটা দিয়ে বৌকে
সংসাৱ বুৰুয়ে দিয়ে সংসাৱ হ'তে সৱে পড়ি। আৱ তা ছাড়া একা
ঘৰ, বৌ নেই, বেটী নেই, দিন রাত ঘৰটা যেন পোড়োবাড়ীৰ

ମତ ଥା ଥା କରୁଛେ । ଖୋଦା ତ ଦେନନି ଆମାୟ, ଯେ ଦୁ'ଦିନ ଜାମାଇ-
ବେଟୀ ନିଯେ ସାଧ-ଆହ୍ଲାଦ କରୁବ । ଛେଲେ ଏତଦିନ ଜେଦ ଧରେଛିଲ ବି, ଏ,
ପାଶ କରେ ବିଷେ । ତା ଖୋଦା ତାର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ' ଦିଯେଛେନ ।
ଏତଦିନ ଆମାର ଛେଲେ ବେ' କରଲେ ଦୁ ଏକଟି ଥୋକା ଖୁକୀ ହତ ନା କୀ
ତାର ଘରେ ? ଆର ଆମାର ଓ ସରଟା ତା ହଲେ ଅନେକ ମାନାତ, ତା ଯଥନକାର
ତଥନ ନା ହ'ଲେ ତୋର ଆମାର କଥାୟ ତ କିଛୁ ହୟ ନା । ଆମାର ହାତେର
କାଛେ ଲଞ୍ଚୀ ଶାନ୍ତ ମା ଆମାର—ହୀରେର ଟିକ୍ରୋ ବୌ ଥାକୁତେ ଆବାର କୋନ୍‌
ଗରୀବେର ବେଟୀକେ ଆନ୍ତେ ଥାବ ଘରେ," ବଲେଇ ଆମାର ମାଥାଟା ସମ୍ବନ୍ଧେ
ତାର ବୁକେର ମଧ୍ୟେ ଟେନେ ନିଲେନ । ମା ଆର ଆମି ବୋକାର ମତ ଶ୍ରୁ
ଅବାକ ବିଶ୍ୱଯେ ସହିମା'ର ଦିକେ ଚେଯେଛିଲୁମ, ଏକି ପାଗଲେର ମତ ତିନି ବଲେ
ଯାଛିଲେନ । ମାର ଦୁର୍ବିଲ ବକ୍ଷଃ ସ୍ପନ୍ଦିତ କରେ' ଘନ ଘନ ନିଶ୍ଚାସ ପଡ଼ିଲେ
ଲାଗ୍ଜଳ । ସହିମା ମାଯେର ବୁକେ ଥାନିକଟା ମାଲିଶ ନିଯେ ମାଲିଶ କରେ' ଦିତେ
ଦିତେ ତେମନି ସହଜଭାବେ ବଲେ' ଯେତେ ଲାଗ୍ଜଲେନ, "ଆମାର ଛେଲେର ଉପର
ବରାବରଇ ବିଶାସ ଆଛେ, ମେ କଥନ ଓ ଯେ ଆମାର ଏକଟି କଥା ଅମାନ୍ତ
କରେନି । ଯେମନ ବଲ୍ଲମ୍, 'ଓରେ ଆଜିଜ, ତୋର ସହ ମା ଯେ ତୋର ଶାଙ୍କୁଡ଼ୀ
ହେବେରେ, 'ବେଗମ'କେ ଆମାର ବୌ କରେ ଘରେ ଆନ୍ତେ ଚାଇ, ତୋର ବୌ ପହଞ୍ଚ
ହେବେତ ଆବାର ! ଆଜ କାଳ ତ ବାବା ତୋରା ମା ବାପେର ପଛନ୍ଦେ ବେ' କରିଲୁ
ନା କିନା ତାଇ"—ଆମାକେ ଆର ବେଶୀ ବଲ୍ଲତେ ହ'ଲ ନା, ମେ ଖୁବ ଖୁଦୀ
ହ'ଯେଇ ବଲେ, 'ବେଶତ ମାଜାନ୍, ତୋମାର କଥାର ତ ଆର କଥନ ଓ ଅବାଧ୍ୟ
ହଇନି, ଆର ତୁମି ଯେ ଆମାୟ କୋନ ଜମୀଦାର ବାଡ଼ୀତେ ବେ' ନା ଦିଯେ
ଏକଟି ଅନାଥା ଗରୀବେର ମେଘେକେ ଉକ୍କାର କରତେ ଯାଚ୍ଛ, ଏତେ ଆମାର ଏତ
ଆନନ୍ଦ ହଞ୍ଚେ ଯେ ଦୁନିଆର ଲୋକକେ ଜଡ଼ କ'ରେ ଦେଖାଇ ଆମାର ମାସ୍ତେର
ମତ ଉଠୁ ମନ ଆର କାର .ଆଛେ ।' ଆଜିଜ ଆମାର ଜନମ-ପାଗ ଲା

ରିଜ୍ଞେର ବେଦନ

ମା-ଲେଉଁଟା ଛେଲେ କିନା, ଆର ମେ ସେ ଯେ ଆବଦାର ଧ'ରେହେ ସଥନ, ତଥନଇ ତାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ କ'ରେଛି କିନା, ତାଇ ଓର ଚୋଥେ ଆମାର ମତ ମା ନାକି ଆର ବିଶ୍-ବ୍ରଙ୍ଗାଣେ ପାଓଯା ଯାଯା ନା ! ମେ ଯାକ ଏଥନ ବୋନ, ଆମି ଆଜିଇ ବେଗମକେ ଦୋଷ୍ୟା କରେ ଯାବ, କେନ ନା ହୀୟାତ ମର୍ଟିତ ଗାଲି ନା, କଥନ କି ହୟ ବଲା ତ ଯାଯା ନା—ତୋର ଆବାର ଏହି ରକମ ଖାଟେ ମାତ୍ରେ ଅବସ୍ଥା । ଆମି ମନେ କରୁଛି ଏହି ମାସେର ମଧ୍ୟେଇ ବ୍ୟାଟିକେ' ବୌକେ ବରଣ କରେ ସରେ ତୁଳି, ଶୁଭକାଜେ ବିଲସ କରା ଭାଲ ନୟ, ଆର ତାତେ ଗ୍ରାମେର ଅନେକେ ଅନର୍ଥକ କତଣ୍ଠିଲୋ ବାଧା ବିପତ୍ତି କରବେ, ସହି, ମା ବେଗମ ଆମାର ଶୂନ୍ୟପୁରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁକ ଯେଯେ !” ସହି ମା ଆର କି ବଲେଛିଲେନ ଠିକ ମନେ ନାଟି, କେନନା ଆମାର ମାଥା ତଥନ ବନ୍ ବନ୍ କରେ ଘୁରୁଛିଲ, ମହିକେର ଭିତର କି ଏକଟା ତୀଆ ଉତ୍ତେଜନା ଘୁରପାକ ଥାଛିଲ,—ଏକଟା ହଠାତ ପାଓଯା ନିବିଡ଼-ବେଦନାମଯ ଆନନ୍ଦେର ଆଘାତେ କେ ଯେବ ଆମାର ସମ୍ମତ ଶରୀରେ ନିଶା କରେ’ ଦିଛିଲ ।

(ଗ)

“ଖୁବ ଧୂମଧାମେ ଆମାଦେର ବେ’ ହେଁ ଗେଲ । ଧୂମଧାମ ମାନେ ‘ଆତ୍ମ-ବାଜି’, ‘ବାଜନା’, ‘ବାଇନାଚ’, ‘ଥିରେଟାର’ ପ୍ରତ୍ତି ଯେ ସକଳ ଅସାଧୁ କଲୁସ ଆନନ୍ଦେର କଥା ବୁଝି ତୋମରା, ତାର ବିଚୁଟି ହୟନି, ଆର ଯଦି ଧୂମଧାମ ମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପବିତ୍ର ଆନନ୍ଦେର ବିନିମୟ ବୁଝାଯ, ତା ହିଁଲେ ତାର କୋଥାଓ ଏତଟୁକୁ ଝାଟି ଛିଲ ନା । ଗ୍ରାମେ ସମ୍ମତ ଗରୀବ ଦୁଃଖୀକେ ସାତଦିନ ଧରେ’ ଶୁନ୍ଦରଙ୍ଗପେ ଭାଲ ଭାଲ ଖାବାର ଖାଓୟାନ ହ'ଯେଛିଲ । ଅନେକେର ପୁରାଣେ ଘର ନୂତନ କ'ରେ ଛେଯେ ଦେଓୟା ହ'ଯେଛିଲ । ଯା’ଦେର ହାଲେର ଗରୁ ନା ଥାକାଯ ସମ୍ମତ ଜୟି ଜୟା ପତିତ ହ'ଯେଛିଲ, ତାଦେର ଗରୁ କିନେ ଦେଓୟା ।

ହେଲିଛିଲ ! ଗ୍ରାମେର ତାତି ଦୁ' ସବକେ ହଟି ତାତେର କଳ କିନେ ଦିଯେ ତାଦେର ଦେଶୀ କାପଡ଼ ବୁନ୍ଧାୟ ଉଂସାହ ଦେଓୟା ହ'ଯେଛିଲ । କଲକାତାର ଏତିମଥାନାୟ ପାଚ ହାଜାର ଟାକା ଦେଓୟା ହେଲିଛି । ମେ ମବ ଆରଓ କତ ଯାଗ୍ଯାଯ କତ ଟାକା ଦିଯେଛିଲେଣ ଯେ ମା, ତା ଆମାର ଏଥନ ସବ ମନେ ନେଇ ।

“ମୈ ମା ଆମାୟ ବ୍ୟୁ କରେ’ ସତ ସୁଦୀ ହେଲେନ, ତାର ଚେଯେ ଅନେକ ବେଶୀ ଦୁଃଖିତ ହେଲିଲ ଗ୍ରାମେର ଲୋକେରା, ଆର ଓର ଆସ୍ତୀୟ କୁଟୁମ୍ବେରା । ଔନ୍ଦେର ଅନେକ ଆସ୍ତୀୟ ଛୋଟ ସରେ ବେ’ ଦେଓୟାର ଜଣେ ବେ’ର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଏକେବାରେଇ ଆମେନ ନି । ଏମନ କି ଏହି ନିଯେ ଅନେକେର ମଙ୍ଗେ ଚିରଦିନେବ ଜଣେ ଛାଡ଼ାଇଛି ହ'ୟେ ଗେଲିଲ । ଅନେକ ହିତେବୀ ମିତ୍ରଓ ଶକ୍ର ହେଲେ ଦୀଢ଼ାଳ । ତବେ ପଦ୍ମାର ଖାତିର ସବ ଯାରଗାତେଇ, ତାଇ ଅନେକ ଚତୁର ମାତ୍ରବର ଲୋକ ଏଂଦେବ ମଙ୍ଗେ ମୌଖିକ ମନ୍ତ୍ରାବ ରେଖେ’ ଭିତରେ ଭିତରେ ଅନିଷ୍ଟ କରାତେ ଲାଗ୍ଲ । ମମାଜେ ପତିତ ନା ହଲେ ଓ ବିଶେଷ କାଜ ବନାମ ସ୍ଵାର୍ଥ ଛାଡ଼ା ଆର କେଉ ଏ ବାଡ଼ୀ ଆସନ୍ତ ନା । କିନ୍ତୁ ଯେମର ମହାୟହୀନ ପରୀବ ବେଚାରାରା ଜ୍ଞାବଧି ଏ ବାଡ଼ୀର ମାହାୟେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହ'ୟେ ଏମେହେ ତା’ରା ମମାଜେର ଏ ଚୋଥ ରାଙ୍ଗାନି ଦେଖେ’ ଶୁଣୁ ଉପରେ ଉପରେ ଡୟ କ’ରେ ଚଳିଲ । ତା’ରା ଜାନ୍ତ, ମମାଜ ଶୁଣୁ ଚୋଥ ରାଙ୍ଗାତେଇ ଜାନେ । ଯେ ଯତ ଦୁର୍ବିଲ ତା’ର ତତ ଜୋରେ ଟୁଟି ଚେପେ ଧରାତେଇ ମମାଜ ଓହାଦ । ଯେଥାନେ ଉଟୋ ମମାଜକେଇ ଚୋଥ ରାଙ୍ଗିଯେ ଚଲିବାର ମତ ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟଗ୍ରାହା ଲୋକ ବୁକ ଫୁଲିଯେ ଦୀଢ଼ିଯେ ଆଛେ, ମେଘାନେ ମମାଜ ନିତାନ୍ତ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟେର ମତଟି ତା’ର ମକଳ ଅନାଚାର ଆବଦାର ବଲେ’ ମୟେ ନିଯେ ଥାକେ । ତାଇ ଉନି ଆର ଓର ମା ବଲିଲେନ, “ଆମାଦେର ମମାଜଟି ନାଇ ତ ମମାଜୁଚ୍ୟତ କରିବେ କେ ?—ମମାଜ ତବୁଓ ସ୍ଵବୋଧ ଶିଶୁର ମତ କୋନ ସାଡାଇ ଦିଲେ ନା, କିନ୍ତୁ

ରିଜ୍ଞେର ବେଦନ

ଓନ୍ଦେର ବାଡ଼ୀତେ ସେ ସବ ଗରୀବ ବେଚାରାରା ଆସ୍ତ ତାଦେର ଖୁବ କଡ଼ା ଭାବେଇ ଶାମନ କରା ହ'ଲ, ସେଣ କେଉ ଓନ୍ଦେର ବାଡ଼ୀର ଛାଯାଓ ନା ମାଡ଼ାଯ ।

“ଲୋକେର ଏକପ ବ୍ୟବହାରେ ଆଦୌ ଦୁଃଖିତ ନା ହ'ୟେ ଝରା ବରଂ ଇଶ୍ଵର ଛେଡ଼େ ବୀଚଲେନ । ତାଜାଡ଼ା ଗ୍ରାମେର ଦରିଦ୍ରେର ମେଇ ଆନନ୍ଦୋଷ୍ଟ୍ରସିତ ମୁଖେ, ଅଞ୍ଚ ଛଲଛଳ ଚୋଖେ ସେ ଏକଟା ମଧୁର ପିଙ୍ଗଶ ହାସି ଫୁଟ୍ଟେ ଉଠେଛିଲ, ତାରଇ ଜ୍ୟୋତିଃ ଓନ୍ଦେର ହନ୍ଦୟ ଆଲୋମୟ କରେ’ ଦିଯେଛିଲ; ଉଟ୍ଟୋଦିକେ ପରତ୍ରିକାତର ଲୋକଦେର ଚୋଥ ମୁଖ ଡ୍ୟାନକ ଭାବେ ବଲ୍ଦେ ଦିଯେଛିଲ !

“ଓ, ମେ କି ଅମାରୁଷିକ ଶକ୍ତି ଛେଯେ ଫେଲେଛିଲ ମାଯେର ଐ ବାଁଜରା ବୁକ ଆମାର ବିଯେର ଦିନେ ! ମାଯେର ଆନନ୍ଦେର ଆକୁଳ ଧାରା ସେଇ କୋଥାଓ ଧରୁଛିଲ ନା ମେଦିନ ! ହାଜାର କାଜେର ଭିତର ହାସିର ମାବେ ଅଞ୍ଚ ଉଥ୍ଲେ ପଡ଼ୁଛିଲ ତାର !

“ଆମାର ଜୀବନ କିନ୍ତୁ ମାର୍ଥିକତାଯ ସମୁଜ୍ଜଳ ହ'ୟେ ଉଠେଛିଲ ମେଇ ଦିନ —ସେ ଦିନ ବୁଝିଲୁମ ଆମାର ହନ୍ଦୟ-ଦେବତାଓ ତାର ମାତୃଦତ୍ତ ଆଶୀର୍ବାଦ ସର୍ବିଷ୍ଟଃକରଣେ ଗ୍ରହଣ କରେ’ଛେନ, ଆମାର ପ୍ରାଣେର ଗୋପନ ପୂଜା ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତାର ପାଯେର ବୃଥା ନିବେଦିତ ହୟ ନାହିଁ ।

“ଆମାର ଶୁଦ୍ଧ ଇଚ୍ଛା ହ'ତ ଆମି ତାର ପାଯେ ମାଥା କୁଟି ଆର ବଲି, ଓଗୋ ଶ୍ଵାମିନ୍ ! ଓଗୋ ଦେବତା ! ଏତ ଆନନ୍ଦ ଦିଯୋ ନା ଏ କ୍ଷୁଧିତାକେ ପ୍ରେମେର ଏତ ଆକାଶ-ଭାଙ୍ଗ ସନ ବୁଟି ଦେଲେ’ ଦିଓ ନା ଏ ଚିରମରମୟ ହନ୍ଦୟେ,— ସକଳ ମନ ଦେହ ପ୍ରାଣ ଛେଯେ ଫେଲୋ ନା ତୋମାର ଓ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାଲବାସାର ବ୍ୟାଗ ନିବିଡ଼ ଅପ୍ଲିଜ୍ଞନେ ! ଆମାର ଛୋଟ ବୁକେ ସେ ଏତ ଆନନ୍ଦ, ଏତ ଭାଲବାସା ସହିତେ ପାରବେ ନା,—କିନ୍ତୁ ହା�ୟ, ତାର ଓ ଭୁଜବନ୍ଧନେ ଧରା ଦିଯେ ଆମିର ଆର କିଛୁଇ ଥାକତ ନା, ଆମି ଆମାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ଭୁଲେ

ଯେତୁମ ! ଏ ସେଇ ସ୍ଥାନେ ପରୀକ୍ଷାନେ ଗିଯେ ପ୍ରିୟତମେର ଅଧୀର ବକ୍ଷେ ମାଥା ରେଖେ
ଶୁଣ୍ଡ-ବଧିର ହ'ଯେ ଯା ଓୟା, ପ୍ରାଣେର ସକଳ ସ୍ପନ୍ଦନ, ଦେହେର ସମସ୍ତ କଥିର
ଅବାକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ହ'ଯେ ଥେମେ ଯା ଓୟା,—ଶୁଣ୍ଡ ତୁମି ଆର ଆମି—ଅନ୍ତଭବ କରା,
ମେ-କୋନ ଅସୀମ ସିଙ୍କୁତେ ବିଦ୍ୱର ମତ ମିଶେ ଯା ଓୟା !

“ତାର ଐ ବିଶ୍ଵଗ୍ରାସୀ ଭାଲବାସା ଯଥନ ଚୋଥେର କାଲୋଯ ଜୋତିର ମତ
ହ'ଯେ ଫୁଟେ’ ଉଠିତ, ତଥନ ଶୁଣ୍ଡ ଭାବତ୍ତୁମ ପ୍ରେମେ ମାନ୍ୟ କତ ଉଚ୍ଚ ହ'ତେ
ପାରେ ! ଏର ଏତୁକୁ ଛୋଯାଯ ମେ କି କୋମଲତାର ସିଙ୍ଗ ପୂତ ଶୁରଖୁନୀ
ବ'ଯେ ଯାଇ ଦାରା ବିଶେର ଅନ୍ତରେର ଅନ୍ତର ଦିଯେ । ଦେବତା ବ'ଲେ କି କୋନ
କଥା ଆଛେ ? କଥିଥିନୋ ନା, ମାନ୍ୟଇ ଯଥନ ଏହି ରକମ ଉଚ୍ଚ ହ'ତେ ପାରେ,
ଅତିଲ ଭାଲବାସାୟ ନିଜେକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକମେ ତଲିଯେ ଦିତେ ପାରେ, ନିଜେର
ଅନ୍ତିତ ବ'ଲେ କୋନ କିଛୁ ଏକଟା ମନେ ଥାକେ ନା—ମେ ଦେଖେ, ମବ ଶୁନ୍ଦର
ଆର ଆନନ୍ଦ, ତଥନଇ ମାନ୍ୟ ଦେବତା ହୟ ! ଦେବତା ବ'ଲେ କୋନ ଆଲାଦା
ଜୀବ ନାହିଁ ।

*   *

*   *

“ଯାକ୍ ଓସବ କଥା ଏଥନ,—କି ବଳ୍ଛିଲୁମ ?—ହୀ, ଆମାର ବିଶେର ମତ
ଏତ ବଡ଼ ଏକଟା ଅସ୍ତ୍ରାଭାବିକ କାଣ୍ଡେ ଗ୍ରାମମୟ ମହା ହଲୁସ୍ତୁଲ ପ'ଡେ ଗେଲ ।
ବଂଶେ ନିକୁଟି, ସହାୟମସହାଇନ ଆମାଦେର ଘରେ ଦୈଯନ୍ଦବଃଶେର ବି, ଏ, ପାଶ
କରା ମୋନାର ଟାଦ ଛେଲେର ବିଯେ ହୋଇ ଠିକ ଯେନ ଝରକଥାୟ ଘୁଟେ-
କୁଡ଼ୋନିର ବେଟୀର ସାଥେ ବାଦଶାଜାଦାର ବିଯେର ମତଇ ଭୟାନକ ଆଚର୍ଯ୍ୟ ।
ଟେକଛିଲ ସକଳେର ଚୋଥେ ! ଗ୍ରାମେର ମେଘେରା ଅବାକ ବିଶ୍ୟେ ଆମାର
ଦିକେ ଚେଯେଛିଲ,—‘ବାପ୍ରେ ବାପ, ମେଘେଟାର କି ପାଚପ୍ରୟା କପାଳ !’
ତାରା ଏଷ ବଳ୍ତେ କମ୍ବର କରେନି’ ଯେ, ଆମି ଆବାଗୀ ନାକି ଝରପେର ଫାଦ
ପେତେ ଅମନ ନିକଳକ ଟାଦକେ ବେମାଲୁମ କମେଦ କରେ’ ଫେଲେଛିଲୁମ ? ଏତ

ରିତ୍ତେର ବେଦନ

ବଲେଓ ଯଥନ ତା'ରା ଏକଟୁଓ କ୍ଳାନ୍ତ ହ'ଲ ନା, ତଥନ ସବାଇ ଏକବାକ୍ୟେ ବ'ଲେ ବେଡ଼ାତେ ଲାଗଲ ଯେ, ବୁନିଆଦି ଖାନ୍ଦାନେ ଏମନ ଏକଟା ଖଟକା, ଏଓ କି କଥନ ସୟ? ଏତ ବାଡ଼ାବାଡ଼ି ସହିବେ ନା, ସହିବେ ନା । କଥନ ଆମାଦେର କପାଳ ପୁଡ଼େ ଆର ତାଦେର ଦଶ ଜନେର ଈ ମହାବାକ୍ୟଟା ଦୈବବାଣୀର ମତ ଫଳେ' ଯାଯ, ତାଇ ଆଲୋଚନା କରେ' କରେ' ତାଦେର ଆର ପେଟେର ଭାତ ହଜମ ହତ ନା, ଆମାର କିନ୍ତୁ ତଥନ କିଛୁଟ ଶୁନ୍ବାର ଆଗ୍ରହ ଛିଲ ନା,—ସେ-ଦେବତା ଏମନ କ'ରେ ତାର ପରଶମଣିର ସ୍ପର୍ଶେ ଆମାର ସକଳ ଭୁବନ ଏମନ ମୋନା କ'ରେ ଦିଯେଛିଲେନ, ଧୀର ମାଝେ ଆମାର ସକଳ ସହା, ସବ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଚାନ୍ଦ୍ୟା ପାଞ୍ଚ୍ୟା ଏକାକାର ହ'ଯେ ମିଶେ ଗିଯେଛିଲ, ଆମି ସବ ଭୁଲେ ଗିଯେ ଶୁଦ୍ଧ ମେହି ଦେବତାକେଟ ନିତ୍ୟ ନୃତ୍ନ କରେ' ଦେଖିଲୁମ । ତଥନ ଯେ ସବ ପେଯେଛି'ର ଆମରେ ଆନନ୍ଦମୟ ହ'ଯେ ଯାବାର ମାହେନ୍ଦ୍ରକ୍ଷଣ! କିନ୍ତୁ ହାସ, କାଲେର ଅତ୍ୟାଚାରେ ମେ ମାହେନ୍ଦ୍ରକ୍ଷଣ ଆସବାର ଆଗେଇ ଏହ ଶୁନ୍ଦର ବିଶେର ମେ କି ଶକ୍ତ ଦିକଟା ଚୋଥେ ପଡ଼େ ଗେଲ । ପ୍ରାଣେ ବିରାଟ ଶାନ୍ତି ନେମେ ଆସବାର ଆଗେଟ ମେ କି ଗୋଲମାଲ ହୟେ ଗେଲ ସବ । ଆଗେ ହତେଇ ଆମାର ପ୍ରାଣେର ନିଭୂତତମ ଦେଶେ ମେ କି ଏକ ଆଶକ୍ତ ସେବ ଶିଉରେ ଶିଉରେ ଉଠ୍଱ି । ମନେ ହ'ତ ସେନ ଏତ ଶୁଖେର ପେଛନେ ମେ କି ବଜ୍ର ଓତ ପେତେ ରଯେଛେ । କଥନ ଆମାର ଏ ଆକାଶ-କୁଞ୍ଚମ ଭେଦେ ଯାବେ ! —ମନେ ହ'ତ ଏ କ୍ଷଣିକେର ପାଞ୍ଚ୍ୟା ଯେନ ଏକଟି ରଜନୀର ସ୍ଵପ୍ନେ ପାଞ୍ଚ୍ୟା ଛୋଟୁ ଏକ ଟୁକରା ଆନନ୍ଦ, ସ୍ଵପ୍ନ ଭେଦେ ଗେଲେଇ ତେମନି ଘୁଟୁଘୁଟେ ଅନ୍ଧକାର !

“ମା ଆମାୟ ସମ୍ପଦାନ କରେଇ ଆବାର ଶୟା ଆଶ୍ରମ କରେ ଛିଲେନ, ତାର ଯେ ତଥନ ଆର ଚାଇବାର ବା କବୁବାର କିଛୁଇ ଛିଲ ନା, ତଥନ ଯେ ମା ମୁକ୍ତ ! ତାଇ ତିନିଓ ଆମାୟ ସହିମାର ହାତେ ଦିଯେ ଯେ ଦେଶେର କେଉ ଥବର

ଦିତେ ପାରେ ନା ମେହି କୋନ୍ ଅଜାନାର ଦେଶେ ଚଲେ' ଗେଲେନ, ବୋଧ ହସ୍ତ ମେଥାନେ ଆମାର ବାବା ପୋକାଖୁକୌଦେର ନିୟେ ଅଞ୍ଚ-ମଜଳ ନଗନେ ପଥେର ଦିକେ ଚେଯେଛିଲେନ । ଯାବାର ସମର ମେ କି ତୃପ୍ତିର ଶାପି ଫୁଟେ ଉଠେଛିଲ ମା'ର ପାଣ୍ଡୁର ଓଷ୍ଠପୁଟେ ! ଆମି ଯଥନ ମା'ର ବୁକେ ଆଛାଡ଼ ଥେବେ କେବେ ଉଠିଲୁମ, "ମାଗୋ ଯେବେନା—ଆମାର ସେ ଆର ଦୁନିଆୟ କେଉ ନେଇ ମା," ତଥନ ମା ଆମାର ମୁଖେ ହାତ ଦିଯେ ବଲେଛିଲେନ, "ବଲିସ୍ନେ ବଲିସ୍ନେ ରେ ଅମନ କଥା ବେଗମ, ତୋର ଅଭାବ କିମେର ? ଏମନ ମାରେର ଚେଯେଓ ଶ୍ଵେତମହୀ ଶାଶ୍ଵତୀ, ଦେବତାର ଚେଯେଓ ଉଚ୍ଚ ଶାମୀ, ଏତ ପେଯେଓ ରାକ୍ଷସୀ ବଲ୍ଛିସ୍ କିଛୁଟ ନେଇ ତୋର ? ହି ମା, ବଲିସ୍ନେ ଅମନ ଅପଯା କଥା !"

"ମାକେ ବାବାର ପାଶେଟି ଗୋର ଦେଉଣା ହଲ । ଆଜି ତାଙ୍କୋର ଆର ଆବୁଲେର କବର ଯେମନ ଧୂଲୋର ମନ୍ଦେ ମିଶେ ଗିଯେଛେ, ଡଦିନ ବାଦେ ମାରୁଷ କବର ଅମନି ସମାନ ହ'ଯେ ମିଶେ ଯାବେ, ଆଜ କିନ୍ତୁ ଆମାର ବୁକେ ପୁଣୀତ୍ତ ବେଦନାର ଏହି ଯେ ଏକଟା ଶକ୍ତ ଗେରୋ ବୈଧେ ଗେଲ, ମେ କି ମିଶାବେ କଥନ ଓ ?

"ଏର ପର ହ'ତେ ଏହି ସବ ଉପଯୁକ୍ତପରି ଶୋକେର ଆଘାତେ ଆମାର ମାରାଅକ୍ରମ୍ଯୁର୍ଜାରୋଗେ ଧରିଲେ । ପ୍ରାୟ ଆମି ଅଚେତନ ହେଁ ପଡ଼ୁତ୍ତମ, ଆର ଯଥନ ଇଚେତନ ହ'ତ ତଥନି ଦେଖତୁମ ଆମାର ଧୂଲିଧୂରିତ ଶିର ବର୍ଯ୍ୟେହେ ତାର—ଆମାର ଶାମୀର ସନ ସ୍ପନ୍ଦିତ ବିଶାଳ ବକ୍ଷ,—ତାର ସବ-ଭୁଲାନୋ ବ୍ୟାକୁଳ ବାହସକନେର ମାରେ ! ଓଃ, ମେ କି ଭୌତ କରଣାଘନଦୃଷ୍ଟି ତାର ଚୋଥେ ଫୁଟେ ଉଠିତ ? ସହାଯୁଭୂତିର ମେ କି କୋମଳ ଶିଖଛାଯା ଛେ'ଯେ ଫେଲିତ ତାର ଅଭାବ-ସୁଲ୍ଲର ମୁଖ୍ୟାନି ! ଆମାର ତଥନ ମନେ ହୋ'ତ ଏର ଚେଯେ ମେଯେଦେର କି ଆର ସ୍ଵର୍ଗ ଥାକତେ ପାରେ ! ଏର ଚେଯେ ଆକାଶିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କୀ ମେ ଅପାର୍ଥିବ ଜିନିଷ ଚାଇତେ ପାରେ ଆମାଦେର ମନ୍ଦଭାଗିନୀ ଶ୍ରୀ ଜାତିରା ?

ରିକ୍ତେର ସେଦନ

ହାୟ ମେ ସମୟେ ସ୍ଵାମୀର କୋଳେ ଅମନି କରେ ମାଥା ରେଖେ କେନ ଆମାର
ଶେଷ ନିଖାସଟୁକୁ ବାତାମେର ମଞ୍ଜେ ମିଶେ ଯାଇନି ?

(ୟ)

“ଏଥନ ବଲଛି ବୋନ ତୋକେ ଆମାର କାହିନୀଟା ଏଣ ସେ ଏକଟା
‘କେଥ୍ସା’ । କେ ଆମାର ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ଆର କେଇବା ଶୁଣିବେ ? ତାର
ଉପର ନାକି ଆମାର ମଗଜ ବିଗଡ଼େ, ଗିଯେଛେ ଆର ତାଇ ମାଝେ ମାଝେ ଆମି
ଖୁବ ଶକ୍ତ ବକ୍ତିମା ବେଢେ ଆମାର ବିଦା ଜାହିବ କରି । ଆମାର ଏହି ରକମ
ବକର ବକର କରାଟା କେଉ ପଛନ୍ଦ କରେ ନା, ତାଇ ଏକଟୁ ଶୁନେଇ ବିରକ୍ତ ହେଁ
ଚଲେ ଯାଇ । ଆଛା ବୋନ ବଲତ ମେୟେ ମାନ୍ଦମେ ଆବାର କବେ କଥା ଶୁଣିଯେ
ବଲତେ ପେରେଛେ ଆର ଖୁବ ବେଶୀ ବଲାଇ ମେୟେଦେର ସଭାବ କିମା ! ଆମି
କମ୍ କଥାଯ କି କରେ ଆମାର ସକଳ କଥା ଜାନାବ ? ତାଇ ହୟତ ବଲନି
ତୋକେ କେ ମାଥାର ଦିବି ଦିବେଛେ ତୋର କଥା ବଲବାର ଜଣେ ? ତା ଓ ବଟେ,
ତବେ ପେଟେର କର୍ଥା, ବୁକେର ବ୍ୟଥା ଲୋକକେ ନା ଜାନାଲେଓ ସେ ଜାନଟା
କେମନ ଶୁଧୁ ଆନଚାନ କରେ, ବୁକ୍ଟା ଭାବି ହେଁ ଓଟେ, ଏଣ୍ଟ ଏକଟା ମସ୍ତ
ଜଇର ‘ଗଜବ’ ।

*   *

*   *

“ସହିମା ଏତ ବଡ ରାଶଭାରି ଲୋକ ଛିଲେନ ସେ ସବାଇ ତାକେ ଭୟ
କ'ରେ ଚଳ୍ତ, ତିନିଟି ଛିଲେନ ଘରେର ମାଲିକ । କେଉ ତାର କଥାଯ ‘ଟୁ’ଟି
କରୁତେ ପାରୁତ ନା । ତାଇ ଏତ ବଡ ଏକଟା ଅଘଟନ,—ଆମାର ମତ
ପାତାକୁଡ଼ିମୀର ବେଟାକେ ରାଜସ୍ଥ କରା ମଦ୍ଦେଓ ମୁଖ ଫୁଟେ’ କେଉ ଆର କିଛୁ
ବଲତେ ପାରିଲ ନା ତେମନ । ମେୟେରା ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଆମାର ନୀଚ ଘରେର
କଥା ଜାନତେ ଏଲେ ତିନି ଜୋର ଗଲାୟ ବଲତେନ, “ଜାତ ନିୟେ କି ଧୂମେ

ଖାବ ? ଆର ଜାତ ଲୋକେର ଗାୟେ ଲେଖା ଥାକେ ? ଯାର ଚାଲଚଳନ
ଶରିଫେର ମତ ଦେଇ ତ' ଆଶରାଫ । ପୋଡା କିଯାମତେର ଦିନେ କଥିଥିନୋ
ଏମନ ବଲବେନ ନା ଯେ ତୁମି ସୈଯନ୍ଦ ମାହେବ, ତୋମାର ଆବାର ପାପ ପୁଣି କି
ତୋମାର ନିୟଧାତ ବେହେଶ୍ତ ଆର ତୁମି ‘ହାଲଗଙ୍ଗ’ ଶେଖ, ଅତେବ ତୋମାର
ସବ ‘ମୁଗ୍ଧାବ’ (ପୁଣ୍ୟ) ବାହେଶାପ୍ତ ହୟେ ଗେଛେ, କାହେଇ ତୋମାର କପାଳେ ତ’
ଜାହାଙ୍ଗାମ ଧରା ବାଁଧା ! ଆମି ଚାଇ ଶୁଦ୍ଧ ଗୁଣ ତା ମେ ଯେ ଜାତଇ ହୋକ ନା
କେନ । ଦେଖୁକ ତ ଏମେ ଆମାର ବୌକେ—ଘର ଆନ୍ଦୋ କରା ରୂପ, ଆଶ-
ରାଫେର ଚେଯେଓ ଆଦିବ ତମିଜ, ଲେଖାପଡା ଜାନା, କାଜକର୍ମେ ପାକା ଏମନ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୌ ଆର କାର ଆଛେ ! ଆର କି ଜୟଇ ବା ବଡ ଧରେ ବେଟାକେ
ଘରେ ଆନବ, ମେ ଯତ ନା ଆନବେ ରୂପ ଗୁଣ, ତାର ଚେଯେ ବୈଶି ଆନବେ
ବାପ ମାୟେର ଗରବ ଆର ଅଶାନ୍ତି ! ଆମାର ଏହି ମୋନାର ଟାଙ୍କ ଛେଲେ
ବେଁଚେ ଥାକ, ଓର ଘରେ ଛେନେପିଲେ, ଦେଖି, ତା ହଲେଇ ଆମି ହାନତେ ହାନତେ
ଯବ୍ବବ ।” ମାୟେର ଦେଇ ସ୍ନେହଭିଜା କଥାଯ ସେ କତଇ ଆନନ୍ଦେ ବୁକ ଡରେ
ଉଠିତ ! ଆମାର ଚୋଥ ଦିଯେ ଟ୍ସ୍ ଟ୍ସ୍ କବେ ଜଳ ପଡ଼ତ । କୁତୁଜ୍ଜତ । ଆର
ଭକ୍ତିର ତାମ୍ଭ ବୁବି ମର୍ଦ୍ଦର ଅଞ୍ଚଳ !

“ସ୍ଵାମୀର ସତିକାରେର ଭାଲବାସା ଆର ମୁହିମାର ମେହେର ଚେଯେଓ ନିବିଡି
ମେହ ଆମାର ତ ଆର କିଛୁଇ ଅପୂର୍ବ ରାଖେନି । ଦୁନିଆର ସଥନ ଯା
ଦେଖତୁମ, ତାଟି ସବ ଯେନ ସୁନ୍ଦର ହୟେ ଫୁଟେ ଉଠିତ । କଇ, ଓର ଆଗେ ତ ଏହି
ମାଟିର ଦୁନିଆକେ ଏତ ସୁନ୍ଦର କ'ରେ ଦେଖିନି । ଭାଲବାସାର ଅଞ୍ଚନ କି
ମହିମା ଜାନେ, ଯାତେ ସବ ଅସୁନ୍ଦର ଅତ ସୁନ୍ଦର ହ'ଯେ ଫୁଟେ’ ଓଠେ ।

“ଏତ ସ୍ଵର୍ଥ, ତବୁଣ୍ଡ ପୋଡା ମନ କେନ ଆପନା ଆପନିଇ ସଙ୍କୁଚିତ ହ'ଯେ
ପଡ଼ିତ । ପାଡାପଡ଼ଶୀ ଲୋକେର ଐ ଏକଟା କଥାଇ ଯେନ ଶାଖିଚିନ୍ତିର ମତ
କାନେର କାହେ ଏମେ ବାଜିତ, “ମୁହିମେ ନା, ମୁହିମେ ନା !” ଚୋରେର ମନ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ବୌଚକାର ଦିକେ, ତାଇ ଆମାର ମତ ହତଭାଗୀର ମନେ ସେ ଶୁଣୁଛି ଅମ୍ବଲେଙ୍କ ବାଣୀ ବାଜବେ, ତାତେ ଆର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କି ?—ଏ ଅତ ଗଭୀର ଭାଲବାସାର ଆଘାତେହି ସେ ଆମାକେ ବିବ୍ରତ କ'ରେ ତୁଳେଛିଲ ! ମଧୁ ଖୁବି ମିଷ୍ଟି, କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ଥାଓଯାଲେହି ଗା ଜାଲା କରେ । ତାଇ ଆମାର ମନେ ହ'ତ ଓଦେର ପାଯେ ମାଥା କୁଟେ ବଲି, “ଓଗୋ ଦେବତା, ଓଗୋ ସ୍ଵର୍ଗେର ଦେବୀ, ତୋମରା ଏତ ସେହ ଏତ ଭାଲବାସା ଦିଯେ ଛେଯେ ଫେଲୋନା ଆମାୟ, ଆମି ସେ ଆର ସିଇତେ ପାରୁଛି ନା ! ସେହେର ସାଯେ ସେ ଆମାର ହଦୟ ଭେଙ୍ଗେ ପଡ଼ିଲ ! ଏକଟୁ ଘୁଣା କର, ଥାରାପ ବଲ, ଆମାୟ ଥୁବ ବାଥା ଦାଉ, ତା ନୈଲେ ଆମାର ବକ୍ଷ ଝୁଯେ ଯାବେ ସେ !” ଆର ଅମନି ଆବାର ସେଇ ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଚୋଥେର ସାମନେ ଭେସେ ଉଠିଲା “ନଇବେ ନା ”

“ଏମନି କରେ, ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ଛୁଟୋ ବଚର କୋଥାୟ ଦିଯେ ସେ କୋଥାୟ ଚଲେ ଗେଲ, ତା ଜାନିତେ ପାରିଲୁମ ନା । ଏମନ ସମୟ ଏ ସେ ପ୍ରଥମେ ବଲେ-ଛିଲୁମ, କଲେରା ଆର ବସନ୍ତ ଜୋଟ କରେ’ ରାକ୍ଷସେର ମତ ହାଁ କରେ ଆମାଦେର ଗ୍ରାମଟା ଗ୍ରାମ କ'ରେ ଫେଲଲେ । ତା’ଦେର ଉଦ୍ଦର ଯେନ ଆର କିଛୁତେହି ପରତେ ଚାଯନା । ସେ କି ଭୀଷଣ ବୁଝନ୍ତା ନିଯେ ଏମେହିଲ ତା’ରା ! ସମ୍ବନ୍ଧ ଗ୍ରାମଟା ଯେବେ ଗୋରାହାନେରଇ ମତ ଥା ଥା କରତେ ଲାଗଲ । ଗ୍ରାମେର ସକଳ ସେ ଯେଦିକେ ପାରିଲେ ମୃତ୍ୟୁକେ ଏଡିଯେ ସେତେ ଛୁଟିଲ । ଭେଡ଼ାର ଦଲେ ସଥନ ନେକଢ଼େ ବାଘ ପ୍ରବେଶ କରେ ତଥନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭେଡ଼ା ଏକମେଳେ ଜୁଟେ ଚାରିଦିକେ ଗୋଲ ହେଁ ଦୀତିଯେ ଚକ୍ର ବୁଜେ ମାଥା ଗୁଞ୍ଜେ ଥାକେ, ମନେ କରେ ତାଦେର ଆର କେଉଁ ଦେଖିତେ ପାଛେ ନା । କିନ୍ତୁ ମାରୁଷ ଥାରା, ତାରା ତ ଆର ମାରୁଷକେ ଏମନ ଅବସ୍ଥା ଫେଲେ ସେତେ ପାରେ ନା । ତାଦେର ଏକଇ ରକ୍ତ ମାଂସେର ଶରୀର, ତବେ ଭିତରେ କୋନ କିଛୁ ଏକଟା ବୋଧ ହୟ ବଡ଼ ଜିନିଷ ଥାକୁବେ । ସବାରଇ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ, ସବାରଇ ଦୁଃଖ କ୍ଲେଶେର ଭାଗ

ନିଜେର ଘାଡ଼େ ଖୁବ ବେଶୀ କରେ ଚାପାନତେଇ ଓଦେର ଆନନ୍ଦ । ଏହି
ତାଦେର ମୁକ୍ତି ।

“ସଥନ ସବାଇ ଚଲେ’ ଗେଲ ଥାମ ଛେଡ଼େ’, ତଥନ ଗେଲୁମ ନା କେବଳ ଆମଙ୍ଗା,
ଉନି ବଲ୍ଲେନ “ମୃତ୍ୟୁ, ନାଇ, ଏକପ ଦେଶ କୋଥା, ଯେ ଗିମ୍ବେ ଲୁକୁବ ?” ସବାଇ
ସଥନ ମହାମାରୀର ଭୟେ ରାସ୍ତାଯ ଚଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବକ୍ଷ କରେ’ ଦିଲେ’ ତଥନ କୋମର
ବୈଧେ ଉନି ପଥେ ବେରିଯେ ପଡ଼ିଲେ, ବଲ୍ଲେନ, “ଏହି ତ ଆମାର କାଜ,
ଆମାଯ ଡାକ ଦିଯେଛେ !” ମେ କି ହାମିମୁଖେ ଆର୍ଟେର ଦେବାର ଭାବ ନିଲେନ
ତିନି । ତଥନ ତିନି ଏମ, ଏ, ପାଣ କରେ’ ଆହିନ ପଡ଼ିଛିଲେନ ।
କଲକାତାଯ ଖୁବ ଗରମ ପଡ଼ାତେ ଦେଶେ ଏମେହିଲେନ । କି ଗରୀବନୀ ଶତିର
ଶ୍ରୀ ଫୁଟ୍ଟେ’ ଉଠେଛିଲ ତାର ପ୍ରତିଭା-ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ମୁଖେ ମେଦିନ ।

“ଆବାର ମେହି ବାଣୀ, “ମହିବେ ନା, ମହିବେ ନା !”

“ଦିନ ନେଇ, ରାତ ନେଇ, ଥାମ୍ଭ୍ୟା ନେଇ, ଦାଓୟା ନେଇ, ଆର୍ଟେର ଚୟେ ଓ
ଅଧୀର ହୁଏ ତିନି ଛୁଟେ’ ବେଡାତେ ଲାଗଦେନ କଲେରା ଆର ବସନ୍ତ ରୋଗୀ
ନିଯେ । ଆମି ପାଇଁ ଧରେ ବଲ୍ଲୁମ, ଓଗୋ ଦେବତା ! ଥାମ, ଥାମ, ତୁମି
ଅନେକେର ହିତେ ପାର, କିନ୍ତୁ ଆମାର ଯେ, ଆର କେଉ ନେଇ । ଓଗୋ
ଆମାର ଅବଲମ୍ବନ ଥାମ, ଥାମ । ହାୟ, ଯାକେ ଚଲାୟ ପେଯେହେ ତାକେ ଆର
ଥାମାୟ କେ ? ବିଦେଶ କଲ୍ୟାନେର ଜନ୍ମ ଛୁଟିଛିଲ ତାର ପ୍ରାଣ ! ତାରସେ
ଦୁନିଯା ଭରା ବିଛାନୋ ପ୍ରାଣେ ଆମାର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେର କାନ୍ଦାର ସ୍ପନ୍ଦନ
ଧ୍ୱନିତ ହିତ କି ? ଯର୍ଦ୍ଦ ହିତ ତବେ ମେ ଶୁଦ୍ଧ ଛୁଟେ ସେ'ତ ଛୁଟେ ଯେତ ନା ।

“ସେ ଅମ୍ବଲେର ଏକଟୁ ଆଭାବ ଆମାର ଅନ୍ତରେର ନିଭୂତତମ କୋଣେ
ଲୁକିଯେ ଥେକେ ଆମାର ସାରା ବକ୍ଷ ଶକ୍ତାକୁଳ କ'ରେ ତୁଲେଛିଲ, ମେହି ଛୋଟ୍-
ଛାୟା ଯେମ ମେଦିନ କାଯା ହିଁଯେ ଆମାର ଚୋଥେର ସାମନେ ବିକଟ ମୂର୍ତ୍ତିତେ
ଏମେ’ ଦାଡ଼ା’ଲ । ମେ କି ବିଶ୍ରୀ ଚେହାରା ତାର !

ରିତ୍ତେର ବେଦନ

“ମା କଥନ ଓ ର କାଜେ ବାଧା ଦେନ ନି’। ଶୁଦ୍ଧ ଏକଦିନ ସୀଜେର ନାମାଜ
ଶେଷେ ଅଞ୍ଚ ଛଲଛଲ ଚୋଖେ ତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠନ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକେ ଖୋଦାର
“ରାହାୟ” ଉଂସଗ କ’ରେ ଗିଯେଛିଲେନ । ଓ; ତ୍ୟାଗେର ମହିମାୟ, ବିଜୟେର
ଭାସ୍ଵର-ଜ୍ୟୋତିତେ କି ଆଲୋମୟ ହ’ଯେ ଉଠେଛିଲ ତାର ମେହି ଅଞ୍ଚନ୍ଦ୍ରାତ ମୁଖ
ଦେଦିନ ! ମନେ ହ’ଲ ଯେନ ଶତଧାରାୟ ଖୋଦାର ଆଶୀଯ ଅୟୁତ ପାଗଳା
ଝୋରାର ବେଗେ ମାସେର ଶିରେ ବାଁପିଯେ ପଡ଼ିଲ । ଆମାରଓ ବକ୍ଷ ଏକଟା
ମୃଢ ବେଦନା-ମାଥା ଗୌରବେ ସେନ ଉଥିଲେ ପଡ଼ିଛିଲ ।

“ଏହି ରକମ ଲୋକକେଇ ଦେବତା ବଲେ,—ନା ?

(୫)

“ମେ ଦିନ ମକାଳ ହ’ତେଇ ଆମାର ଡାନ ଚୋପଟା ନାଚତେ ଲାଗଲ,
ବାଡ଼ୀର ପିଛନେ ଅଶ୍ଵ ଗାଢ଼ାୟ ଏକଟା ପ୍ରାଚା ଦିନ ଦୁପୁରେଇ ତିନ ତିନ
ବାର ଡେକେ ଉଠିଲ, ମାଥାର ଉପର ଏକଟା କାଳୋ ଟିକ୍ଟିକି ଅନ୍ବରତ ଟିକ୍
ଟିକ୍ କରେ’ ଆମାର ମନଟାକେ ଆରା ଅନ୍ତିର ଚକ୍ରି କରେ’ ତୁଳିଛିଲ ।
ଆମାର ଅନୁଷ୍ଠେର ମଙ୍ଗେ ଦେବତା କି ସଂବୋଗ ଛିଲ ?

“ଉନି ମେହି ଯେ ଭୋରେ ବେରିଯେ ଗିଯେଛିଲେନ ଏକଟା ଲାଶ କାହେ କରେ
ନିଯେ, ସାରାଦିନ ଆର ଫେରେନ ନି । ଆମି କେବଳ ସର ଆର ବା’ର
କରେଛିଲୁମ ।

“ବିକାଳ ବେଳାୟ ଥୁବ ଘନଘଟା କ’ରେ ମେଘ ଏଲ, ମଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭ
ବଢ଼ ଆର ବୃଣ୍ଟି । ମେ ଯେନ ମନ୍ତ୍ର ହଟୋ ଶକ୍ତିର ଦ୍ୱଦ୍ୟୁଦ୍ଧ ! ଓ; ଏତ ଜଳ
ଆର ପାଥରର ଛିଲ ସେଦିନକାର ମେଘେ ! ସାମନେ ବିଶ ହାତ ଦୂରେ ବଞ୍ଚ
ପଡ଼ାର ମତ କି ଏକଟା ମନ୍ତ୍ର କଠୋର ଆଗ୍ନୀଜ ଶୁନେ ଆମାର ମାଥା ଘୁରେ
ଗେଲ, ଆମି ଅଚେତନ ହ’ଯେ ପଡ଼େ’ ଗେଲୁମ ।

ରିତ୍ତେର ସେଦର

* * * *

“ସଥନ ଚେତନ ହ’ଲ, ତଥନ ବାଡ଼ୀମୟ ଏକଟା ବାଡ଼ ବ’ଯେ ଯାଛେ, ଚାରିଦିକେ ହାହାକାର, ଆର ଜଳ ପଡ଼ାର ଘର୍ ଘର୍ ଶବ୍ଦ । ଏକଟା ମନ୍ତ୍ର ବଡ଼ ବଜ୍ର ଠିକ ଆମାର କପାଳ ଲଙ୍ଘ କରେ ଛୁଟେ ଆସିଛେ !

“ଆମାର ସ୍ଵାମୀ ଦେବତା ତଥନ ବିଚାନାୟ ଶୁଯେ ଛଟଫଟ କରୁଛେନ, ଆର ମା ପାଷାଣ-ପ୍ରତିମାର ମତ ତାର ଦିକେ ଶୁଧୁ ଚେଯେ ରିଯେଚେନ । ଚୋଥେ ଏକ ଫେଟା ଅଞ୍ଚ ନେଇ, ଯେନ ହଦରେର ସମ୍ମତ ଅଞ୍ଚ ଜମାଟ ବେଂଧେ ଗେଛେ । ଦୃଷ୍ଟିତେ କି ଏକ ଯେନ ଅତୀକ୍ରିୟ ଉଚ୍ଚଜ୍ଵଳ୍ୟ । ମେ କି ବିରାଟ ନିର୍ଭୟତା ।

“ଶୁନିଲୁମ ମେ ଦିନ ଆମାଦେର ପାଶେର ଗୋଯେର ଦଶ ବାର ଜନ କଲେରା ରୋଗୀକେ ଗୋର ଦିଯେ କରେକ ଜନକେ ଔସଦ ପଥ୍ୟ ଦିଯେ ଉନି ବାଡ଼ୀ କିବିଛିଲେନ । ପଥେ ତାକେ ଐ ରୋଗେ ଆକ୍ରମଣ କରୁଲେ । ଏକଟା ପୁବାଣୋ ବଟଗାଛେର ତଳାୟ ତିନି ଅଜ୍ଞାନ ହ’ଯେ ପାଡ଼ୁଛିଲେନ, ଏକଟୁ ଆଗେ ଉଠିଯେ ଆନା ହେଯେଛେ ।—ଆବାର ବୃଷ୍ଟି ଏଲ, ସମ୍ମତ ଆକାଶ ଭେଦେ ଘର୍ ଘର୍ ଘର୍ !...”

“ତାକେ ଧ’ରେ ରାଖିବାର କ୍ଷମତା ଆର କାଳର ଛିଲ ନ,—ତା’ର କାଜ ଶେଷ ହ’ଯେ ଗେଛିଲ, ଆର ଥାକବେନ କେନ ? ତିନି ଚଲେ’ ଗେଲେନ ! ଯାର ଯତଟା ଇଚ୍ଛା ଗେଲ କାଂଦଲେ । ଆମାଦେର ଘରେର ଆଭିନାର ନିମଗ୍ନାଛଟାର ପାତା ଝ’ରେ ପଡ଼ିଲ, ଝରୁ ଝରୁ ଝରୁ ! ଗୋଯାଲେର ଗରୁ ଦଢ଼ି ଛିଁଡ଼େ ଗୋଡ଼ାତେ ଗୋଡ଼ାତେ ଛୁଟିଲ । ଦ୍ୱାରେ କାକାତୁଯାଟି ଶୁଧୁ ଏକବାର ଏକଟା ବିକଟ ଚାଁକାର କରେ ଅସାଡ଼ ହ’ଯେ ନୀଚେର ଦିକେ ମୁଖ କ’ରେ ଝୁଲେ ପଡ଼ିଲ । ଚାରିଦିକେ ମୁମ୍ବୁର କ୍ଷୀତ ଏକଟା ଆହା ଆହା ଶବ୍ଦ ରହିଯେ ରହିଯେ ଉଠିତେ ଲାଗିଲ । ‘ସବ ବ୍ୟେପେ’ ଉଠିତେ ଲାଗିଲ ଶୁଧୁ ଏକଟା ବୀତ୍ତସ କାରାର ରବ ! କାନ୍ଦାୟ ଫେନ ସାରା ବିଦେର ବତ୍ରିଶ ନାଡ଼ୀ ପାକ ଦିଯେ ଅଞ୍ଚ ଝରୁଛିଲ, ଘର୍ ଘର୍ ଘର୍ ।

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

“ଶୁଦ୍ଧ ତେମନି ଅଚଳ ଅଟଳ ହ'ସେ ଏକଟା ବିରାଟ ପାହାଡ଼େର ମତ
ଦୀଙ୍ଗିଯେଛିଲେନ ମା !

“ଶୁଦ୍ଧ ତାର ଶେଷ ସମୟ ବଲେଛିଲେନ, “ବାପ୍ରେ, ଆମାକେ ତ’ କାନ୍ଦତେ ନେଇ’
ତୁଇ ତ ଆର ଆମାର ନମ୍’, ତୋକେ ଖୋଦାର କାହେ କୋରବାଣୀ ଦିଯେଛି !
ଖୋଦାର ନାମେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନୀକୃତ ଜିନିଯେ ତ ଆମାର ଅଧିକାର ନେଇ !—ତବେ
ଚଲ ବାପ, ତୁଇ ତ ଆମାଯ ଛେଡେ ଏକ ମୁହଁର୍ତ୍ତଭ ଥାକୁତେ ପାରିମ୍ବନି, ଆମିଓ
ତୋକେ କଥନ୍ତି ଚୋଥେର ଆଡ଼ାଳ କରିନି’। ତୋର କାଜ ଫୁରିଯେଛେ,
ଆମାରଙ୍କ କାଜ ଫୁରାଳ ଆଜ !”

“କତକଗୁଲୋ ଲୋକେର ମଗଜ ନାକି ଏମିନି ଥାରାପ ହ'ସେ ଯାଏ ସେ,
ତାରା ଏକ ଏକଟା ଛୋଟ୍ ମୁହଁର୍ତ୍ତକେଇ ଏକଟା ଅଥଣ କାଳ ବଲେ ଭାବେ, ତବେ
କି ଆମାରଙ୍କ ମାଥୀ ସେଇ ବ୍ରକମ ଥାରାପ ହ'ସେ ଗେଛେ, ତା ନା ହ'ଲେ ଆମାର
ବୋଧ ହଞ୍ଚେ କେନ, ସେ ଏମି ଘଟନା ଯେନ ବାବା ଆଦମେର କାଲେ ଘଟେ’
ଗେଛେ, ଆର ଅମି ଏମିନି କ'ରେ ଗୋରହାନେ ବସେଇ ଆଛି । ତୁଇ କିନ୍ତୁ
ବଲ୍ଲଚିମ, ଏଇ ମେ ଦିନ ତାରା ମାରା ଗେଛେନ ! ତବେ ତ ଆମି ସତିଯିଇ
ପାଗଳ ହ'ସେ ଗେଛି !

“କି ବଲ୍ଲଚିମ, ଏ ଗୋରହାନେ ଏଲୁମ କେନ ?—ଆହା କଥାର ଛିରି
ଦେଖ ! ଏଇ ଗୋରହାନେ ସେଥାନେ ସବ ସତିକାର ମାରୁଷ ଶୁ'ସେ ର'ସେଚେନ,
ମେଥାନେ ନା ଏମେ, ଯା’ବ କି ତବେ ବନ ଜଙ୍ଗଲେ ସେଥାନେ ଏକ ବ୍ରକମ
ଜନ୍ମ ଆଛେ, ଯା’ଦେର ଶୁଦ୍ଧ ମାରୁଷେର ମତ ହାତ ପା’ ଆର ଅନ୍ତରଟା
ଶୟତାନେର ଚୟେଓ କୁଣ୍ଡିତ କାଳୋ ?—ଆମାର ବେଶ ମନେ ପଡ଼େ,
ସ୍ଵର୍ଗ ତା’ର ଲାଶ କୋଧେ କରେ ବାଇରେ ଆନା ହ’ଲ, ତଥନ ଓଦେର କେ
ଏକଜନ ଆତ୍ମୀୟ ଆମାର ଚଳ ଧରେ’ ବଲ୍ଲେ, ଯା ଶୟତାନୀ, ବେରୋ ଘର ଥେକେ
ଏଥନି ! ତଥନି ବଲେଛିଲୁମ, ବୁନିଆଦୀ ଥାନଦାନେର ଉପର ନାଗ ଚଡ଼ାନ, ଏ

ରିଡେନ୍ର ବେଦମ

ସହିବେ କେନ ? ତୋକେ ଘରେ ଏଣେ ଶେଷେ ବଂଶେ ବାତି ଦିତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଇଲ ନା କେଉ ; ବେରୋ ରାଙ୍ଗୁମୀ, ଆର ଗାଁମେର ଲୋକେର ସାମନେ ମୁଖ ଦେଖାନ୍ ନା ! ଆର ଇଚ୍ଛା ହୟ ଚଲ, ତୋର ଆର ଏକଟା ନେକା ଦିଯେ ଦି ! ”—ଅତ ଯାର ଗା’ଲ କିଛୁଇ ବାଜେ ନାହି ଆମାର ପ୍ରାଣେ, ସତ ବେଜେଛିଲ ଏଇ ଏକଟା ନେକାର କଥାଯ । ଏଇ ବିଶ୍ରି କଥାଟା ଏକଟା ମନ୍ତ୍ର ଆସାତେର ମତ ବେଜେଛିଲ ଆମାର ଚର୍ଚ ବକ୍ଷେ ।—ଓଗୋ ନେକା କି ? ସେ କି ଦୁବାର ଅନ୍ତେର ଗଲାୟ ମାଳା ଦେଉୟା ? ଶାନ୍ତେ ନେକାର କଥା ଆଛେ, ସେ ତାଦେର ଜଣେ ? ଆଛା ଭାଟ୍, ଯାରା ବାଧ୍ୟ ହୟେ ଅବସ୍ତାଭାବେ ବା ଆକାଶାର ବଶବତ୍ତୀ ହୟେ ଓରକମ କରେ ଭାଲବାସାର ଅପମାନ କରେ’ ତାଦେର କି ହନ୍ଦୟ ବ’ଲେ କୋନ ଏକଟା ଜିନିୟ ନାହି ? ତା ହ’ଲେଓ ତାଦେର କ୍ଷମା କରା ଯେତେ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଯାରା ଶୁଦ୍ଧ କାମନାର ବଶବତ୍ତୀ ହୟେ ପରିତ୍ରାକେ, ନାରୀତ୍ରକେ ଓରକମ ମାଡ଼ିଯେ ଚଲେ’ ଯାଏ ତାଦେର କୋଥାଓ କ୍ଷମା ନାହି । ଭାଲବାସା—ସ୍ଵର୍ଗେର ଏମନ ପରିତ୍ରାକେ କାମନାର ଖାଦେ ଯେ କଲକିତ କରେ’ ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଧ ହୟ ଏଥନ୍ କୋନ ନରକେର ସୃଷ୍ଟି ହୟ ନାହି ।

“ମୌଳବୀ ସାହେବରା ହୟତ ଖୁବ ଚଟେ ଆମାର ‘ଜାନାଜା’ର ନାମାଜିଇ ପଡ଼ିବେନ ନା, କିନ୍ତୁ ମାନୁଷ ଆର ମୌଳବୀତେ ଅନେକ ତଫାଂ—ଶାନ୍ତ ଆର ହନ୍ଦୟ ଅନେକଟା ତଫାଂ ।

(ଚ)

“ଯେଥାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଏଇ ରକମ ଅବମାନନା, ମେଥାନ ଥେକେ ସବେ ଏମେ ଏଇ ମରାର ଦେଶେ ଥାକାଇ ଭାଲ ।

*

*

*

*

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

“ଓକି ତୁମି ଏମନ କ’ରେ ଆତକେ ଉଠିଲେ କେନ ? ଆମି ମୁର୍ଛା ଗେଛଲୁମ ବଲେ ?—କି ବଳ୍ଚ, ଆମି ବିଷ ଥେଯେଛି ? ତା ହ’ଲେ ତୁମିଓ ପାଗଲ ହୁଯେ ! ଆମାର ଚେହାରା ଏମନ ନୀଳ ହ’ଯେ ଗେଛେ ଦେଖେ ତୁମି ହସ୍ତ ମନେ କରେଛ ଆମି ବିଷ ଥେଯେଛି । ନା ଗୋ ନା, ଆମି ପାଗଲ ହଟି ଆର ଯାଇ ହଇ ଓରକମ ଦୁର୍ବଲତା ଆମାର ମଧ୍ୟେ ନେଇ । କେବାସିନେ ପୋଡ଼ା, ଜଳେ ଡୋବା, ଗଲାଯ ଦଢ଼ି ଦେଓସା, ବିଷ ଖାଓୟ ମେଯେଦେର ଜାତଟାର ସେନ ରୋଗେର ମଧ୍ୟେ ଦାଡ଼ିଯେଛେ ! ଆମାର କପାଳ ପୁଡ଼ିଲେও ଆମି ଓରକମ ‘ହାରାମି ମୋହାତ’କେ ପ୍ରାଣ ଥିକେ ସୁଣା କରି । ଏ ମରାୟ ସେ ଏ-ଦୂନିଆ ଓ ଆଖେର ଉତ୍ତରେ ଥାରାବି ବୋନ !

“କାଳ ରାତ୍ରେ ଭୟ ପେଯେ ସଥନ ତୁଇ ଆମାର କାଢ ହ’ତେ ଚଲେ ଗେଲି, ତାର ଏକଟୁ ପର ଥେକେଇ ଆମାର ଭେଦବଗି ଆରାନ୍ତ ହୁଯେଛେ । ଏଇ ଏକଟୁ ଆଗେ ଆମାର ଜ୍ଞାନ ହ’ଲ ।

“ଆମି ବୁଝାତେ ପେରେଛି ବୋନ, ଆମାର ଆର ସମୟ ମାଟି । ଆର କାରନ୍ତ ଚୋଥେର ଜଲେର ବାଧା ଆମାୟ ବୈଧେ ରାଖିତେ ପ୍ରାର୍ବନ୍ତ ନା । ଓ: ଏତ ଦିନେ ଐ ନନ୍ଦୀ ପାରେର ଅଲସ-ସୁମ୍ମେ ଭରା ହୁରଟା ଆମାର ପ୍ରାଣେ ଗଭୀର ଶ୍ଵର କରେ ଗେଲ । ମେ କତ ଗଭୀର ଦୁଃଖ-ଭରା ! ପାନି ଆମାର ଚୋଥେର କୋଳ ଛେଯେ ଫେଲେଛେ ଦିନି । ତାର କୋମଳ ଶ୍ଵର ଆମାର ଚୋଥେର ପାତାୟ ପାତାୟ ଅନୁଭବ କରୁଛି । କି ଶିହରଣ ଆମାର ପ୍ରତି ଲୋମକୁପେ ଥେଲେ ବେଡ଼ାଛେ !

“କି ପିପାସା, କି ବୁକ ଫାଟା ତରଣ ! ଏକଟୁ ପାନି ଦେତ ବୋନ !—ନା ନା, ଆର ଚାଇ ନା । ଐ ଦେଖିତେ ପାଛ “ଶରାବାନ୍ ତରଣ” ଭରା ପେଯାଳା ହାତେ ଆମାର ସାମୀ ହଦୟ-ସର୍ବତ୍ର ଦାଡ଼ିଯେ ର’ଘେଚେନ ! କି ସହାମୁହୂର୍ତ୍ତି-ଆର୍ଜ୍ଞା କରନ୍ତ ସ୍ଵେହମୟ ଗଭୀରଦୃଷ୍ଟି ତାର ! ଆଃ ! ମାଗୋ ! ଆଃ !”

হ র ন প থ ক

ଦୁରସ୍ତ ପଥିକ

(କଥିକା)

ମେ ଚଲିତେଛିଲ ଦୂରସ୍ତ କୋଟା-ଭରା ପଥ ଦିଯେ । ଚଲିତେ ଚଲିତେ ମେ ଏକବାର ପିଛନ ଫିରିଯା ଦେଖିଲ, ଲକ୍ଷ ଆଖି ଅନିମୟେ ତାହାର ଦିକେ ଚାହିୟା ଆଛେ । ମେ ଦୃଷ୍ଟିତେ ଆଶା ଉଗ୍ରାଦନାର ଭାସ୍ଵର ଜ୍ୟୋତିଃ ଠିକରାଇୟା ପଡ଼ିତେଛିଲ । ତାହାଇ ଐ ଦୁରସ୍ତ ପଥିକେର ବକ୍ଷ ଏକ ମାଦକତା-ଭରା ଗୌରବେ ଭରପୂର କରିଯା ଦିଲ । ମେ ପ୍ରାଣ-ଭରା ତୃପ୍ତିର ହାସି ହାସିଯା ବଲିଲ, “ହା ଭାଇ ! ତୋମାଦେର ଏମନ ଶକ୍ତି-ଭରା ଦୃଷ୍ଟି ପେଲେ କୋଥାରୁ ?” ଅୟୁତ ଆଖିର ଅୟୁତ ଦୀପ୍ତ ଚାଉନି ବଲିଯା ଉଠିଲ,—“ଓଗୋ ସାହସୀ ପଥିକ, ଏ ଦୃଷ୍ଟି ପେଯେଛି ତୋମାରଇ ଚଳାର ପଥ ଚେଯେ !” ଉହାରଇ ମଧ୍ୟେ କାହାର— ମେହେ-କର୍ଣ୍ଣ ଚାଉନି ବାଣୀତେ ଫୁଟିଯା ଉଠିଲ,—“ହାୟ ଏ ଦୂରସ୍ତ ପଥେ ତକଣ ପଥିକେର ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ଅନିବାର୍ୟ ।” ଅମନି ଲକ୍ଷ କଟେର ଆର୍ତ୍ତ ସଙ୍କାର ଗର୍ଜନ କରିଯା ଉଠିଲ, “ଚୋପରା ଓ ଭୌଙ୍କ ! ଏହିତ ମାନବଭାବ ସତ୍ୟ ଶାଖତ ପଥ !” ପଥିକ ଦୁଚୋଥ ପୁରିଯା ଏହି କଳାଣ-ଦୃଷ୍ଟିର ଶକ୍ତି ହରଣ କରିଯା ଲଈଲ ତାହାର ଶ୍ରସ୍ତ ସତ କିଛୁ ଅନ୍ତରେର ସତ୍ୟ, ଏକ ଅଞ୍ଚୁଳି-ପରଶେ ସାଧା ବୀଣାର ଝଞ୍ଜନାର ମତ ସାଗରେ ସାଡ଼ା ଦିଯା ଉଠିଲ, —“ଆଗେ ଚଲ !” ବନେର ସବୁଜ ତାହାର ଅବୂଧ ତାରୁଣ୍ୟ ଦିଯା ପଥିକେର ପ୍ରାଣ ଭରିଯା ଦିଯା ବଲିଲ—“ଏହି ତୋମାର ଯୌବନେର ରାଜଟୀକା ପରିମେ ଦିଲାମ ; ତୁମି ଚିର-ଯୌବନ, ଚିର ଅମର ହ'ଲେ ।” ଦୂରେର ଆକାଶ ଆନନ୍ଦ ହଇୟା ତାହାର ଶିରଶୁଭ୍ରନ କରିଯା ଗେଲ । ଦୂରେର ଦିଘିଲୟ ତାହାକେ ମୁକ୍ତିର ସୀମାବେଳେର ଆବଚାୟ ଦେଖାଇତେ ଲାଗିଲ । ହୁଇ ପାଶେ ତାହାର ବନେର ଶାଖୀ ଶାଖାର ପତାକା ଦୁଲାଇୟା ତାହାକେ

ରିକ୍ତେର ବେଦନ

ଅଭିନନ୍ଦନ କରିତେ ଲାଗିଲ । ସ୍ଵାଧୀନ ଦେଶେର ତୋରଣ ଦ୍ୱାରା ପାରାଇୟା ବୋଧନ-ବୀଶୀ ଅଗ୍ନି-ସ୍ତର ହରିଣେର ମତ ତାହାକେ ମୁକ୍ତ ମାତାଳ କରିଯା ଡାକ ଦିତେଛିଲ । ବୀଶୀର ଟାନେ ମୁକ୍ତିର ପଥ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ଦେ ଛୁଟିତେ ଲାଗିଲ । “ଓଗୋ କୋଥାଯ ତୋମାୟ ସିଂହଦ୍ୱାର ? ଦ୍ୱାର ଖୋଲୋ, ଦ୍ୱାର ଖୋଲୋ,—ଆଲୋ ଦେଖାଓ, ପଥ ଦେଖାଓ !”...ବିଶେର କଲ୍ୟାଣେର ମସ୍ତ ତାହାକେ ଘରିଯା ବଲିଲ,—“ଏଥାଓ ଅନେକ ଦେବୀ, ପଥ ଚଲ !” ପଥିକ ଚମକିଯା ଉଠିଯା ବଲିଲ,—“ଓଗୋ ଆମି ଯେ ତୋମାକେଇ ଚାଇ !” ଦେ ଅଚିନ ସାଥୀ ବଲିଯା ଉଠିଲ, —“ଆମାକେ ପେତେ ହ'ଲେ ଐ ସାମନେର ବୁଲନ୍ଦ-ଦର୍ଶନ୍ୟାଜା ପାର ହ'ତେ ହ୍ୟ !” ଦୂରସ୍ତ ପଥିକ ତାହାର ଚଲାୟ ଦୁର୍ବାର ବେଗେର ଗତି ଆନିଯା ବଲିଲ’—“ଇ ଭାଇ, ତାହାଇ ଆମାର ଲକ୍ଷ୍ୟ !” ଦୂରେର ବନେର ଫାଁକେ ମୁକ୍ତ ଗଗନ ଏକବାର ଚମକାଇୟା ଗେଲ, ପେଛନ ହଇତେ ନିୟୁକ୍ତ ତରଣ କର୍ତ୍ତେର ବିପୁଲ ବାଣୀ ଶୋର କରିଯା ବଲିଯା ଉଠିଲ,—“ଆମାଦେଇ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଐ, ଚଲ ଭାଇ ଆଗେ ଚଲ,—ତୋମାରଇ ପାଯେ ଚାଲା ପଥ ଧ'ରେ ଆମରା ଚଲେଛି” ପଥିକ ଆଗେ ଚଲାର ଗୌରବେର ତୃପ୍ତି ତାହାର କଟେ ଫୁଟାଇୟା ଇକିଯା ଉଠିଲ, “ଏ ପଥେ ଯେ ମରଣେର ଭୟ ଆଛେ ।” ବିକ୍ଷୁଳ ତରଣ କର୍ତ୍ତେ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଆଣ୍ଣନ ଯେନ ଗଞ୍ଜିଯା ଉଠିଲ,...“କୁଛ ପର୍ଯ୍ୟା ନେଇ ! ଓ ତ ମରଣ ନୟ ଓସେ ଜୀବନେର ଆରାସ୍ତ !...” ଅନେକ ପିଛନେ ପାଜର-ଭାଙ୍ଗା ବୁନ୍ଦେରା ମରଣେର ଭୟେ କାପିଯା ମରିତେଛିଲ ! ତାହାଦେର କ୍ଷମଦେଶେ ଚଢ଼ିଯା ଏକଜନ ମୁଖ ଚୋଥ ଭ୍ୟାଙ୍ଗଚାଇୟା ବଲିତେଛିଲ, —“ଏହି ଦେଖ ମରଣ !” ଏକଟୁ ଦୂରେ ଚନ୍ଦନ-କୁଣ୍ଡଳୀ ଧୋଇୟା ଭରା ଆଣ୍ଣନ ଜାଲାଇୟା ବୁନ୍ଦେର ଦୃଷ୍ଟି-ଚାହନୀ ପ୍ରତାରିତ କରାର ଚେଷ୍ଟା ହଇତେଛିଲ ! ହାସି ଚାପିତେ ଚାପିତେ ଏକଜନ ଇହାଦିଗକେ ମୟୁରେର ଧୂଲାୟ ଆଣ୍ଣନେର ଦିକେ ଥେବାଇୟା ଲଇୟା ଥାଇତେ ଥାଇତେ ବଲିତେଛିଲ,—“ଐ ତ ସାମନେ ତୋମାଦେଇ ନିର୍ବାଣ କୁଣ୍ଡ ; ଏ ବୁନ୍ଦ ବ୍ୟାସେ କେନ ବନ୍ଦୁର ପଥେ ଛୁଟିତେ ଗିଯେ ପ୍ରାଣ ହାରାବେ ?

ଓ ଦୁରସ୍ତ ପଥିକଦଲ ମ'ଳ ବଲେ !” ବୁନ୍ଦେର ଦଲ ଦୁଇ ହାତ ଉପରେ ଉଠାଇଯା ବଲିଲ,—ଇହା ଛଜୁର ଆଲବଂ !” ତାହାର ଆଶେ ପାଶେ କାହାର ଦୁଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ବାରେ-ବାରେ ସତର୍କ କରିତେଛିଲ,—“ଓହୋ ବେକୁବଦଲ, ଭିକ୍ଷାୟାଂ ନୈବ ଚ ନୈବ ଚ ! ତୋଦେର ଏବା ନିର୍ବାଗ-କୁଣ୍ଡେ ପୁଡ଼ିଯେ ତିଲ ତିଲ କରେ ମାରବେ !” ତାଦେର ରାଖାଲ ହାସି ଚାପିଯା ବଲିଯା ଉଠିଲ,—“ନା ନା, ଓଦେର କଥା ଶୁଣୋ ନା . ଓଦେର ପଥ ଭୌତି-ମଙ୍ଗୁଳ ଆର ଅନେକ ଦୂର, ତାଓ ଆବାର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ-କୁଟୀ-ପାଥର-ଭାରା ତୋମାଦେର ମୁକ୍ତି ଐ ସାମନେ !”

ଦୁରସ୍ତ ପଥିକ ଚଲିଯାଛିଲ, ମେହି ମୁକ୍ତ ଦେଶେର ଉଦ୍ବୋଧନ ବୀଶିର ସ୍ଵର ଧରିଯା । ୧୦୦-ଏହିବାର ତାହାର ପଥେର ବିଭୌଷିକା ଜୁଲୁମ ଆରମ୍ଭ କରିଲ । ପଥିକ ଦେଖିଲ ତୁ ପଥ ବାହିଯା ଯାଗ୍ରୟାୟ ଏକ-ଆଧୁଟକୁ ଅକ୍ଷୁଟ ପଦଚିହ୍ନ ଏଥନ୍ତି ଯେଣ ଜାଗିଯା ରହିଯାଛେ । ୧୦୫ ପଥେର ବିଭୌଷିକା ତାହାଦେଇ ମାଥାର ଖୁଲି ଏହି ନୃତ୍ୟ ପଥିକେର ସାମନେ ଧରିଯା ବଲିଲ,—“ଏହି ଦେଖ ଏଦେର ପରିଗାମ ।” ମେହି ଖୁଲି ମାଥାୟ କରିଯା ନୃତ୍ୟ ପଥିକ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିଯା ଉଠିଲ,—“ଆହା ଏବାଇ ତ ଆମାୟ ଡାକ ଦିଯେଛେ ! ଆମି ଏମନାହିଁ ପରିଗାମ ଚାଇ—ଆମାର ମୃତ୍ୟୁତେହି ତ ଆମାର ଶେଷ ନୟ, ଆମାର ପଞ୍ଚାତେ ତୁ ଯେ ତରଣ ଯାତ୍ରୀର ଦଲ, ଓଦେର ମାଝଥାନେଇ ଆମି ବେଁଚେ ଥାକବ ।” ବିଭୌଷିକା ବଲିଲ—“ତୁ ମୁଖୀ କେ ?” ପଥିକ ହେସେ ବ'ଲିଲ,—“ଆମି ଚିରସ୍ତନ ମୁକ୍ତି-କାମୀ । ଏହି ଯାଦେର ଖୁଲି ପ'ଡେ ରଯେଛେ ତାର କେଉଁ ମରେନି, ଆମାର ମାଝେଇ ତାରା ନୃତ୍ୟ ଶକ୍ତି, ନୃତ୍ୟ ଜୀବନ ନୃତ୍ୟ ଆଲୋକ ନିଯେ ଏସେଛେ । ଏ ମୁକ୍ତେର ଦଲ ଅମର ।” ବିଭୌଷିକା କାପିଯା ଉଠିଯା ବଲିଲ,—ଆମାୟ ଚେନ ନା ? ଆମି ଶୁଷ୍କଲ । ତୁ ମୁଖୀ ଯାଇ ବଲ, ତୋମାକେ ହତ୍ୟା କରାଇ ଆମାର ଅତ, ମୁକ୍ତିକେ ବଙ୍କନ ଦେଓୟାଇ ଆମାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତୋମାକେ ମରିବେ ।” ଦୁରସ୍ତ ପଥିକ ଦୀଢ଼ାଇଯା ବଲିଲ,—“ମାରୋ,—ବୀଧୋ,—କିନ୍ତୁ

ରିଜ୍ଞେର ବେଦନ

ଆମାକେ ବୀଧତେ ପାରବେ ନା , ଆମାର ତ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ । ଆମି ଆବାର ଆସିବୋ ।” ବିଭୌଷିକା ପଥ ଆଣ୍ଟିଲିଯା ବଲିଲ,—“ଆମାର ଯତକ୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଆଛେ, ତତକ୍ଷଣ ତୁମି ଯତବାରଇ ଆସୋ ତୋମାକେ ବ୍ୟାଧ କରିବୋ । ଶକ୍ତି ଥାକେ ଆମାଯ ମାରୋ, ନତ୍ରୁବା ଆମାର ମାର ସହ କରୁଣେ ହବେ ।”

ଅନେକ ଦୂରେ ମୁକ୍ତ ଦେଶେ ଅଲିନ୍ଦେ ଏହି ପଥେରଇ ବିଗତ ସଙ୍ଗଦେରା ଚିର ତକ୍ରଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ଶୟ ଦେହ ଲଇଯା ଦୀଡାଇୟା ତାହାକେ ଆହ୍ଵାନ କରିତେ ଲାଗିଲ ! ପଥିକ ବଲିଲ,—କିନ୍ତୁ ଏହି ଜୀବନ ଦେଓଫଟାଇ କି ଜୀବନେର ସାର୍ଥକତା ?” ମୁକ୍ତ ବାତାୟନ ହିତେ ମୁକ୍ତ ଆଆ ଶିଙ୍କ-ଆର୍ଦ୍ର କଠେ କହିଯା ଉଠିଲ,—“ଇହା ଭାଇ ! ଯୁଗ ଯୁଗ ଜୀବନ ତ ଏହି ମୃତ୍ୟୁରଇ ବନ୍ଦନା ଗାନ ଗାଇଛେ । ସହସ୍ର ପ୍ରାଣେବ ଉଦ୍ବୋଧନଇତି ତୋମାର ମବନେବ ସାର୍ଥକଥା । ନିଜେ ମରିଯା ଜାଗାନୋତେଇ ତୋମାର ମୃତ୍ୟୁ ସେ ଚିବଜାଗ୍ରତ ଅମର ।” ନବୀନ ପଥିକ ତାହାର ତକ୍ରଣ ବିଶାଳ ବକ୍ଷ ଉଠେବଳ କରିଯା ଅଗେ ବାଡାଇୟା ଦିଯା କହିଲ,
—“ତବେ ଚାଲାଓ ଥଞ୍ଜର !” ପିଛନ ହିତେ ତକ୍ରଣ ଯାତ୍ରୀର ଦଲ ଦୁରସ୍ତ ପଥିକେବ ପ୍ରାଣଶୁଭ ଦେହ ମାଥାଯ ତୁଲିଯା ଲଇଯା ବୀଦିଯା ଉଠିଲ—“ତୁମି ଆବାବ ଏସୋ ।” ଅନେକ ଦୂରେ ଦିନିଲମ୍ବେର କୋଲେ କାହାଦେର ଏକତାନ-ସଙ୍ଗୀତ ଧରିଯା ଉଠିତେ ଲାଗିଲ,—

“ଦେଶ ଦେଶ ନନ୍ଦିତ କରି’ ମଞ୍ଜିତ ତବ ଭେରୀ
ଆମିଲ ଯତ ବୀରବୂନ୍ଦ ଆସନ ତବ ଘେରି ।”

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ